

XXIV. ročenka

Kruhu moderních filologů

Kruh moderních filologů

Praha 2012

XXIV. ročenka Kruhu moderních filologů

Obnovená edice – 2010

REDAKCE: doc. PhDr. Marie Vachková, Ph.D.

© Kruh moderních filologů

Vydavatel: Kruh moderních filologů a Ústav germánských studií FF UK

Tisk: Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., Pelhřimov

ISSN 0577-3768 (platné pro všechna vydaná čísla Ročenek KrMF)

OBSAH

Úvodem	5
I. Personalia	
<i>Marie Fenclová</i> : In memoriam docenta Josefa Hendricha (1. 5. 1920–9. 4. 2012).....	6
<i>Libuše Dušková</i> : Vzpomínka na PhDr. Eduarda Beneše, CSc.	9
<i>Martin Adam</i> : In remembrance of Professor Josef Hladký (1931–2008).....	12
<i>Eva Klímová</i> : Vzpomínka na profesora Aleše Svobodu.....	14
II. Literární věda a translatologie	
<i>Milada Franková</i> : Postmoderní bravura A. S. Byattové	18
<i>Helena Zbudilová</i> : Typologie Payróových postav.	28
<i>Renata Kamenická</i> : Implicitace pod translatologickým mikroskopem.....	36
III. Jazykověda	
<i>Miroslav Černý</i> : K filologickým aktivitám Společnosti Viléma Mathesia.....	40
<i>Jana Chrtová</i> : Mehrsprachige Kommunikation in einer Gesundheitsanlage im tschechisch-österreichischen Grenzgebiet. Kommunikationsproblematik mit Ausländern im Landeskrankenhaus Gmünd.....	47
<i>Jana Olivová</i> : Jazykový management učitelů českého jazyka na středních školách a jejich podíl na utváření podoby spisovné češtiny	53
<i>Alžběta Bezdíčková – Tomáš Koptík – Marie Vachková</i> : "Früh übt sich, wer ein Meister werden will..."	60
IV. Rozhledy	
<i>Marie Vachková</i> : K předpokladům sémantické analýzy: synchronní korpusová lingvistika ve službě filologicko-teologické reflexe	67
V. Přehled přednáškové činnosti KrMF podle poboček	80

Úvodem

Tato ročenka přicházela na svět dlouho. K dlouho nezvěstnému manuskriptu XXII. čísla¹, z něhož bylo vybráno a aktualizováno několik příspěvků, bylo přidruženo několik novějších článků. Zbývající část ročenky XXII. bude uveřejněna po technické úpravě na domácí stránce www.kmof.cz pouze v elektronické podobě.

Aktuální číslo je rozděleno do tří oddílů. První část přináší tři vzpomínky a jeden aktuální nekrolog. V roce, kdy jsme si připomínali 15. výročí úmrtí našeho předního germanisty, PhDr. Eduarda Beneše, CSc.,² odchází další výrazná osobnost naší romanistiky, doc. PhDr. Josef Hendrich, CSc., význačný filolog a pedagog. Pro nás, jeho mladší kolegy, bylo setkání s ním vždycky svátkem: Byl neobyčejně inspirativní osobností a dokázal povzbudit. Práci pro Kruh moderních filologů, jehož byl také předsedou, měl ve zvláštní oblibě; o historii Kruhu podal podrobnou zprávu v roce 2010, kdy jsme si připomínali 100. výročí založení Klubu moderních filologů.³

Druhý oddíl tvoří dva literární příspěvky a jeden článek na translatologické téma. Jazykovědná sekce je zastoupena zprávou o činnosti Společnosti Viléma Mathesia. Najdeme v ní dva souhrny magisterských prací na sociolingvistická témata a jeden příspěvek z dílny pregraduálních studujících z pražské germanistiky. V rubrice Rozhledy je pak ukázka z připravované práce, která má posloužit jako impuls k diskusi o nové lingvistické disciplíně. Závěrem přinášíme přehled přednáškové činnosti od roku 2010.

¹ Viz redakční poznámka v čísle XXIII. z roku 2010.

² Viz článek M. Vachkové v Časopisu pro moderní filologii 94, 2012, č. 1

³ Viz ročenka XXIII., str. 5-12. Na jejím vzniku se doc. Hendrich podílel i redakčně.

I.

In memoriam docenta Josefa Hendricha

(1. 5. 1920–9. 4. 2012)

Uprostřed jara 2012 nás zastihla smutná zpráva. Na konci velikonočních svátků nás opustil doc. PhDr. Josef Hendrich, CSc. Brilantní pedagog, kultivovaný badatel, plodný autor, obětavý organizátor, charakterní osobnost.

Po několik desetiletí představoval docent Hendrich pro Kruh moderních filologů (KMF) jeden z jeho hodnotových a realizátorských pilířů. Jako dlouholetý člen hlavního výboru stál u zrodu mnoha počinů KMF, jako jeden z jeho předsedů připojil své jméno k řadě vynikajících představitelů české moderní filologie v jejím čele. Jako zástupce KMF v Mezinárodní federaci učitelů živých jazyků (FIPLV) důstojně hájil místo české lingvodidaktiky na mezinárodním poli. V letech 1971 – 1980 působil po dvě funkční období jako místopředseda, další tři roky jako prezident FIPLV, jejímž je KMF zakládajícím členem. KMF pod vedením docenta Hendricha se zasloužil o úspěch Mezinárodní konference k 400. výročí narození Jana Amose Komenského, kterou pořádala v roce 1992 Univerzita Karlova. Za zvláště významné lze pokládat založení tradice celostátních Seminářů k teoretickým základům didaktiky cizích jazyků, jehož byl doc. Hendrich v letech 1995 – 2001 spolugarantem.

Život docenta Hendricha nebyl jednoduchý. V roce 1939, po maturitě na gymnáziu v Turnově, zahájil filologická studia angličtiny a francouzštiny na Filozofické fakultě UK v Praze. Spolu s ostatními vysokoškoly byl 17. listopadu téhož roku zatčen. Poněvadž byl pro

nízký věk později propuštěn, mohl se zapojit do odboje v organizaci Obrana národa. Na studia se vrátil až po osvobození a promoval v roce 1949. Dlouhá léta působil pak na Jazykové škole v Praze, jež byla v té době vysoce úctyhodným vzdělávacím ústavem. Publikoval v odborných periodikách a zároveň byl členem kolektivu tvůrců slavné učebnice *Francouzština běžná a hospodářská*. Vždy totiž usiloval o skloubení náročné profesionality na úrovni teoretické i praktické. Od roku 1966 působil na Pedagogické fakultě UK. Obhájil zde habilitační práci, ale z politických důvodů nebyl jmenován docentem. Jmenování se mu dostalo až v rámci rehabilitací v roce 1990. Svoji občanskou angažovanost projevoval v porevolučním období devadesátých let zejména ve vedení Českého svazu bojovníků za svobodu.

Docent Hendrich pracoval po dlouhá léta jako šéfredaktor časopisu *Cizí jazyky*. Byl editorem a spoluautorem stěžejní vysokoškolské učebnice *Didaktika cizích jazyků* (1988).

Velkou část své odborné tvůrčí práce věnoval Josef Hendrich francouzštině. Stačí připomenout jeho spoluautorství opakovaně vydávané učebnice *Francouzská mluvnice* (SPN, Praha 1991), jakož i řady učebnic pro dospělé, z nichž některé dosáhly i devíti vydání. Je trvale vážen pro svou odbornou erudici zejména v oblasti fonetiky francouzštiny. Jako jediný český autor je citován ve významné publikaci autorů C. Champagne-Muzar a J. S. Bourdages *Le point sur la phonétique* (CLE International, Paris 1998).

Francouzská vláda ocenila zásluhy Josefa Hendricha i tím, že byl v roce 1995 jmenován důstojníkem Řádu akademických palem.

Jméno Josefa Hendricha bude vždy spojováno s nejlepšími tradicemi české lingvodidaktiky. Každé setkání s ním bylo nejen inspirativní, ale i zavazující. Naposledy jsme měli možnost vyslechnout jeho odborně a morálně podnětnou přednášku v září 2011 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze při příležitosti zahájení 2. Evropského kongresu Mezinárodní federace profesorů francouzštiny (FIPF). Mezi stovkami účastníků z celého světa naslouchali jeho slovům desítky českých francouzštinářů, pro které zůstane docent Hendrich vždy jejich učitelem.

Čest jeho památce.

*doc. PhDr. Marie Fenclová, CSc.,
Katedra francouzského jazyka a literatury
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha*

Vzpomínka na PhDr. Eduarda Beneše, CSc.

Když v r. 1954 tehdejší Československá akademie věd ustavila pro výuku vědeckých aspirantů Katedru cizích jazyků, dr. Beneš by jedním z jejích zakládajících členů; já jsem nastoupila spolu s dvěma dalšími anglisty.¹ Dr. Beneš, kromě toho, že byl výborným znalcem němčiny, byl v té době už zkušený pedagog a didaktik s dlouholetou praxí, já jsem byla čerstvá absolventka, která potřebovala radu skoro na každém kroku, v čemž mi moji kolegové anglisté, literáti a překladatelé beletrie,² nemohli příliš pomoci. Dr. Beneš se mi stal vždy ochotným a stále vlídným a laskavým rádcem, a to nejen v otázkách výuky, a s tím spojené práce na učebnicích, ale i při mých dalších publikačních pokusech. Výuka vědeckých aspirantů byla v té době zcela nový druh výuky, který lze označit jako první kroky ve výuce angličtiny jako cizího jazyka pro akademické účely. Na katedře vznikaly pro výuku vědeckých a odborných pracovníků paralelní učebnice všech vyučovaných jazyků, což vyžadovalo řešení otázek výběru textů a rozsahu a náplně gramatického a lexikálního učiva. Zatímco výběr gramatické látky byl záležitostí jednotlivých jazyků, otázky lexika byly řešeny na společných diskusích, v nichž právě erudice a zkušenosti dr. Beneše byly neocenitelné. Na tomto základě z tří vrstev lexika nezbytných pro jazykovou vybavenost vědeckých a odborných pracovníků byly učebnice zaměřeny na lexikální jednotky a frazeologii, které jsou všem oborům společné. Terminologie, která se ukázala být pro absolventy kurzů nejsnazší, byla ponechána na četbu odborných textů jednotlivých oborů. Z podnětu dr. Beneše se začalo užívat pro hodnocení znalostí našich studentů písemných testů sestavených z vět od nejsnazších po nejobtížnější. Někdy se naše představy o tom, co je pro studenty obtížné, od výsledků testů lišily, v celku však přispěly k objektivnějšímu určování stupně jejich znalostí.

Neocenitelná byla pomoc dr. Beneše též při mých prvních pokusech psát recenze a zprávy. Důkladně je pročítal a díky jeho radám jsem se vyvarovala řady úskalí. Uvedl mě tak do oblasti funkčních stylů a jejich standardních žánrů. Pomáhal mi i s odbornými články. Jednou mi byl jeden příspěvek vrácen s žádostí o podstatné zkrácení. Nevěděla jsem, co vynechat, důležité mi připadalo všechno. Jeho pohled lingvisty a čtenáře problém pro mne nejen jednoduše vyřešil, ale i ukázal hierarchii aspektů popisovaného jevu.

---

¹ Dr. Libuši Bubeníkovou a Janem Cahou. Další vyučované jazyky byly ruština, která byla jako povinný předmět zastoupena pěti vyučujícími: vedoucím katedry dr. Antonínem Hofmanem, dr. Miroslavem Renským (z části byl též anglista), dr. Ludmilou Rozkocovou, Milenou Manovou a Zdeňkem Pochopem. Kromě již zmíněných volitelných jazyků, angličtiny a němčiny, bylo možno studovat francouzštinu, kterou vyučovala dr. Věra Doležalová-Štauchová.

² Jan Caha byl též lexikograf.

Jinou sdílenou oblastí bylo aspirantské studium. Jako volitelný druhý jazyk jsem u dr. Beneše studovala němčinu a on u mne angličtinu. Také jsme se vzájemně zkoušeli při přípravě na zkoušku z tzv. kandidátského minima, která pokrývala celý jazykový systém včetně historického vývoje. Právě v tomto směru, ve vývoji germánských jazyků, jsme měli společnou látku.

Dr. Beneš působil na katedře jazyků do šedesátých let, potom odešel do Ústavu jazyků a literatur, už ne jako pedagog, ale odborný pracovník pro výzkum německého jazyka.³ V té době se začala živě rozvíjet teorie aktuálního členění větného, budovaná na angličtině zejména brněnskou školou Jana Firbase a jeho spolupracovníků a na češtině prof. Františkem Danešem. Dr. Beneš byl průkopníkem výzkumu aktuálního členění v němčině. Naše spolupráce pokračovala i po jeho odchodu z katedry jazyků, neboť v r. 1968 jsem přešla do Ústavu jazyků a literatur i já. Bohužel však netrvala dlouho. Počátkem sedmdesátých let na dr. Beneše tvrdě dolehla normalizace: z Ústavu byl propuštěn a nemohl dále publikovat. V *Časopise pro moderní filologii*, jehož jsem v té době byla výkonnou redaktorkou, měl ještě vyjít jubilejní článek k jeho šedesátinám, v korektuře však musel být z příkazu vedoucího redaktora⁴ vypuštěn. Vzpomínám si, že jsem dr. Benešovi k pětadesátinám poslala, společně s dvěma kolegyněmi z katedry jazyků, dr. Bubeníkovou a dr. Kollmannovou, blahopřání z Turecka. Byly jsme tam v tom roce (1976) na turistickém zájezdu jako "závodní kolektiv" (v té době nebylo možné jinak do ciziny turisticky cestovat). Bez dr. Beneše se však nebylo možno obejít ani po nastolení normalizace. Akademie tehdy pořádala kurz češtiny pro Němce, pro který byl nutný vedoucí češtinář - germanista. Kurs se konal v Liblicích, vyučovali v něm pracovníci Ústavu pro jazyk český pod odborným dohledem vedoucího, jehož však byl dr. Beneš jen zástupce – oficiálním vedoucím v té době už být nemohl.

S dr. Benešem jsem byla v úzkém kontaktu celých třicet let od našeho společného nástupu na katedru jazyků. S manželi Benešovými jsem též sdílela lásku k hudbě. Brávali mě s sebou zejména na Smetanovy a Janáčkovy opery a někdy mě pozvali na poslech vysílání Wagnera z Bayreuthu. V dobách nemocí jsme se s dr. Benešem navštěvovali. Nemoci ho postihly až v pokročilém věku, za celou dobu, kdy byl zaměstnán, nepamatuji, že by byl nemocen. Chodívala jsem ho doprovázet na procházky, když už sám chodil o holi a potřeboval oporu průvodce. Naším cílem byla Stromovka (dr. Beneš bydlel v Ovencecké ulici, jeho rodina tam bydlí dosud) a obvykle jsme došli k loveckému letohrádku. Na sklonku života, když již

---

³ Přínos dr. Beneše pro germanistiku a jeho akademická dráha jsou shrnuty v článku Marie Vachkové, který vyšel k stému výročí jeho narození v *Časopise pro moderní filologii* (94/2012, 61-62).

⁴ Po smrti dlouholetého šéfredaktora Zdeňka Vančury v r. 1973 jím byl J. O. Fischer.

nemohl vycházet, jsem mu chodila sdělovat novinky z akademického života, o které se stále živě zajímal. Sám moc nemluvil, spíše poslouchal, co si s paní Benešovou povídáme. Naposled jsme se setkali, když jsem mu přišla poblahopřát k pětadesátým narozeninám. To bylo na letní slunovrat. Za dva měsíce potom, v srpnu 1996, zemřel. Odešel v něm nejen vynikající odborník, ale nesmírně vzácný člověk, jehož laskavost, obětavá pomoc a přátelství jsou nesmazatelně zapsány v mé paměti.

prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.

Ústav anglického jazyka a didaktiky

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

In remembrance of Professor Josef Hladký (1931-2008)

On 30 June 2011, Professor Josef Hladký, a distinguished Czech linguist, an expert in the historical development of English, lexicology and lexicography, would be celebrating his 80th birthday. Remarkably enough, his jubilee coincides with two other most renowned colleagues and collaborators, namely Professors Jan Firbas (1921-2000) and Aleš Svoboda (1941-2010), whose anniversaries – 90th and 70th respectively – are commemorated this year as well. Josef Hladký passed away on 5 January 2008. This short note remembers Josef Hladký as a scholar, teacher and, last but not least, a colleague.

Josef Hladký's professional career at the Department of English and American studies began to develop as early as 1951 when he enrolled at the faculty as a dedicated student of English and Dutch philology. His inclination towards languages was shared by Alena, whom he met during his studies and eventually married, and who later became a distinguished English teacher in Brno. Josef Hladký was privileged to be mentored and trained by Professor Josef Vachek, one of the founding members of the Prague School of linguistics and an assistant to Professor Vilém Mathesius. Later, under the guidance of another distinguished Brno scholar, Jan Firbas, Hladký entered the English Department, Faculty of Arts, as an Assistant Professor.

Being under Vachek's scholarly and pedagogic influence, Josef Hladký dealt with the historical development of the English language and until his last days he remained faithful to this demanding – and at times seemingly thankless – linguistic discipline, lecturing with pleasure and enthusiasm in master's and doctoral programmes. He wrote several textbooks on the historical development of English that are still currently used, such as *An Old English, Middle English and Early New English Reader* (1998). Incidentally, Hladký's knowledge of Dutch definitely contributed to his insightful diachronic study of the language. Apart from the historical development of English, Hladký traditionally taught – again with typical gusto and a great sense of humour – the course Introduction to Linguistics, and, formerly, Lexicology for many years at the Faculty of Arts, and later at the Faculty of Education, Masaryk University, Brno. As his former student, I will always remember Professor Hladký for his gift of teaching (which was prototypically matter-of-fact yet attractive) and his unceasing wit.

In addition to the history of English, Professor Hladký's research was systematically devoted to a synchronic approach to the English language. In the initial stage (as well as in his master's thesis), he pursued the remarkable, yet little researched topic that had been

introduced into the Czech studies of English by Josef Vachek, viz. complex condensation. Josef Hladký was comparing Czech and English, his research being focused especially on the degree of dynamism of the English verb. Another theme appearing in Hladký's investigation into the realm of the English language was the stylistic modality of English.

Nonetheless, the priority of Professor Hladký's research is definitely in the field of lexicology and lexicography. Perhaps his most acclaimed – and still topical – book is *Zrádná slova v angličtině*, dealing with the analysis of words that represent a stumbling block for Czech students of English, i.e. so-called false friends. Hladký's pivotal interest in the English word stock is reflected also in his extensive monograph titled *The Czech and the English Names of Mushrooms*. In 2005, the Brno publishing house Barrister & Principal issued Hladký's manuscript of a dictionary under the heading *Slovník britské a americké angličtiny*. One of the last significant editorial activities of Josef Hladký, a passionate lover of the English language, is his personal contribution to publishing Mathesius' *Paměti a jiné rukopisy*, issued by Karolinum publishing house in 2009.

As for Professor Hladký's university posts, let us recall that apart from being a key member and a long-term Head of the Department of English and American Studies, Josef Hladký was – enjoying the good reputation and his colleagues' esteem – elected to be the first post-communist Dean of the Faculty of Arts (1990-1994). Between 2000 – 2003 he served as Head of the Department of English Language and Literature at the Faculty of Education. For many years, he was Editor in Chief of the renowned journal series *Brno Studies in English*. It should be mentioned as well that Josef Hladký was both in his scholarly career and teaching an ardent organiser of different academic events, such as linguistic and educational conferences, and was an untiring promoter of the English language.

At this point I cannot but commemorate Professor Hladký as my honourable colleague. In short, he never looked down on his younger and less experienced colleagues and alumni; on the contrary, he treated us as equals, was always friendly and ready to help and advise. To illustrate, I myself, for example, was invited to take my doctoral exam in Historical Development of English in 2003 in Professor Hladký's sitting room since he had influenza and was not able to come to the faculty premises. Likewise, he never hesitated to provide a review or necessary credentials to us if needed; his written communication (as well as his oral one) was every time apposite and a pleasure to read. On a more personal note, I will always remember one of our last meetings in 2007 in his house, during which he was to hand on to me the materials and instructions he had been using in Introduction to Linguistics classes.

Though seriously ill, he was most helpful, understanding, and, on top of that, unexpectedly witty!

Professor Josef Hladký's life ended on 5 January 2008. He passed away after several years of serious disease and a courageous struggle, which often prevented him from continuous work. Without any doubt Josef Hladký belongs to the honourable quartet of Anglicists inevitably and forever related to the Brno studies in English and functional linguistics anchored in the Praguian tradition: Josef Vachek, Jan Firbas, Josef Hladký, Aleš Svoboda.

Professor Josef Hladký truly was an inspiring, intriguing and memorable personality – as a scholar, as a teacher, as a man. We owe him so much. We miss him so much.

*Mgr. Martin Adam, Ph.D.
Katedra anglického jazyka a literatury
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

Vzpomínka na profesora Aleše Svobodu

Celý letošní rok se na Aleše Svobodu vzpomínalo na různých místech a různým způsobem. Vzpomínali na něho kolegové ostravští, když vydali číslo svého *Ostrava Journal of English Philology* s příspěvků řady významných osobností nejen české lingvistiky. Vzpomínali jsme na něho v Opavě, když jsme se mohli s ostravskými a brněnskými kolegy podílet na přípravě v Ostravě vydané monografie *New Chapters in Functional Syntax*, která měla nejen svým názvem, ale náplní jednotlivých kapitol navázat na Alešovy *Kapitoly z funkční syntaxe*. Vzpomínali na něho i mladí členové Společnosti Viléma Mathesia, jejíž vznik on sám v roce 2003 inicioval, když vydávali svůj *Festschrift for Aleš Svoboda*. 2. dubna právě tohoto roku by se byl dožil sedmdesáti let.

Jeho vědecká dráha, tak zdárně započatá a rozvíjená v Brně pod vedením Jana Firbase, byla popsána v předmluvě k výše uvedeným *New Chapters in Functional Syntax*. Monografie rovněž obsahuje vybranou bibliografii z let 1990 – 2010. Další informace o pracovní i vědecké kariéře Aleše Svobody lze najít v článku uveřejněném v *Novinách Slezské univerzity* k jeho nedožitým 69. narozeninám v březnu r. 2010. Opakovat tedy tatáž fakta na tomto místě není nutné. Některé z jeho vědeckých prací však považuji za vhodné alespoň připomenout. V monografii *Diatheme* z r. 1981 zcela originálním způsobem analýzou textu zkoumá po stránce gramatické, sémantické a kontextové jeden z tematických prvků, pro který zavedl termín diatéma. Již zmíněné *Kapitoly z funkční syntaxe* z r. 1989 s přesností a jasností autorovi vlastní přibližují čtenáři teorii funkční větné perspektivy, dokonale objasňují souhru jejích faktorů a detailně popisují informační strukturu výpovědi z hlediska jednotlivých komunikačních jednotek. Za zcela mimořádný publikační počín je však nutno považovat *Campo di tensione*, antologii vydanou v r. 1991 ve spolupráci s italskou lingvistkou Rosannou Sornicolou v Neapoli. Obsahuje do italštiny přeložené články čelních představitelů „pražské lingvistické školy“ od dob Mathesiových až po konec osmdesátých let minulého století. Rozsah tohoto vzpomínkového článku mi neumožňuje uvádět všechna jména těch, jejichž články byly do antologie zahrnuty, a uvést jen některá nelze. S jistotou lze říci, že vydání této antologie přispělo unikátním způsobem k prezentaci české lingvistiky v Itálii. Poslední Alešův projekt zvláště hodný pozornosti je vydávání pětisvazkového díla *Collected works of Jan Firbas*, jejichž první svazek, zahrnující Firbasovy práce z let 1951 – 1967, je už na světě a další se rodí. Nevím přesně, kdy se myšlenka vydat souborně Firbasovo dílo v Alešově hlavě zrodila. Dokázal však pro ni získat řadu kolegů, kteří k její realizaci přistoupili s plným nasazením. Už dosavadní výsledek je více než obdivuhodný.

Profesora Svobodu jsem znala od r. 1977, kdy se stal jedním z mých učitelů na brněnské anglistice. V průběhu mnoha dalších let jsem měla příležitost poznat ho v několika dalších rolích. Každou z nich hrál naplno a v každé z nich se projevovaly tytéž povahové rysy: vstřícnost, otevřenost, nevšední dynamika, velkorysost a přísnonost k sobě i k druhým. Jistě není náhoda, že po letech působení na brněnské anglistice se s těmito svými vlastnostmi prosadil jako vůdčí osobnost anglistiky ostravské a jako zakladatel anglistiky opavské. Na jaře r. 1992 byl totiž požádán, aby zaštitil nově vznikající anglistiku na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. Nejprve zde působil v částečném úvazku, ale od r. 1994 do r. 2003 vedl Ústav cizích jazyků a zcela zásadním způsobem ovlivnil rozvoj anglistiky i dalších oborů patřících k ústavu. V této pozici však byl všem, které řídil, v první řadě kolegou, na kterého je možno se vždy obrátit s prosbou o radu nebo o pomoc, a to jak ve věcech pracovních, tak ve věcech odborných. Prostě vzal díář, podíval se na svůj program následujících dnů a nabídl termín schůzky. Byl přitom neobyčejně zaneprázdněný, neustále „v poklusu“, ale čas pro to, aby pomohl, si dokázal najít. Na pracovišti, které řídil, vytvářel atmosféru, která vládla na anglistice v Brně v době, kdy tam vedle Jana Firbase a Josefa Hladkého působil. Bylo to prostředí, ve kterém převládala vzájemná tolerance a respekt, přitom však jsou na každého kladeny vysoké nároky.

Aleš Svoboda měl jako vědec vynikající mezinárodní reputaci. Lze to ilustrovat na jedné z mých vlastních zkušeností. Když jsem v r. 2000 na římské univerzitě Roma 3 zaklepala na dveře jednoho z nejvýznamnějších italských profesorů obecné lingvistiky Raffaella Simona a představila se mu jako žákyně a kolegyně Aleše Svobody, nejenže mě pozval do svého doktorského semináře, ale také s potěšením přijal Alešovo pozvání do Opavy. Chtěl totiž Aleše poznat osobně, protože znal některé jeho práce. Vždyť jedna z knih, kterou jsem uviděla v knihovně jeho pracovny, bylo právě *Campo di tensione*. Simone sám pak navrhl spolupráci v rámci programu Erasmus. Následně Aleš několikrát přednášel v Římě a byl pozván také na univerzitu ve Florencii. Spolupráce mezi opavskou italistikou a Roma 3 trvá dodnes.

Aleš uměl být neobyčejně příjemný a vtipný, přitom nezřídka udělal terčem humoru sám sebe. Za jednu z jeho nejvzácnějších vlastností považují schopnost se přizpůsobit a respektovat každého, a to bez ohledu na to, jaké místo v pracovní hierarchii kdo zastával. Další ze svých vzácných vlastností prokázal i v době, kdy už byl vážně nemocný. Všechny útrapy léčby snášel s pokorou a trpělivě. Uměl se upřímně radovat, když jsme ho chodili navštěvovat a to pak byl zase tím příjemným a zábavným společníkem. Velmi jsme ho za to obdivovali. Osobně pokládám za veliké štěstí, že jsem ho mohla poznat nejen jako učitele,

vědce, kolegu a nadřízeného, ale také jako jednoho ze svých blízkých přátel. Stále mi velice chybí. A nejen mně.

V Opavě 27. října 2011

doc. PhDr. Eva Klímová, Ph.D.

Ústav cizích jazyků

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

II.

Postmoderní bravura A. S. Byattové

Za jeden z nejzajímavějších britských románů 70. let byl označen první díl tehdy plánované tetralogie A. S. Byattové *Panna v zahradě* (*The Virgin in the Garden*, 1978), od té doby následován dalšími třemi díly – *Zátiší* (*Still Life*, 1985), *Babylonská věž* (*Babel Tower*, 1996) a *Pískající žena* (*The Whistling Woman*, 2002). Kostru všech čtyř románů uvádí do pohybu věrohodný příběh z masa a krve, realistická rodinná sága na pozadí britských 50. a 60. let, bohatě přioděná do mnohovrstevnatého šatu literárního experimentu a polemiky s postmoderními trendy a koncepty. Stejně tak napínavým realistickým vyprávěním stmelným hrou analogií, pastišem a prolínáním žánrů hází Byattová viktoriánskou rukavičku do ringu debaty se zastánci současných kritických teorií v románu *Posedlost* (*Possession*, 1990). Jsou to však vždy postmoderní zbraně, jimiž autorka s bravurní výmluvností rozehrává svou polemickou bitvu.

Sedmdesátá léta, která v britské literatuře znamenala hledání nových forem prózy, vtiskla tvar románu *Panna v zahradě* kombinací tradičního realismu s renesanční alegorií. Jeho realistický děj se odehrává v provinčním prostředí severoanglického Yorkshiru v době korunovace Alžběty II., oslavované jako počátek druhého alžbětinského zlatého věku. Ohniskem děje románu je školní představení nového veršovaného dramatu o Panenské královně Alžbětě I. – zdroj nepřeborných asociací spojujících renesanční alžbětinskou minulost s novou alžbětinskou přítomností. Historická postava Alžběty I. rezonuje s ikonickou povahou vstupu mladé Alžběty II. na trůn, kulturní vzepětí renesance má paralelu v příslibu nových možností intelektuálního vývoje mladé generace v poválečné Anglii, nechybí ani evokace anglické krajiny s podtextem shakespearovské krajiny alžbětinského dramatu. Tuto komplexní mozaiku anglické tradice a Anglie počátku 50. let tvoří metafora složená ze střípků narážek na fakta i mýty. Byattová zřejmě věří ve sdělnou sílu analogie ("Analogie existují a jsou lidská přirozenost." ¹), neboť jí využívá k výstavbě struktury i všech dalších románů a řady svých povídek. ²

Z analogie slova a malby vychází debata o síle a omezení slov a o možnostech vyjádření, jimiž vládne malíř, která tvoří jednu z ideových rovin románu *Zátiší*. Byattová napsala toto pokračování *Panny v zahradě* v polovině 80. let, tedy v době, kdy poststrukturalistické kritické teorie výrazně ovlivnily britskou literární scénu, a umělecké ztvárnění úvah o

podobnosti a rozdílnosti podstaty jazyka a malby lze jistě považovat za její příspěvek k tomuto novému diskurzu.

Leitmotivem *Zátiší* jsou obrazy a myšlenky Vincenta van Gogha, citované v úryvcích z jeho dopisů z Arles a St. Rémy bratru Theovi, v nichž malíř popisuje své představy o věcech a místech. Se spojitostmi mezi jazykem a obrazy se potýká i Alexander Weddeburn, který v tomto dílu tetralogie opět píše veršovanou hru, tentokrát o van Goghovi, nazvanou *Žlutá židle*. V eponymické žluté židli známého van Goghova zátiší se pro Alexandra skrývá malířova představa konkrétní věci a s ní "nejen metafora: kulturní motiv, imanentní náboženství, víra a chrám."³ Motiv zátiší zde slouží k reflexi o obrazech a slovech a jejich unikajících významech. Obliba zátiší pak může v sobě skrývat touhu zastavit tento pohyb a vytvořit představu statického, snadněji definovatelného světa, světa, který se snažíme definovat slovy⁴. Byattová vkládá posedlost našeho věku slovy do úst hrdince tetralogie Frederice, která však ráda věci pojmenovává a nespokojuje se s náznakovostí. Frederičina bratra Marcuse soustředění na pojmenování věcí vysvobodí z apatie emocionálního chaosu. Naopak Alexander při práci na hře o van Goghovi, o malíři, který také vládl slovy, připouští, že "věci vidíme, než je pojmenujeme, dokonce aniž bychom je kdy pojmenovali." (S. 163) Mimoto snad ani nemáme dost vhodných slov, abychom popsali třeba "šedavý nebo možná bílý nebo bělavý nebo stříbřitý nebo poprášený mlžný závoj nebo opar nebo kouřmo na purpurovém lesku švestky." (S. 164) O "senzuační povaze jazyka, slov, která představují dech a jazyk a zuby", debatuje mladý básník Alfred Tennyson s přítelem Arthurem Hallamem v novele A. S. Byattové *Anděl manželství* (*The Conjugal Angel*).⁵ Podle Byattové si uvědomujeme vzdálenost, která odděluje věci od jazyka, méně než vzdálenost mezi věcmi - "skutečným světem" a malbou. Všichni vládneme slovy, kdežto malba nese rukopis individuálního vidění věcí, světa. I když i malba nese tíhu přejímaného vnímání, má namalovaný obraz krajiny větší individualitu než krajina popsaná slovy, která působí jako déjavu, jako odvar ze stejných, již mnohokrát použitých slov. Při pobytu ve Francii vnímá Frederika van Goghovu krajinu kolem Arles optikou Wordsworthovy poetické vize anglické krajiny. Byattová sice souhlasí s poststrukturalisty v konstatování, že svět nemůžeme vnímat zcela nově, bez zátěže naučeného pozorování a přejatého vidění, rozchází se s nimi ale svým tvrzením, že do svého obrazu světa vždy přidáme něco ze sebe:

"Ani bezelstné oko světlo pouze neabsorbuje: je aktivní a vytváří pořadí. Do svého popisu světa, do mapování své vize, i my - ať jsme jakkoliv pasivními pozorovateli, ať jakkoliv věříme v neosobnost básníka - vždy vložíme něco ze sebe." (S. 109)

Podle Byattové spisovatel není bezduchý nástroj, který produkuje intertext v intertextu, ale naopak hraje ve svém textu nezastupitelnou roli. Do praktické dimenze převádí Byattová tento názor v románu *Posedlost* a v novele "Anděl manželství", kde v obou případech ukazuje, kolik prožitků a ztrát z básníkovy života našlo výraz v jeho poezii.⁶ Přestože se Byattová zabývá také prací literárně-vědnou a je sama i aktivní literární kritik, je zřejmé, že se neztotožňuje s moderními teoriemi, které přehlíží autora:

"Nedůvěra v autora začala s Wimsattem a jeho klamem záměru a pokračovala přes Barthesa a smrt autora k dekonstruktivistům, kteří čtou texty a hledají v nich to, co spisovatelé neviděli, "neupředili", a ipso facto jim ujde to, co viděli spisovatelé, ale co oni sami nezdůrazňují."⁷

Debata o slovech a věcech v *Zátiší* probíhá mezi mnoha hlasy. Přispívají do ní van Goghovy dopisy, přímé hlasy Frederiky, Alexandra, Stephanie i dalších postav, nebo jejich myšlenky nepřímo sdělované vševědoucím vypravěčem, který se občas identifikuje jako autorský hlas náhlým přechodem do ich-formy. Tímto metarománovým úskokem Byattová nejen dodává váhu a kredibilitu příběhům, které vypráví, ale vstupem autorského hlasu zároveň vede polemiku s poststrukturalistickým konceptem "smrti autora". Byattová zdůrazňuje svou přítomnost v textu a i když přiznává sílu nejrůznějších vlivů, protože "nedokážeme odolat zvyku své mysli spojovat a srovnávat" (s. 236), nehodlá se nechat ze svého textu eliminovat teorií o nepodstatnosti autora.

Postmoderní autorské vstupy do vlastního textu protirečí konceptu smrti autora, což může být jedním z důvodů, proč tohoto metarománového triku Byattová tak hojně využívá. V *Zátiší* dává autorský hlas nahlédnout do zákulisních tajů tvorby: "Měla jsem představu, že by se tento román mohl dát napsat s nevinnou prostotou, bez odkazů na myšlenky jiných lidí, pokud možno bez metafory a přirovnání." (S. 108) Obdobné dilema svěřuje čtenáři autorský hlas na počátku *Babylonské věže*, když experimentuje s třemi možnostmi, jak román začít: v mystickém modu, s mechem obrostlým, runami popsaným kamenem, na němž po staletí vyzobávají drozdi šnečí ulity; v realistické současnosti či v nejasné, dystopické minulosti. Jak je pro Byattovou typické, všechny tři navrhované roviny nakonec nejen hravě spojí, ale proplete je s celou řadou dalších rovin.

Byattovská intertextualita takřka hmatatelně spojuje a vrství. Její polyfonie hlasů a mozaika citátů a odkazů na evropské literární a kulturní dědictví však nepostrádá koherenci cíleného diskurzu. V náročně pojaté *Babylonské věži* zápolí Byattová i její hrdinka Frederika

s postmoderním konceptem kolapsu celistvosti. Frederika zvažuje Forsterův *Howard's End* (1910) a jeho "jen spojuj", vybízející ke spojení prózy a vášně, života a fikce, a zdá se jí, že takováto spojení v jednotu, a v jednotu s minulostí, už nejsou možná. Frederika dává přednost fragmentaci, chce mít a zachovat oddělenou zkušenost jazyka, myšlení, sexu a přátelství. Proto chce proti Forsterově a Lawrencově mystické jednotě vytvořit ve svých *Laminacích* novou formu literárního textu, který by nespojoval pomocí metafory, sexu nebo touhy, a hledá "uměleckou formu fragmentů, paralelních, nikoliv provázaných ... vystavěnou cihlu po cihle, vrstvu po vrstvě, jako Poštovní věž" (s. 357) (londýnská Post Office Tower byla postavena v r. 1965). Tím chce Frederika odložit svou leavisovskou, cambridgeskou minulost, která ji učila hledat potěšení ve spojitostech a jejich koherentní celistvosti, a chce vstoupit do nového světa 60. let, kde většina intelektuálů považuje koherenci za mrtvou a hierarchie hodnot za iluzorní, za nestálý společenský konstrukt. Zatímco Frederika naslouchá barthesovským "mnoha hlasům, z nichž žádný není její a všechny jsou její" (s. 380), Byattová je splétá do závitů šnečí ulity od biblické Babylonské věže do vzepjatého nového diskurzu 60. let, s nímž s výhodou odstupem třiceti let polemizuje. Kde Frederika skládá Becketta, R. D. Lainga, Nietzscheho, Blakea a sebe do nahodilé koláže po vzoru Williama Burroughse s cílem odradit od hledání "poselství" textu, Byattová proplétá nitky roztroušených debat, textů, událostí a vztahů do obrazů a významů, které rezonují s intelektuálními a morálními otázkami doby.

Frederičiny *Laminace* se skládají z citátů, vlastních myšlenek a rozstříhaných dopisů z rozvodového řízení - z nahodilých fragmentů Frederičiny zkušenosti, které jsou oddělené a přece spojené, jako jednotlivé vrstvy spirály šnečí ulity. Zatímco Frederika se tak pokouší o jakýsi druh literárního pop artu, Byattové představa, kresba i konkrétnost šnečí ulity (*Helix hortensis* a *Helix nemoralis*) přebírá v *Babylonské věži* roli van Goghovy žluté židle ze *Zátiší* a roli dvojnásobného titulu *Posedlosti* (*Possession*: posedlost, vlastnictví) v mnohostranném symbolismu a metaforice. Prozaická, banální ulita obyčejného šneka představuje jednotlivé vrstvy životní zkušenosti jedince a vrstvy nánosu kulturního myšlení. Mimoto je také vykreslena jako obrázky Babylonské věže, které v textu oddělují a zároveň ilustrují vložené úryvky krutého utopistického románu *Blábolyonská věž* (*Babbletower*), v němž stará Griva věří, že šneci jsou "poutníci mezi tímto a oním světem" (s. 262). Ulity se ale také objevují i ve zcela konkrétní podobě jako předmět studia ekologů, i v poněkud mýtické podobě střepeň kolem mechem obrostlého kamene, kde se od nepaměti šneky živí drozdi. Do poezie mýtické souvislosti mezi kamenem s písmeny prastarého nápisu v runách a fragmenty šnečích ulit drsně vstupuje zjištění, že šnečí ulity v Yorkshiru obsahují jeden závit, jehož chemické

složení souvisí s únikem radioaktivity z místní atomové elektrárny. Dnes všem známý, ale stále nedoceněný řetěz života v přírodě, který je často i řetězem smrti způsobeným hrdou lidskou činností, má spojitost s pádem Babylonské věže, která slouží Byattové k rozvinutí polyfonní debaty o jazyce a komunikaci, o ideálu svobody, o limitech svobody člověka ve společnosti a o svobodě v umění. Referenční bohatost, kterou Byattová doslova zahlučuje své texty, sice můžeme brát jako záměrnou postmoderní hru na "poznáš narážku?", především však vypovídá o autorčině krédu, které zahrnuje touhu po vědění, odpovědném kritickém myšlení a úctu k literárním a kulturním hodnotám.⁸

Analogie svobodomyšlných 60. let, během nichž se *Babylonská věž* odehrává, s dystopickým příběhem *Blábolyonské věže* (Babbletower) zasazeným do revoluční Francie 18. století, který v průběhu románu napsal Jude Mason, sám jedna z podivných postav Byattové, má především morální dimenzi. Nicméně v pasážích z *Blábolyonské věže* zašla Byattová ve svém díle dosud nejdál po cestách sadomasochismu, brutálního sexu a násilí ve zřejmé ukázce postmoderní touhy šokovat. Masonova fantazie o snu o svobodě zdegenerované na násilí a sex možná připomíná Goldingova *Pána much* (Lord of the Flies, 1954), ale také například mnoho z díla Angely Carterové. Vzdálenost mezi jejich morálními hledisky jakoby se odrážela v argumentech soudního procesu s Masonem a jeho nakladatelem čelícím obviněním za šíření obscénní literatury. Reprodukce soudního procesu v Byattové románu navíc evokuje proces s nakladateli v Británii tehdy zakázaného románu D. H. Lawrence *Milenec Lady Chatterleyové* v r. 1960, avšak úryvky z Masonovy *Blábolyonské věže* mají blíž ke stylu i diskurzu 90. let. Současnému trendu na britské literární scéně se Byattová přibližuje i svým zájmem o jména a místa mimo Britské ostrovy, který u mnoha současných autorů možná pramení z dlouholeté kritiky britských spisovatelů za provinčnost a insularitu. Těžiště próz A. S. Byattové však zůstává nesporně v Anglii a její přesahy směřují převážně jen k evropským uměleckým hodnotám.⁹

Poslední díl tetralogie, *Pískající žena* (2002), vyšel téměř čtvrt století od dílu prvního a bezesporu odráží výrazný posun společenské, kulturní a literární scény a debaty v Británii i v přístupu autorky. Jako v ostatních předchozích románech tetralogie zahrne Byattová své čtenáře celou škálou životní zkušenosti od obyčejných domácích a intimních detailů po vznosné i hluboké ideje. V tomto románu však více experimentuje s formou i s obsahem. Vedle dystopického pastíše, již vyzkoušeného v *Babylonské věži* a tentokrát vyprávějícím severskou ságu o ptačích ženách vyhnaných z království Veraldenu, které přes bolest exilu se již nechtějí vzdát svobody „větru v křídlech“¹⁰, se setkáme s mnohem větší fragmentarností

současného příběhu, místy ještě rozrůzněnou epistolární formou. Poměrně dlouhé pasáže střetu idejí debatují o úpadku víry a nárůstu náboženského sektářství či o problémech vědeckého výzkumu, čímž se Byattová přibližuje trendu v britském románu na přelomu tisíciletí, který rád překračuje bariéry mezi vědou a uměním. Spojujícím nástrojem mezi oběma diskurzemi je především jazyk, jímž Byattová vládne s erudovanou přesností i s literární metaforičností. Část postmoderní hry tohoto románu spočívá na všudypřítomných odkazech k *Alence v říši divů*, neboť hrdinka Frederika si chce uchovat Alenčinu dětskou zvědavost a stále objevovat svět nově, protože vědění pro ni znamená víc než aktuální témata ženství a sexu. Byattové ideál vědění se snaží proniknout daleko a hluboko do intertextuálních a interdisciplinárních sfér, a činí tak její text „dábelsky komplikovaným“, jak poznamenává jeden z jejích románových protagonistů (s. 228). Posun zvláště oproti prvním dvěma dílům tetralogie zaznamenává v *Pískající ženě* rovněž silná dávka temných scén a násilí. Zatímco ještě v roce 1995 psala Byattová kriticky o množství sexu, krve a sadomasochismu v současné britské literatuře, na počátku nového tisíciletí, zdá se, sama podlehla svodům „darwinovského románu [který zajímá] co je to být nahým zvířetem, které se vyvíjelo po nepředstavitelná staletí a jehož historie se skládá z víry a přesvědčení, které již ztratily svou moc“.¹¹

Postmoderní pastiš a nepokrytá polemika s postmoderními kritickými teoriemi zaplňují početné stránky zábavného i ambiciózního románu *Posedlost* (Possession, 1990) - vítěze ceny Booker Prize za rok 1990. Intelektuální postmoderní hra *Posedlosti* spočívá v koláži žánrů od romance, jak prozrazuje podtitul knihy, přes opulentní pastiš viktoriánských básní, dopisů a biografie, po detektivní zápletku, současný univerzitní román, satiru, melodrama a román idejí. Juxtapozicí viktoriánského pastiše a stavu literárně-vědného bádání o viktoriánském období v postmoderních 80. letech si Byattová opět vytvořila široký manévrovací prostor pro elegantní a erudovanou hru s konceptem intertextuality a pro kritický pohled na postmoderní literární teorii.

Dvojici mladých literárních vědců, antagonizovaných rozdílnými metodologickými přístupy, s nimiž pracují, svede (v každém slova smyslu) náhodný nález překvapivé milostné korespondence mezi viktoriánskými objekty jejich bádání - slavným (a ženatým) R. H. Ashem a málo známou (údajně staropanenskou) básnířkou Christabel LaMottovou. Jak čtenář očekává, Byattová naplní příslib romance a rozvine dva paralelní příběhy lásky, jichž však využije k výmluvné ironii protikladů. Zatímco pruderní viktoriánství se všemi svými tabu nezabránilo vášnivému milostnému příběhu, sofistickované vševědoucí teorie moderní otevřené společnosti, které pohlížejí na romantickou lásku jako na společenský konstrukt,

způsobují, že se Maud a Ronald cítí sexuálně chladní a citově nejistí. Jejich teoretické pronikání do podstaty věcí je připravuje o touhu i o tajemný slovník lásky. Pro viktoriánskou dvojici a jejich poezii má obraz svlečené rukavičky mnohoznačnou symboliku tajemné nedostupnosti, zahaleného magnetismu, cudnosti, důvěry, odevzdání se, nebo i konvence a falše. Moderní kritická teorie však analyzuje obraz rukavice jako falický symbol a tím jej zploští do zúženého, všudypřítomného obrazu lidské sexuality, a to v době, kdy "problematizujeme všechno, kromě centrálnosti sexuality". (S. 222)¹² V Ronaldovi postupně krystalizuje zklamání nad metodami, které navzdory pronikavým znalostem a myšlenkám dospěly jen k "infantilní polymorfní perverzности" (s. 254). Jeho verdikt patří především feministické analýze americké kolegyně Leonory, která interpretuje popis krajiny v Christabelině epické básni *Meluzína* jako topografii ženského těla s lesbickým podtextem, a také v deníku Ashovy manželky hledá "v metaforách a odmlkách" informace o jejím sexuálním životě. S Byattové odmítavým stanoviskem k obdobným literárně-kritickým postupům se setkáme i v její odborné práci. Paradox feministického myšlení pak vidí v tom, že si klade za cíl ženy osvobodit, ale přitom se zabývá jen zúženou problematikou feminity a ženské sexuality.¹³

K etice literárně-vědného bádání se s postmoderní hravostí váže již samotný titul románu. Anglické slovo "possession" (posedlost) v sobě skrývá ještě další dimenzi ve svém významu "vlastnictví", jímž se spisovatel v perech svých kritiků do jisté míry stává, ať již se zajímají o jeho soukromí nebo si prostřednictvím analýzy jeho díla přivlastňují jeho mysl.¹⁴ Význam "posedlost" zde pak znamená nejen posedlost toto vlastnictví získat, a s ním úspěch a akademický postup, ale znamená také posedlou touhu dobrat se rozluštění záhady, třeba i jen v podobě rozuzlení příběhu. A v tom tkví další satirický osten autorčiny kritické hry. S vypravěčskou bravurou podkopává hegemonii postmoderní kritické teorie a její módní rétoriky na současné literární scéně, když krok za krokem vede čtenáře ve šlépějích odchovanců a zastánců teorií odmítajících platnost faktů a konceptu pravdy, kteří sami spadnou do pasti hledání faktů a odhalování pravdy. Navzdory módní strategii odmítání možnosti celistvého "velkého příběhu" a přijímání fragmentace a narativní nejistoty pohltní sofistikované teoretiky dávno pohřbený příběh, jehož fakta a rozuzlení chtějí znát. Není bez zajímavosti, že od abstrakce teorie do konkrétního světa věcí směřuje také hrdina Byattové dosud nedokončené prózy *Krátké životy* (*Brief Lives*)¹⁵, který, zklamán slepou uličkou stereotypů kritické teorie, obejmě svět faktů biografie.

Přiznáním Maud a Ronalda v *Posedlosti*, že si na poezii cení i toho, co "přežilo jejich vzdělání" (s. 55), poukazuje Byattová na negativní stránku dopadu jednostranných a jednoznačných teorií. Autoritativní analýzou starých mýtů můžeme dospět nanejvýš k vytváření nových, falešných mýtů. V *Posedlosti* ponechává Byattová mýtům jejich nezávislý život a přirozený vývoj, jakým ve staré bretaňské tradici bylo vyprávění prastarých legend a pověstí během Černého měsíce, vždy trochu jinak a bez vysvětlování významu. Feministická analýza ženských mytologických postav typu Meluzíny jako produktu mužského strachu z ženské moci a vášně, v psychologicko-lingvistické terminologii strachu z kastrace, vytvořila nový mýtus o mýtu. Byattová se odvolává na skutečnost, že nejen jsou mýty starší než patriarchální společnost a mnohé mýtické ženy pravděpodobně mají původ v opravdové oslavě silné matriarchální postavy, ale zdůrazňuje i jejich tajemnou nejednoznačnost, která dovoluje různé interpretace a důrazy. Mladičká bretaňská setřenice básnířky LaMottové chápe keltskou mýtickou nespoutanou Dahud jako vtělení ženské touhy po svobodě a autonomii, jako vyjádření legitimní ženské vášně, která by neměla být zdrojem strachu ani kouzel. Slovy LaMottové, "všechny staré příběhy snesou vyprávění a převyprávění mnoha různými způsoby ... A také přidání něčeho ze spisovatele, takže se všechno zdá nové, poprvé spatřené, aniž by si to někdo přivlastnil za soukromým nebo osobním cílem" (s. 350). Obdobně kontrastuje Byattová zkreslující povahu nového mýtu o utlačované viktoriánské ženě vytvářením silných ženských postav, aniž by opomíjela problematiku jejich společenského postavení. Takovou postavou je především zdánlivě staropanenská LaMottová, která nejen vyjadřuje své přesvědčení o ženské rovnoprávnosti ve své poezii, ale prosadí i svou vůli proti svazujícím konvencím. Také Ellen Ashovou, považovanou za typický případ ženy ve stínu slavného manžela, ukáže nakonec Byattová čtenáři v jiném světle, jako ženu, která nachází svou vlastní cestu, i když v mezích možností, které jí společnost ponechává. V konečné fázi nejsou role, které Byattová svým hrdinkám z minulého století dává, rolemi zmrzačených obětí společnosti.

Možnost převyprávění svého romantického příběhu nepopírá Byattová ani melodramatickým rozuzlením, kterého se všechny postavy, ať živé či mrtvé, nějak účastní. Nejenže nezvítězí teorie, ale ani domnělá fakta, která autorka hravým Postskriptem zpochybní a připraví tak rozuzlení o jeho finálnost. Ke konci románu, v jednom ze svých přímých diskurzivních vstupů, posuzuje Byattová celý výčet možností, jak číst text: od suché analýzy, přes hledání osobních rezonancí, po čtení objevující vždy nové, lepší porozumění, "kdy každé slovo hoří a ostře a jasně a nekonečně a *přesně* září jako ohnivé kameny, jako hvězdné body

ve tmě" (s. 471). Spisovatel se pak ocitá sám se svým čtenářem a dnes už ortodoxní názor, že jazyk mluví sebe a nemůže adekvátně vyjádřit, co existuje mimo něj, se jeví jako méně zajímavý, než hledání způsobu, jak jazyka k vyjádření použít.

Obhajobou síly slova a multiplicity významů a čtení mluví Byattová opět ve prospěch spisovatele a jeho díla a proti limitujícím teoriím, které knihy redukuje kreativními jednostrannými interpretacemi. Není proto divu, že kromě ocenění a chvály¹⁶ se *Posedlosti* dostalo i kritiky za autorčin skeptický pohled na postmoderní kritickou teorii.¹⁷ Také výtku Michéle Robertsové, že se Byattová v *Babylonské věži* pokusila o příliš mnoho najednou,¹⁸ bychom bezpochyby mohli vztáhnout na všechny zde pojednané romány. Avšak v impozantním rozsahu románů, jejich stylistické a žánrové různorodosti a bohatosti témat právě tkví spisovatelčin záměr i úspěch. Nejlepším způsobem jejich uchopení je přistoupit na intelektuální výzvu, kterou Byattové polemická hra tradice a postmodernosti představuje.

Poznámky:

¹ "Hearts in Wilderness", TLS May 15, 1987, 508.

² Např. na senzuální analogii mezi přírodou - životem hmyzu - a životem člověka stojí novela "Morpho Eugenia" (*Angels and Insects*, 1992). Povídky ve sbírce *Matisse Stories* (1993) jsou hrou analogií mezi několika Matissovými malbami a protagonisty těchto krátkých próz.

³ *Still Life*. London: Chatto and Windus 1985, Harmondsworth: Penguin Books, 1986, 2.

⁴ Dialog slova a malby akcentovaný malířskou kvalitou svého textu rozvíjí Byattová také v již zmíněných povídkách *Matisse Stories* i v novější sbírce *Elementals* (1998).

⁵ In: *Angels and Insects*. London: Chatto and Windus 1992, Vintage 1993, 266.

⁶ Zatímco v *Posedlosti* se jedná o fiktivní postavu básníka a jeho díla vytvořeného Byattovou ve stylu Roberta Browninga, v novele "Anděl manželství" pracuje autorka s biografickým materiálem Alfreda Tennysona a s autentickými verši.

⁷ "Reading, writing, studying. Some questions about changing conditions for writers and readers". *Critical Quarterly*, winter 1993, 3-7.

⁸ Celkový postoj Byattové potvrzuje i její přiznání v "Poděkování" k *Babylonské věži*, že v 60. letech ji nejvíce ovlivnili Iris Murdochová, Doris Lessingová a George Steiner, kteří zůstali důležití pro její dílo až dodnes (s. 608).

⁹ Byattová se například vyjadřuje kriticky k současným trendům ve výuce literatury, kde ji znepokojuje pomyšlení, že by její vlastní dílo četla generace studentů, která sice přečetla všechny méně známé spisovatelky 18. století, ale nic z Prousta nebo Thomase Manna. In: "Reading, writing, studying. Some questions about changing conditions for writers and readers" *Critical Quarterly*, winter 1993, 3-7.

¹⁰ *A Whistling Woman*. London: Chatto and Windus 2002; Vintage 2003, 6.

¹¹ A. S. Byatt, A New Body of Writing: Darwin and Recent British Fiction. In *New Writing 4*. London: Vintage 1995, 439-448, 443.

¹² *Possession*. London: Chatto and Windus 1990.

¹³ Na restriktivní charakter sexuálních interpretací poukazuje Byattová např. v recenzi životopisu Willy Catherové, viz TLS, May 15, 1987, 507-8.

¹⁴ V již citovaném eseji v *Critical Quarterly* (Pozn. 9) vyjadřuje Byattová své rozhořčení nad praktikami zasahujícími do soukromí autora.

¹⁵ *New Writing 8*. London: Vintage 1999, 50-82.

¹⁶ Danny Karlin v recenzi *Possedlosti* v *London Review of Books* (8 March 1990, 17) obdivuje obrovské literární ambice románu a odvalu Byattové, s níž daleko překračuje hranice románové tvorby a nebojí se pádu. Ann Hulbert v eseji *The Great Ventriloquist* (Robert E. Hosmer Jr. ed. *Contemporary British Women Writers*. London: Macmillan 1993, 55-65) dochází k závěru, že opravdovým triumfem Byattové *Possedlosti*, přes poněkud iritující exhibicionismus, je nesporná plauzibilita.

¹⁷ Louise Yelin v eseji *Cultural Cartography: A. S. Byatt's Possession and the Politics of Victorian Studies* (*The Victorian Newsletter*, Spring 1992, 38-41) kritizuje Byattovou za tlumení ideologických protikladů a za neúplný obraz současné kriticko-teoretické scény, kde postrádá nový historismus a kulturní materialismus. Negativně se staví i vůči Byattové podpoře spisovatele proti kritikovi.

¹⁸ Michèle Roberts, *The sixties on trial*, *New Statesman and Society*, 3 May 1996, 40.

prof. Mgr. Milada Franková, CSc., M. A.

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Typologie Payróových postav

Argentinský romanopisec, dramatik a novinář Roberto Jorge Payró (1867-1928) je literárními kritiky¹ shodně označován za představitele kreolisticko-pikareskního směru v argentinské literatuře. V souvislosti s gaučovskou² literaturou je výslovně zmiňován až v literárněhistorických pracích posledních tří desetiletí, zejména v díle G. Belliniho, L. Sáínze de Medrano a L. Aranga.³ Předložená studie se bude zabývat Payróem jako pokračovatelem gaučovské linie⁴ tvorby, čímž usiluje o překlenutí jednostranného pohledu tradovaného dosud v analytických studiích, s cílem definovat tzv. payróovskou literární postavu jako zvláštní modifikaci argentinského gaučismu, prolnutou prvky španělského a hispanoamerického pikarismu; a pokusit se o její typologii. Přístup k tématu vychází z pojetí postavy jako nejvýraznějšího komponentu výstavby uměleckého literárního díla. Postava jako fiktivní subjekt v Payróově prozaickém a dramatickém díle bude nahlížena prizmatem teorie postav české literární teoretičky Daniely Hodrové,⁵ jež ji definuje jako dynamickou složku textu diferencovanou ve dvou modifikacích a která ve svém uvažování o postavě navazuje na tradice pražského literárněvědného strukturalismu. Payróovy postavy chápeme jako konvergenci či průsečík dvou odlišných typů, jejichž nosníkem je postava gauča. Ten představuje specifikum laplatské literatury. Galerie Payróových postav je identifikována v rámci obecné typologie, typologie gaučovských⁶ a pikareskních⁷ postav. Je zřejmé, že se

---

¹ Monografie (výběr): Anderson Imbert, Enrique: *Tres novelas de Payró con pícaros en tres miras*. Tucumán: Facultad de Filosofía y Letras, 1942; Ara, Guillermo: *Roberto J. Payró*. Buenos Aires: Losada, 1981; Larra, Raúl: *Payró, el novelista de la democracia*. Buenos Aires: Quetzal, 1952; Sarlo, Beatriz: *Roberto J. Payró – Obras*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1984; Vergara de Bietti, Noemi: *Payró, humorista de la tristeza*. Buenos Aires: Fondo Nacional de las Artes, 1980.

² Gaučové (honáci dobytky) představovali skutečný historický typ (etnickou a sociální skupinu), žijící v oblasti Río de la Plata, na který reagovala literatura. Postava gauča v sobě zahrnuje obecné vlastnosti člověka, metafyzické sklony současného Argentinece i rysy specifické, které byly dány společenskými změnami. Pro Středoevropany je gaučo neznámým typem člověka, jenž některými svými atributy může připomínat severoamerického kovboje.

³ Bellini, Giuseppe: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Castalia, 1986; Sáinz de Medrano, Luis: *Historia de la literatura hispanoamericana (Desde el Modernismo)*. Madrid: Taurus, 1992; Arango, Luis et al.: *Origen y evolución de la novela hispanoamericana*. Bogotá: Tercer Mundo Ed., 1991.

⁴ Sarmiento, Domingo Faustino: román-esej *Facundo* (1845); Hernández, José: epická skladba *El gaucho Martín Fierro* (1871), *La vuelta de Martín Fierro* (1879, č. 1953); Gutiérrez, Eduardo: román *Juan Moreira* (1880); Podestá, José J.: drama *Juan Moreira* (1886), Güiraldes, Ricardo: román *Don Segundo Sombra* (1926, č. 1936 a 1959) a některé povídky J. L. Borgese vycházející v 50. – 70. letech 20. století.

⁵ Hodrová, Daniela: „Postava-definice a postava-hypotéza“. In: *Proměny subjektu II*. Pardubice: Ústav pro českou a světovou literaturu, 1993; Hodrová, Daniela a kol.: ... *na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. Dále také Hodrová, Daniela: *Paměť a proměny míst (Na okraj tematologie a typologie)*. Praha: H&H, 1977; *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

⁶ Sarmiento, Domingo Faustino: *Facundo*. Caracas: Ayacucho, 1977 (typy gaučů: rastreador /stopař/, baqueano /topograf/, cantor /zpěvák/ a gaucho malo /zlý gaučo/; Martínez Estrada, Ezequiel: *Radiografía de la pampa*. Madrid: CEP, 1991 (typy: baquiano /topograf/, rastreador /stopař/, compadre /kmotr/ a político /politik/). Dále Dellepiane, Angela B.: „Trayectoria del personaje gaucho en la literatura gauchesca“. In: *Le gaucho dans la*

autor ve svých postavách snažil aktualizovat pikareskní způsob života tehdejší společnosti, a tak jeho osobité téma tzv. gauča-pikara⁸ vyústilo do druhu neopikareskní prózy, v níž odhaluje jeho nedostatky a meze. Skrze postavy se tento prozaik a dramatik pokoušel najít sám sebe, ujasnit si vztah k okolnímu světu, stát se kritikem a svědkem transformace argentinské společnosti. Tento autor, jehož dílo bylo do češtiny přeloženo pouze v jednom případě,⁹ navázal na gaučovskou linii laplatské literatury, obohatil ji o prvky pikarismu a svého protagonistu-gauča umístil jako první autor do městského prostředí a politického dění.

V pojetí postav a syžetu směřoval Payró jednoznačně k románu-skutečnost. Syžetem románu je reálná cesta postav, které jsou zasazeny do reálného prostředí. Požadavek autenticity děje a postav vedl Payró k časoprostorové konkretizaci děje, v rovině postav pak kladl důraz především na rysy sociálně typické a konkrétně historické. Zároveň se snažil postavy zobrazit nejen v jejich lokálně historické podmíněnosti, ale také v rovině obecně lidské a z hlediska jejich individuálních rysů. Payró umístil děj svých románů, povídek a dramát do jemu známého prostředí. Jeho popisy různých prostředí a postav prozrazují realistickou školu. Ve studii jsem se zaměřila na soubor devíti Payróových děl,¹⁰ ale přihlížela jsem i k ostatním Payróovým textům, pokud to bylo z hlediska zkoumané problematiky inspirativní.

Hierarchická gradace v rozvoji děje, na jejímž základě se rozlišují postavy hlavní a vedlejší, v případě Payróových postav gaučů vyznívá ve prospěch postav hlavních. V ohnisku fabulačního utváření stojí protagonista-gaučo v prozaických dílech *El falso Inca* (Falešný Inka, 1905) a *Chamijo* (1930) – postava Chamijo, *El casamiento de Laucha* (Myšákův sňatek, 1906) – Laucha, *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira* (Zábavná dobrodružství vnuka Juana Moreiry, 1910) – Mauricio Gómez Herrera a ve frašce *Alegría* (Radost, 1928) – José Pérez. Jako vedlejší postavy se gaučové objevují v *Pago Chico* (1906), *Nuevos cuentos de Pago Chico* (Nové povídky z Pago Chica, 1928), dramatech *Canción trágica* (Tragická píseň, 1900) a *Sobre las ruinas* (Na troskách, 1904). Vedlejší postavy charakterizuje vztah

---

littérature argentine. América:Cahiers du Criccal, 1995/11, Paris: Université de la Sorbonne Nouvelle, s. 21 – 33; Verdevoye, Paul: „Gaucho et littérature: tradition populaire et création savante. Ibid., s. 11–20.

⁷ Např. Casas de Faunce, María: *La novela picaresca latinoamericana*. Madrid: Cupsa, 1977; Gostautas, S.: „La picaresca porteña“. In: *Cuadernos Hispanoamericanos*, 1978/339, s. 437– 452; Anderson Imbert, Enrique: *Tres novelas de Payró con picaros en tres miras*. Tucumán: Facultad de Filosofía y Letras, 1942.

⁸ Pikaro (šibal, darebák) je protagonista pikareskního románu. Jako literární typ byl utvářen literaturou španělskou a stal se součástí světové literatury. Jedná se o španělský produkt období krize feudalismu.

⁹ Roberto Jorge Payró: *Kariéra. Zábavná dobrodružství vnuka Juana Moreiry*. Praha: SNKLU, 1966. Přeložil Kamil Uhlíř. 317 s.

¹⁰ Payró, Roberto Jorge: *El casamiento de Laucha, El falso Inca, Chamijo*. Buenos Aires: Losada, 1944; *Cuentos de Pago Chico*. La Habana: Casa de las Américas, 1965; *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira*. La Habana: Huracán, 1976; *Teatro completo*. Buenos Aires: Hachette, 1956.

postavy hlavní v *El casamiento de Laucha* (gaučo Contreras), *Canción trágica* (gaučo Chaves) a *Sobre las ruinas* (gaučové Pedro, Juan a Jerónimo). Ostatní vedlejší postavy gaučů jsou ve vztahu k ději součástí prostředí, jež spoluvytváří vnější svět.

Ženské postavy se ve sledované Payróově tvorbě vyskytují ve druhém plánu s výjimkou díla *Canción trágica*, kde se objevují hned dvě ženské protagonistky – Genoveva Sorio a Celestina. Výraznějšími charakterovými rysy se vyznačuje Carmen (z *El falso Inca* a *Chamijo*) a Carolina z *El casamiento de Laucha*. V Payróových povídkových cyklech je jediná výraznější ženská postava – misia Gertrudis. Jinak postavy žen zůstávají v pozadí, patří spíše do souboru rolí a funkcí, které představují nejčastěji role manželky a matky (ženy jsou obvykle příkladem obětavé lásky). Zvláštní místo zaujímá v Payróově tvorbě Carolina, nejprokreslenější ženská postava. Její konkrétní vlastnosti jako jsou pracovitost, šetrnost, srdečnost, obětavost a naivita se projevují v její roli majitelky hostince i manželky. Dominantní funkci vytváří Carolinina příslušnost ke skupině přistěhovalců. V závěru románu, kdy si uvědomí svou roli oběti, vystupují do popředí obranné mechanismy její osobnosti projevující se jistou dávkou agresivity na úrovni verbální. Je zranitelná, zbavena iluzí, je však schopna znovu získat ztracený klid a rovnováhu a začít nový život. Není na začátku románu stejná jako na konci, jako postava se vyvíjí. Pro mužské protagonisty Payróa je žena více či méně pouhým prostředkem či nástrojem, není považována za rovnocenného partnera, protože svět podle nich stojí na chytrosti, odvaze a činech mužů. Uvádí se, že pro hispanoamerickou pikareskní prózu je příznačná absence ženských protagonistek.¹¹ Payróovo dílo je výjimkou potvrzující pravidlo. Mladá Carmen ztvárněná v románu *Chamijo* je pikarka spoléhající se na svou mazanost, fyzickou krásu a vnitřní živočišnou sílu. Pikarské rysy nepostrádá ani epizodní postava mulatky z románu *El casamiento de Laucha*.

V literatuře s gaučovskou tematikou byl často tradičním motivickým prvkem konflikt starousedlíka a evropského přistěhovalce. V Payróově tvorbě se imigrant objevuje v dílech *El casamiento de Laucha* (Papagna, Carolina), *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira* (Rozsahegy) a *Pago Chico* (Fillipini, Ruiz). Tématem přistěhovalectví se zabývá též tříaktové drama *Marco Severi* (1905), jehož protagonistou je přistěhovalec s novým španělským jménem Luis Vernengo. Všechny postavy kromě Luise Vernenga vystupují ve vedlejších rolích. V gaučovské literatuře a v dramatu byl evropský přistěhovalec (tzv. gringo) většinou zpodobován v negativním slova smyslu, byl nositelem špatných charakterových vlastností. Payró s evropskými přistěhovalci sympatizoval a nacházel u nich některé vlastnosti, které

---

¹¹ Casas de Faunce, María: *La novela picaresca latinoamericana*. Madrid: Cupsa, 1977, s. 205–207.

starousedlíci mnohdy postrádali – zejména vitální přizpůsobivost novým poměrům, cílevědomou pracovitost a šetrnost.¹² Jeho sympatie nevyplývaly jen z prostého faktu, že on sám byl vnukem imigranta.¹³ Payró získával jako novinář zkušenosti přímým kontaktem s přistěhovalci, k jeho nezúčastněnému objektivnímu náhledu přispěl i přechodný dlouholetý pobyt v Evropě. Jeho postavy imigrantů jsou kladné i záporné. Marco Severi, jehož životní okolnosti (matčina nemoc) donutily v Itálii k trestné činnosti (spolupachatel při padělání bankovek), se jako Luis Vernengo stává v Argentině příkladným občanem. Založí tiskárnu a šťastně se ožení, avšak po deseti letech je jeho identita odhalena. Je vydán italským úřadům k soudnímu stíhání. Nakonec díky přimluvě přátel a manželky získává od italského krále milost. Toto drama Payró psal jako cílenou kritiku právního předpisu o tzv. extradikci. Tento předpis se zneužíval k diskriminaci přistěhovalců, k vyhnání jakékoliv „nevítané“ osoby, která se usadila na území Argentiny. Mezi další kladné postavy imigrantů musíme zahrnout Italku Carolinu, symbolizující pokrok na argentinském venkově, a Španěla Ruize, který jako majitel knihkupectví a šířitel osvěty představuje trend civilizování argentinského maloměsta. Italského lékaře Fillipiniho vykreslil Payró spíše jako kariéristu malého formátu a další dvě postavy – italský přistěhovalec kněz Papagna a spekulant Rozsahegy jsou vylíčení v barvách nejčernějších. Obecně Payró spatřoval v evropských přistěhovalcích žádoucí etnický a sociální prvek, jenž přispěje k celkovému rozvoji argentinské společnosti.

Vedlejší postavy Payróových děl jsou bytosti pocházející ze všech sociálních vrstev druhé poloviny 17. století nebo z vrstev druhé poloviny 19. století. Jsou to představitelé státu a církve, zástupci města i venkova. Většinu vedlejších postav tvoří jednorozměrné a jednoznačné postavy (tzv. ploché), které vnořeny do prostředí jsou prezentovány buď negativně (policejní komisař Barraba, kněz Papagna, plukovník Maza, gaučo Contreras, gaučo Camacho aj.), nebo pozitivně (redaktor Viera, gaučo Chaves, gaučo Juan, právník Vázquez, většina ženských postav). Dělicí čára vedená mezi postavami ušlechtilými a nezištnými a postavami mravně degradovanými, ovládanými touhou po moci a bohatství, je mnohdy až příliš zřetelná. Někdy oslabení kresby vedlejších postav a jejich určitá schematizace stojí na hranicích estetické únosnosti. Vnější charakteristika postav buď chybí, nebo je víceméně slabě propracována. Charaktery postav jsou podány jako hotové, postavy jsou chápány jako předem stanovené, nevyvíjející se, statické. Výjimku tvoří tyto dynamické literární postavy (např. Carolina či gaučové Juan a Gómez).

---

¹² Uhlíř, Kamil: *Nástin dějin argentinské literatury od počátků do r. 1910*. Praha: SPN, 1967, s. 195–196.

¹³ Larra, Raúl: *Payró, novelista de la democracia*. Buenos Aires: Quetzal, 1952, s. 23.

Na základě klasifikace literárních postav stanovené D. Hodrovou jsem dospěla k poznatku, že Payróovy postavy se jako dynamické složky textu vyskytují především v modifikaci postava-definice (neboli postava-typ).¹⁴ Jedná se o postavy charakterově jednoznačné a vnitřně vyrovnané. V rámci typu jsou postavy individualizovány, nevyvíjejí se. Protagonista románu *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira* Mauricio Gómez Herrera představuje archetyp vyjadřující argentinskou specifičnost. Zároveň obsahuje i obecně platné charakterové rysy. V případě Lauchy, protagonisty románu *El casamiento de Laucha*, typová modifikace literární postavy překročila hranice imaginárního světa a stala se téměř symbolem životního postoje respektive obecným kulturním toposem. V povídkových cyklech *Pago Chico* a *Nuevos cuentos de Pago Chico* vytvořil Payró topos provinčního maloměsta, kde postihl souvztažnost času, prostoru a podoby literárních postav. Maloměsto se stává skutečným protagonistou. Lze říci, že Payró ve svých prozaických dílech vytvořil různé typy pikarů s gaučovským rodokmenem.

Kategorie postavy prochází v Payróově fikčním světě proměnou odpovídající imanentním vývojovým změnám v souvislosti s vývojem gauča jako historického typu a s Payróovou uměleckou reflexí gaučovského světa v pikareskním žánru. Payró se inspiroval Sarmientovým typem *gaucho malo*, který byl tradičně v gaučovské literatuře pojímán jako argentinská forma archetypu rebela. Svým kriticko-realistickým dílem autor usiloval o deidealizaci postavy gauča a odstranění glorifikace gaučovského způsobu života jako přežilého obrazového klišé. V autorově tvorbě jsme svědky toho, jak se literární typ gauča a pikara, figurující dosud v literárním vývoji samostatně, slévá v dvojjedinou postavu, přičemž se protagonista oscilující mezi typem pikara a gauča většinou přibližuje pólu pikara, a tak v payróovském smyslu dostává v literatuře nový význam. U Payróova gauča je to především moment konformity, který se stává autorovi vhodným prostředkem k demonstrování proměněné role gauča. Gaučo se proměňuje tím, že se ocitá v nových kontextech. Představuje institucionalizovaného gauča, který se zapojuje do společenských struktur a zabydluje se ve světě civilizace.

Studie potvrzuje hypotézu o konvergenci typů obou literárních typů v Payróově díle. Analogie mezi typem Payróova gauča a pikara je postavena na shodných funkcích, jež vyplývají z toho, že oba jednájí na základě stejné životní strategie společenského parazitismu a k světu zaujímají postoj výhradně prakticistní. Dospěla jsem k závěru, že v průsečíku obou literárních typů lze identifikovat motiv tuláctví, který oba typy sblížíje aspektem sociální

---

¹⁴ Haman, Aleš: *Úvod do studia literatury a interpretace díla*. Praha: H&H 1999, s. 99.

vyřazenosti a vyděděnctvím, z nichž vyplývá bytostný individualismus. S ohledem na významovou opozici tuláka a měšťáka, neboli přírody a města, ztělesňuje gaučo „barbarskou“ tvář Hispánské Ameriky¹⁵ a pikaro rub „kultivované“ Evropy. Na základě vztahu k místu (město, venkov) lze postavy rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří obyvatelé města (např. Mauricio), druhou skupinu obyvatelé venkova (např. gaučo Pedro). Do třetí skupiny patří postavy žijící na pomezí obou míst (např. Chamijo, napůl Španěl a napůl indián; Laucha, napůl venkovský a napůl městský člověk). Pohyb postav je většinou jednosměrný, z venkova do města. Chamijo prochází oběma tábory a svým pohybem opisuje smyčku: příroda-město-příroda. Lauchův svobodný pohyb vyplývá z pomezního postavení nezakotveného člověka a z příživnického charakteru jeho života.

Protagonisté Payróových prozaických děl jsou typy gaučů-pikarů, pod jejichž maskou již prosvítá lidská osobnost, přerozují se v individualitu. Jsou to představitelé mužského světa a jeho hodnot. Anderson Imbert je nazývá společným jménem: „ničemové argentinské společnosti“.¹⁶ Tito typičtí darebáci ztělesňují mnoho neduhů, které skličovaly Argentinu na přelomu 19. a 20. století. Vývojová řada Payróových románových protagonistů jde chronologicky od vyvrhele lidské společnosti – Chamija, přes budižkničemu bez skrupulí – Lauchu až po úspěšného kariéristického politika – Mauricia Gómeze Herreru. Chamijo reprezentuje počátky vzniku gauča jako historického a sociálního typu v průběhu 17. století. Tento koloniální pikaro se v románu *Chamijo* přibližuje španělskému pikarovi. Je to sympatický a důvtiplný fanfarón, který bere život na lehkou váhu a řídí se heslem „lenošeni, hry a milkování“. Svoje podvůdky a krádeže bere jako přirozené východisko jak zabezpečit své fyzické potřeby a zároveň jako hru a dobrodružství. Chamijo v románu *El falso Inca* je protřelý dobrodruh; lstivý, amorální a bezpáteřný člověk. Z mladého Chamija, příležitostného zloděje, se v tomto románu stává zločinec ze zvyku, kterého společnost postaví mimo zákon a nakonec popraví. Jako literární postava má blíže k hispanoamerickému pikarovi.¹⁷ Umělecky nejzdařilejší Payróovou postavou je Laucha z románu *El casamiento de Laucha*. Je to osamělý jedinec, který se chce ukrýt v množství a zároveň se cítí absolutně jiným, výjimečným. Laucha je zdařilá a živá postava, jejíž city zdegenerovaly do pocitů a požitků. Reprezentuje jakýsi postoj „mimo dobro a zlo“. V případě Lauchy došlo k dokonalému tvůrčímu splynutí spisovatele s vytvářenou postavou. Laucha ve snaze vyhnout se osudu

---

¹⁵ Zbudilová, Helena: „El personaje típico de las pampas argentinas en la obra de Roberto J. Payró“. In: *Los indígenas en la literatura hispanoamericana. Aproximaciones axiológicas*. Actas del V Coloquio Internacional. Tomo II. 2012. Bogotá: Universidad de La Sabana, s. 274.

¹⁶ Anderson Imbert, Enrique: *Dějiny literatur Latinské Ameriky*. Praha: Odeon, 1966, s. 191.

¹⁷ Zbudilová, Helena: „La argentinidad en la obra de Roberto J. Payró“. In: *Pensamiento y cultura*, 2005/8, s. 166.

gauča-peóna se asimiluje v řádného občana, který pouze vegetuje a parazituje na společnosti a státu, které de facto neuznává. Nezapře své španělské pikarské předky, srostlý s půdou Argentiny však nabývá specifičnosti hispanoamerických pikarů. Stává se synonymem argentinského pikara, pikara pampy. Svým cynickým životním pragmatismem reprezentuje tento živý kreolský pikaro zároveň pikara současnosti, v němž není morálního sváru a který se nechce napravit. V sociálním a společenském „zabydlení“ pomáhají postavám jejich světské vlastnosti včetně intelektu a až živočišné dravosti. Ve vztahu k lidem kolísají mezi pohrdáním a závistí. Postavám nechybí ironie, sobectví, cynismus i osobní přesvědčení o vlastní výjimečnosti. Postavy se nevyvíjejí, pouze se rodí (okolnosti narození jsou zmiňovány jen v případě Mauricia) a prožívají věk dospělosti (dosahují v románech věku 34–35 let). Chamijo a Laucha umírají ve zralém věku; první násilnou smrtí, příčiny smrti druhého protagonisty autor neuvádí. Milostný pragmatismus je vlastní všem postavám. Předstíraná láska je součástí jejich vysoké hry, nebo plodem jejich nudy. Jedná se o postavy statické, pro něž je svět pouhým zkušebním kamenem jejich takřka vrozené protřelosti. Zasvětitelé lze najít pouze v románu *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira*. Mauriciovi zasvětitelé (otec Gómez Herrera a jeho přítel Higinio Rivas) se jej snaží spíše „konformovat“. Přítel Pedro Vázquez, který by ho mohl směřovat k pátrání po smyslu světa, je Mauriciem pouze zneužíván. Pro Mauricia je svět prostorem, který musí být dobyt, ne pochopen. Payró v postavě Vázqueze vytvořil dvojníka opačného ražení. Člověka ušlechtilého, blouda, který stejně jako Mauricio miluje a namlouvá si stejnou ženu – Marii Blanco. Protagonista tohoto románu představuje archetyp vyjadřující argentinskou specifičnost, přestože mnoho z rysů této postavy má obecnou platnost. Mauricio je zlý gaučo, jehož osobní ambice a vlastnosti zděděné po předcích dovedou k závratné kariéře. Stává se prototypem gauča-vraha, jenž vraždí elegantně a beze stop – slovem. V jeho postavě Payró předznamenal typ *compadre* vymezený později gaučovskou typologií E. Martíneze Estrady. Mauricio je velkoměstský floutek gaučovského rodu, městský ekvivalent gauča-bandity. Autor jej zpodobil též jako potomka caudillismu (navázal tak na Sarmientův typ diktátora) a jako politika (předznamenal tak gaučovský typ Martíneze Estrady). Ctižádnostivý politik Mauricio je ojedinělým typem postavy, je to pikaro města a vysoké společnosti.

Payróovy hlavní postavy nejsou vytvářeny zevnitř. Jsou budovány na základě vztahů k vedlejším postavám a okolí, do nichž zasahují. Posun v ději nastává v souvislosti s aktivitou hlavních postav. Postoj těchto jednajících postav k člověku a světu je manipulující. Ve srovnání s vedlejšími postavami se protagonisté jeví plastičtěji, jejich vnitřní život (i když mnohdy není nic víc než lež) a psychologické rysy z díla vyplývají, jsou v zásadě utvářeny

jedinou myšlenkou – chytat jako pavouk všechny ostatní do pavučiny a vysávat je. Život chápou jako kolbiště nástrah, které klade jeden člověk druhému. Payró tyto statické povahy, které se v kontaktu s vnějším světem nemění, pojímá jako parazitní výrůstky na stvolu formující se argentinské společnosti.

V rámci proudu gaučovské literatury představuje Payróova tvorba pouze dílo dobového významu. Byť Payró vyšel též z Hernándezova romantického pojetí postavy druhé části básnické skladby *Martín Fierro*, navázal především na realistickou linii gaučovské tradice 19. století. Jeho románová tvorba se inspirovala Gutiérrézovým gaučovským románem *Juan Moreira*. V jeho románu se poprvé v gaučovské literatuře objevuje moment, kdy gaučo začíná dělat kariéru pro peníze. Payró oblíbený dobový typ silně deheroizuje a podrobuje přísné kritice. Je prvním argentinským autorem, který zasazuje gauča do městského prostředí a vztahuje jej k politickému dění. Payróovým specifikem v rámci gaučovské literatury je kritika politika jako „civilizovaného“ gauča a kritika „vykořeněného“ gauča jako společenského parazita. Autorova interpretace doby sklouzává k tezovitosti a nepřipouští v podstatě interpretaci jinou. Jeho gaučovští protagonisté nedosahují úrovně psychologicky propracovanějších a plastičtějších postav reprezentativních autorů gaučovské literatury. Payró v rámci poznání racionálního rezignoval na poznání magické, z jehož zorného úhlu přitahuje gaučo jako víceméně problematická postava moderní laplatskou literaturu 20. století.

*PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.
Oddělení jazyků,
Teologická fakulta Jihočeské univerzity*

Implicitace pod translatologickým mikroskopem

Abstrakt

Zatímco explicitace se stala textový posun, její explicitační hypotéza (Blum-Kulková 1986) etablovala jako příznačný pro překlad, na dlouhou dobu ocitla na výsluní zájmu translatologického výzkumu, implicitace bývá převážně zmiňována pouze jako mnohem méně často využívaná operace, k níž se překladatel může uchýlit. Jsou však důvody, proč studium překladatelského využití implicitace může být přínosem jak pro komplexní výzkum překladu, tak pro přípravu budoucích překladatelů. Navrhovaný příspěvek se soustředí na implicitaci v literárních překladech vybraných překladatelů z angličtiny do češtiny a na to, jak se její využití podílí na interindividuálních rozdílech v přístupu jednotlivých překladatelů, uchopitelných pomocí pojmu *styl překladatele* (Bakerová 2000). Ve všech případech se jedná o implicitační posuny přesahující rámec posunů v důsledku rozdílů mezi gramatickými systémy zdrojového a cílového jazyka i v důsledku stylistických preferencí obou jazyků na podvětné úrovni.

Obecně lze říci, že systematické studium implicitace v překladu je komplikováno jejím poměrně řídkým výskytem v porovnání se sesterským jevem, explicitací. Autorčin výzkum (Kamenická 2008, 2010) však ukazuje, že toto omezení neplatí u všech překladatelů stejně. Soustavnější sledování obou jevů svědčí o tom, že mezi mírou využití obou překladatelských postupů existují spojitosti a že typologii literárního překladatele založená na explicitaci a implicitaci je zpravidla v určitém předvídatelném vztahu i k dalším překladovým jevům, jejichž frekvenci lze sledovat. Autorka konkrétně vypožorovala a kvantitativně podložila existenci tří typů překladatelských profilů opírajících se o studium posunů explicitnosti. Prvním z nich je překladatel, jehož překlady dobře odpovídají explicitací hypotéze: takovýto překladatel s oblibou využívá explicitace, zatímco podíl implicitace na celkovém počtu posunů explicitnosti je u něj malý. Pro ilustraci uveďme, že tyto profily vykazují např. Radoslav Nenadál nebo Miroslav Jindra. Systematické studium posunů explicitnosti naznačuje, že početní zastoupení tohoto typu překladatele může být poměrně vysoké, avšak nejedná se zdaleka o jediný přístup k manipulaci s explicitností a implicitností textu. Druhý typ překladatele využívá implicitace stejně často jako explicitace, někdy dokonce častěji, a popírá tak univerzální platnost explicitační hypotézy. Tímto překladatelským chováním se vyznačují např. Antonín Přidal nebo Martin Hlinský. Vyskytuje se i třetí typ překladatele, a to překladatel, u nějž je celkový počet posunů explicitnosti (a nakolik to text dovolí, překladových posunů vůbec) výrazně nižší než u obou výše zmíněných typů; tento typ

překladaatele vyznává doslovnější překlad a zastává strategii minimálních posunů explicitnosti. Zatím byly jako představitelky této kategorie identifikovány Jarmila Emmerová a Eva Kondrysová. Explicitací u nich najdeme více než implicitací, ale jejich poměr je z výše uvedených důvodů obtížné posoudit.

Ještě zajímavější než početní poměry ve využití explicitace a implicitace je podrobnější pohled na další pravidelnosti, které lze v překladech prvních dvou typů překladatelů vysledovat. U prvního typu překladaatele, výrazně preferujícího explicitaci, nalézáme i mezi dalšími překladovými strategiemi a postupy takové, kterých využívá s oblibou opakovaně, takže se pod drobnohledem systematické mikroanalýzy někdy mohou jevit až jako stereotypní. U Radoslava Nenadála se v rámci explicitace jedná např. o poměrně výraznou tendenci k explicitaci figurativního vyjádření, často se projevující převodem metafory v přirovnání, u Miroslava Jindry vystupuje výrazně do popředí typizace výrazu opírající se o využití frazeologických jednotek v cílovém jazyce i tam, kde zdrojový text žádný frazém nenabízí. Vedle toho lze konstatovat, že druhý typ překladaatele, který explicitaci před implicitací nijak výrazně neupřednostňuje, užívá i bohatý repertoár dílčích explicitací a implicitačních strategií a nelze říci, že by některé z nich užíval výrazněji častěji než jiné.

Výše popsaný rozdíl mezi prvním a druhým typem překladaatele se odráží i v zastoupení podtypů implicitace, které jsou hlavním tématem navrhovaného článku. Mezi typy implicitace tříděnými z hlediska hallidayovských metafunkcí jazyka u všech typů překladatelů dominuje zkušenostní implicitace, tedy implicitace odvíjející se – podobně jako implicitace logická – od změn ve spojitosti ideační funkcí jazyka. Zaměříme-li se pouze na zkušenostní implicitaci a nepříliš početné ostatní typy implicitace pro tuto chvíli pomineme, zjišťujeme, že předěl mezi prvním a druhým typem překladaatele je vykreslen i zde. U těchto dvou typů překladatelů nacházíme znatelně odlišné poměrné zastoupení implicitací (připomeňme si, že nepočetnými u prvního typu a početnými u typu druhého) podle toho, o jaký druh kontextu se ten který posun opírá. Pokud překladaatelé, v jejichž textech se s implicitací setkáme spíše zřídka, implicitují, tíhnou spíše k implicitacím, u nichž lze implicitní informaci vyvodit spíše ze situačního kontextu navozeného daným textem, kdežto překladaatelé implicitující s oblibou se výrazně častěji než o situační kontext opírají o kognitivní struktury typu rámců, scén apod. Příspěvek tuto typologii implicitace dokládá konkrétními příklady a ukazuje, jak implicitace opřené o možnost vyvození příslušné informace aktivováním situačního kontextu zatěžují pozornost čtenáře větší měrou než implicitace opřené o aktivaci kognitivních struktur. Je třeba přiznat, že lze nalézt i případy, kdy je možné uskutečňovaný posun směrem k implicitnosti vysvětlit na základě situačního kontextu, ale také na základě uvedených kognitivních struktur,

a příspěvek jejich příklady také uvádí. Jakkoli je však rozhraní mezi oběma typy zkušenostních explicitací neostré, poměrné zastoupení posunů, které lze bezproblémově přiřadit do jedné či druhé kategorie, se u obou typů překladatelů natolik liší, aby stálo za to se jím zabývat.

Jestliže vypořádané pravidelnosti v překladatelských stylech z hlediska manipulace s explicitností textu shrneme a pokusíme se odlišnosti v oblasti implicitace interpretovat v kontextu odlišných přístupů k explicitaci, nabízí se vysvětlení, že první typ překladatelů, kteří mimo jiné mnohem lépe naplňují očekávání vyplývající z explicitační hypotézy, se vyznačuje profilem, který je orientován výrazně *překladatelsky*, tj. na překlad řídicí se autoritou zdrojového *textu*. Druhý typ překladatelů naopak můžeme označit za typ překladatele orientovaný spíše *autorsky*, což obnáší zaměření na zachování významového potenciálu prostřednictvím větší míry flexibility překladových strategií v nakládání s ním (Halliday 1978), aniž by se však jejich přístup dal redukovat na celkově volnější překlad v klasickém slova smyslu.

Příspěvek pak rozvádí, jaké důsledky toto rozlišení překladatelských typů má pro dosavadní pohled na práci a autonomii literárního překladatele v rámci kulturních systémů a pro výchovu budoucích překladatelů pro oblast literárního i neliterárního překladu a jak lze při výuce adepty překladatelství vést k vědomému rozhodování o explicitní a implicitní reprezentaci informací v textu, např. s pomocí Gileova modelu informační struktury sdělení (Gile 1995, 52-70) pro účely překladu.

Stručná bibliografie:

Baker, Mona. 2000. Towards a methodology for investigating the style of a literary translator, *Target* 12(2): 241-66.

Blum-Kulka, Shoshana. 1996. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In J. House and S. Blum-Kulka (eds.), *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition*, Tübingen: Günter Narr, 17-35.

Gile, Daniel. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Halliday, M.A.K. 1978. *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.

Kamenická, Renata. 2008. Explicitation profile and translator style. In Pym, Anthony, and Perekrestenko, Alexander (eds.). *Translation Research Projects 1*. Tarragona : Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili, 117-130.

Kamenická, Renata. 2010. Explicitly on implicitation: Two tendencies in the use of experiential implicitation. In *Crosssections. Volume 1: Selected Papers in Linguistics from the 9th HUSSE Conference*. Pécs, Hungary : University of Pécs, 231-240.

*Mgr. Renata Kamenická, Ph.D.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

III.

K filologickým aktivitám Společnosti Viléma Mathesia

1. Úvodem

V návaznosti na XXIII. ročenku Kruhu moderních filologů (KMF), informující o průběhu konference k 100. výročí založení Kruhu (FF UK, Praha, 17. 2. 2010), a také s odkazem na monotematické číslo *Časopisu pro moderní filologii* (1–2/2010), které upomíná na 100 let od narození představitelů druhé generace Pražského lingvistického kroužku (PLK), si následující článek klade za cíl představit české odborné veřejnosti další filologicky orientované sdružení – Společnost Viléma Mathesia (SVM). Jakkoli by bylo příliš troufalé srovnávat činnost SVM s dlouhodobou tradicí výše uvedených spolků a třebaže Společnost jako celek neslaví žádné zásadní jubileum, nelze odhlédnout od skutečnosti, že se její činnost aktivitami Pražského lingvistického kroužku a Kruhu moderních filologů inspiruje, snaží se na jejich odkaz navázat a tvořivě jej rozvíjet.

2. Společnost Viléma Mathesia

Společnost Viléma Mathesia byla založena 10. ledna 2003 v Opavě a jejími zakládajícími členy byli čtyři tehdejší pedagogové Ústavu cizích jazyků Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity: Martin Drápela, Karel Kučera, Karsten Rinas a Aleš Svoboda. Především role profesora PhDr. Aleše Svobody, DrSc. (1941–2010), byla v počáteční fázi klíčová. Byl to on, kdo vznik Společnosti inicioval, zaštil její existenci svou autoritou a stal se navíc prvním předsedou. V roce 2004 členskou základnu posílil další zaměstnanec Ústavu cizích jazyků FPF SU Jan Vomlela a za člena Společnosti byl rozhodnutím Valné hromady přijat taktéž středoškolský učitel z opavského Mendelova gymnázia Miroslav Černý.¹ V následujících šesti letech došlo k několika personálním změnám a v tuto chvíli má Společnost Viléma Mathesia deset registrovaných členů.

---

¹ Podobně jako PLK a KMF se také Společnost Viléma Mathesia snaží zachovat úzkou vazbu na střední i jiné školství. Dnes již sice bývalý člen SVM Karel Kučera dokonce akademickou sféru opustil a dal přednost dráze středoškolského profesora.

Navzdory svému názvu není Společnost Viléma Mathesia zaměřena výhradně anglisticky; mezi jejími bývalými či současnými členy figurují také germanisté a jeden italianista (Giorgio Cadorini).² Ve výsledku lze SVM charakterizovat jako pestré společenství lingvistů z různých univerzitních pracovišť (FF OU, FF MU, PdF MU, FPF SU) a s rozmanitými filologickými zájmy. Jistě není překvapením, že se po vzoru prof. Aleše Svobody mnozí z nich zaměřují na problematiku funkční větné perspektivy (Martin Adam, Martin Drápela či Zuzana Hurtová). Zbývající členové se věnují výzvám sociolingvistickým (Lenka Sedlářová), lexikologickým (Gabriela Entlová) nebo otázkám překladu (Martin Thorovský), případně stojí v centru jejich pozornosti historická jazykověda (Miroslav Černý), lingvistika korpusová (Markéta Johnová, Jan Vomlela) a kontrastivní (Giorgio Cadorini).

Na webových stránkách Společnosti Viléma Mathesia³ se dočtete, že její primární náplní je podpora vědy, vzdělání a tvořivého aktivismu, dále zprostředkovávání konfrontace a výměny názorů v těchto oblastech, zejména pak v oblasti zkoumání jazyků (i literatury). Těchto cílů se sdružení snaží dosáhnout řadou způsobů, z nichž dva se ukazují jako nejvýraznější, mj. i tím, že SVM provázejí od samotného počátku její existence. V prvním případě jde o pravidelná přednášková setkání členů Společnosti a jejich hostů. Případ druhý se týká vydávání tištěných a elektronických publikací. Kromě těchto aktivit členové Společnosti organizují jednorázové akce (např. komponovaný videovečer M. Drápely na téma *Znaky kolem nás*), navzájem se informují o aktuálním dění v oboru, o nově vydaných publikacích, o aktuálních lingvistických konferencích v České republice i v zahraničí.

3. Přednášková činnost

První přednáška zazněla na půdě Společnosti Viléma Mathesia 18. února 2004 a přednesl ji Aleš Svoboda. Následovala přednášková vystoupení dalších členů sdružení, pozvání referovat o svém výzkumu přijali i někteří významní hosté. Následující (chronologicky řazený) přehled je sestaven podle záznamů obsažených ve Zprávách o činnosti sdružení. Do seznamu nejsou zařazeny referáty nazvané *Současná česká lingvistická produkce (I–IX)*; ty tvoří samostatný přednáškový cyklus, jehož cílem je postupně seznamovat členy Společnosti s aktuální situací

---

² Díky paralelnímu členství Giorgia Cadoriniho v Pražském lingvistickém kroužku má Společnost jedinečnou možnost dozvídat se nejnovější informace o dění v tomto prestižním filologickém spolku, a být tak alespoň nepřímo v kontaktu se současností Pražské školy jazykovědné.

³ Viz <http://mathesius.org/>. Zde jsou dále k nahlédnutí stanovy sdružení a jeho orgány, informace o jednotlivých členech, zápisy z valných hromad, archiv zpráv a oznámení. Součástí internetových stránek je taktéž medailon Viléma Mathesia.

na českém knižním trhu v oblasti jazykovědy a přidružených disciplín. Cyklus mapuje pouze knihy českých autorů. Z pochopitelných důvodů nešlo do dlouhé řady představovaných textů nezařadit publikace *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci* (2008) a *Vilém Mathesius: Paměti a jiné rukopisy* (2009).

- 2004-02-18: *Firbasovy sémantické dynamické škály (a co s nimi dál?)* (A. Svoboda)
- 2004-03-16: *Google jako jazykový korpus (?)* (M. Drápela)
- 2004-06-28: *Sémantika jazykovědy* (K. Kučera)
- 2005-03-09: *K některým otázkám determinace v angličtině* (J. Vomlela)
- 2005-04-06: *Interdisciplinarita horizontálně a vertikálně* (A. Svoboda)
- 2006-11-15: *Sociolingvistické a pragmalingvistické aspekty komunikace mezi lékařem a pacientem* (M. Černý)
- 2007-04-25: *Pár zamyšlení o vztahu uvozovací a přímé řeči v rovině aktuálního členění větného* (M. Drápela)
- 2007-09-20: *Význam lingvistické antropologie pro výuku a studium jazykovědných oborů* (M. Černý)
- 2007-11-29: *K (ne)působení kontextu jako signálu aktuálního členění v novinových titulcích* (M. Drápela)
- 2008-01-09: *Syntaktické rysy spontánního mluveného textu* (G. Cadorini)
- 2008-02-06: *Gesta: Segment* (L. Sedlářová)
- 2008-04-02: *Anglicizmy v české sportovní terminologii* (G. Entlová)
- 2008-05-14: *Tři „nové“ modifikační částice v češtině: schválně, normálně a jako* (K. Rinas)
- 2008-10-02: *Firbasovy netematické trasy v rámci analýzy delších textových úseků* (Z. Hurtová)
- 2008-12-03: *Zkušenosti celostního popisu jazyka* (T. Hoskovec)
- 2009-05-19: *Sága o Hervör a králi Heidrekovi Moudrém* (M. Černý)
- 2009-06-18: *O některých aspektech aktuálního členění věty ve stylových rovinách novinových zpráv a vědeckých prací současné psané angličtiny* (M. Drápela)
- 2009-10-06: *Funkce gest v rámci Hallidayova ideačního, interpersonálního a textového komponentu* (L. Sedlářová)
- 2009-11-04: *Jazyková interference v překladu z angličtiny do češtiny I* (M. Thorovský)
- 2009-11-04: *Současný stav přípravy vydání souborného díla prof. Jana Firbase* (M. Černý)
- 2010-02-10: *Jazyková interference v překladu z angličtiny do češtiny II* (M. Thorovský)

- 2010-03-10: *Funkčně-sémantický rozbor členu jako determinátoru anglické nominální fráze z pohledu hermeneutiky textu a možnosti sémantické anotace* (J. Vomlela)
- 2010-04-08: *Otázky vztahu modu a modality v italštině (na pozadí angličtiny a češtiny)* (E. Klímová)
- 2010-12-03: *Ke třetímu vydání knihy The Cambridge Encyclopaedia of Language* (M. Drápela)

Společnost Viléma Mathesia se s výjimkou letních prázdnin snaží scházet v pravidelných měsíčních intervalech. Pokud vydělíme osm let jejího trvání počtem realizovaných přednášek, je zřejmé, že zdaleka ne každá schůzka SVM má na programu konkrétní přednáškový výstup. Neznamená to ovšem, že by tento druh setkání postrádal tvůrčí obsah. Často jsou na pořadu dne nejrůznější organizační a administrativní záležitosti související s chodem sdružení. Cenné jsou také diskuzní večery a besedy nad předem zvolenými lingvistickými texty. Takto členové Společnosti diskutovali mj. o studiích Josefa Vachka (*Two Chapters of Written English*), Jana Firbase (*Thoughts on the Communicative Function of the Verb in English, German, and Czech*) nebo Petra Sgalla, Jarmily Panevové a Evy Hajičové (*Deep Syntactic Annotation: Tectogrammatical Representation and Beyond*).

4. Publikační činnost

Hlavní publikační platformou Společnosti Viléma Mathesia je [www žurnál *Philologica.net*. An Online Journal of Modern Philology](http://www.philologica.net), ISSN 1214-5505.⁴ Časopis byl spuštěn přesně 00:01 13. ledna 2004 a byl uveden článkem prof. Aleše Svobody Úvodem k elektronickému časopisu *philologica.net*. Do této chvíle bylo v časopise zveřejněno 35 studií, recenzí a zpráv 18 různých autorů, z toho 8 v sekci Obecná témata, 4 v sekci Kulturní studia, 5 v sekci Výuka jazyka, 14 v sekci Lingvistika a 4 v sekci Překladatelství. V žurnálu je možné publikovat také příspěvky literární, tato sekce však zatím zůstává neobsazena. Výhodou žurnálu je otevřenost článkům psaným v různých jazycích, nejen v angličtině. Kromě českého jazyka jsou dalšími příspěvky zastoupeny také slovenština a italština. Seznam všech publikovaných textů nabízím v chronologickém řazení níže.⁵

---

⁵ “Vilém Mathesius’ dictum that *language is a fortress that can and must be assailed from different sides and with all kinds of weapons* becomes the motto of the journal” (Svoboda 2004). Jak tematická, tak metodologická pestrost publikovaných textů naznačují, že se motto časopisu daří naplňovat.

- 2004-01-13: *Úvodem k elektronickému časopisu philologica.net* (A. Svoboda)
- 2004-01-13: *Vnitrojazyková a mezijazyková synonymie* (A. Klégr)
- 2004-01-13: *The Language of Chat* (M. Johnová)
- 2004-01-26: *Old English and Middle English Scripts in Unicode* (M. Drápela)
- 2004-02-04: *Dva anglické slovníky na CD-ROM* (M. Drápela)
- 2004-03-11: *Some Notes on the Role of Questions and Answers in Doctor–Patient Conversation* (M. Černý)
- 2004-03-11: *Peer Review Is Far from Peerless* (R. de Beaugrande)
- 2004-03-11: *Je “myšítka” slovem složeným?* (J. Vomlela)
- 2004-06-17: *English for Doctors* (M. Černý)
- 2004-06-21: *Jazykové hry* (M. Drápela)
- 2004-08-06: *Poznámky k životu Františka Sedláčka* (R. Sukač)
- 2004-08-14: *Mýty Lakotů* (M. Černý)
- 2004-09-07: *Třináctý u stolu* (K. Kučera)
- 2005-02-23: *Cambiamenti ed invarianze nella produzione e nella fruizione della favola ceca* (A. Mondelli)
- 2005-03-30: *K moskevské akcentologické škole* (R. Sukač)
- 2005-12-31: *Three Online Learners’ Dictionaries* (M. Drápela)
- 2006-04-26: *K autentičnosti filmu Tanec s vlky* (M. Černý)
- 2006-05-08: *CALL z minulého století* (M. Drápela)
- 2007-01-03: *Poznámka o překládání metodou ‘hrubá síla’* (M. Drápela)
- 2008-01-15: *Czech Scientific Contributions to Doctor–Patient Interaction Research* (M. Černý)
- 2008-05-15: *On Conveying Strong Judgements in Conversational English* (M. Walková)
- 2008-06-02: *Language Functions in Business Meetings* (M. Havrila)
- 2008-09-08: *A Critique of Politeness Theories* (S. Válková)
- 2008-09-16: *Sociolinguistic and Pragmatic Aspects of Doctor–Patient Communication* (M. Johnová)
- 2008-10-13: *Observing Gestures* (L. Sedlářová)
- 2009-03-08: *Some Functional Differences between Idioms and ‘Single Words’* (M. Havrila)
- 2009-04-13: *Specifika interakce mezi lékařem a pacientem* (M. Černý)

- 2009-04-14: *“Nedají si říct a nedají si říct!” Výuka komunikace v medicíně a její materiálová základna* (M. Černý)
- 2009-08-15: *Intercultural Exchange, Identity and Exotism in Czech and Slovak Translations from Arabic* (Khalid el Biltagi)
- 2009-09-19: *Klasifikácia reálií z predmetného hľadiska a jej aktualizácia* (S. Gálová)
- 2009-11-07: *Idioms: Production, Storage and Comprehension* (M. Havrila)
- 2010-06-10: *Miroslav Černý – Homo Loquens: Vybrané kapitoly z lingvistické antropologie* (M. Thorovský)
- 2010-07-13: *Kameny na prérii* (M. Černý)
- 2011-01-21: *Interview with an Oncologist on Doctor-Patient Interactions* (J. Mendelová)
- 2011-02-18: *Několik poznámek ke třetímu vydání The Cambridge Encyclopedia of Language* (M. Drápela)

Vedle zveřejňování příspěvků ve vlastním online časopise se Společnost Viléma Mathesia prezentovala také vydáním tištěné publikace nazvané *Freedom in Functional Linguistics. A Festschrift for Aleš Svoboda* (Opava: SVM, 2011). Sborník, do kterého přispěla polovina současných členů sdružení, je věnován památce prof. Aleše Svobody, s vědomím, že to byl právě on, kdo se do velké míry zasloužil o vznik a trvání SVM. *Festschrift* obsahuje tyto studie: (1) *The Dramatic Arc of the Theory of FSP: A Tentative Diachronic Excursion* (Martin Adam), (2) *Typological Features of Friulian* (Giorgio Cadorini), (3) *Sequential Organization of Speech Acts in General Practice Consultation Revisited* (Miroslav Černý), (4) *General Data on Anglicisms in Czech Sports Terminology from the Diachronic and Synchronic Point of View* (Gabriela Entlová), (5) *On the Indefinite Article as a Signal of Discourse-Newness* (Jan Vomlela).

6. Závěrem

Společnost Viléma Mathesia slaví letos teprve osm let trvání, takže je příliš brzy na hlubší posouzení její činnosti; navíc by to bylo z pera jednoho z členů sdružení neobjektivní. Článek si vzal za cíl něco jiného: rámcově představit české filologické komunitě historii a současnost jedné skupiny lingvistů, kteří se vědomě inspirovali odkazem Pražského lingvistického kroužku a Kruhu moderních filologů a snaží se v jejich duchu podílet na rozvoji filologických disciplín v České republice. Jak bylo stručně nastíněno, aktivity Společnosti se orientují zejména na přednáškovou činnost a vydávání vlastního online časopisu *Philologica.net*. Jsme pyšní, že na

půdě Společnosti přednášely takové osobnosti současné filologie, jako mj. Tomáš Hoskovec či Eva Klímová, a že v našem časopise publikovali např. Robert de Beaugrande a Aleš Klégr. Nic z toho by ovšem nebylo možné nebýt zakladatelského úsilí Aleše Svobody a jeho nadšení zprostředkovávat myšlenky Pražské školy mladším generacím.

Literatura

Opálková, M. (2007): Elektronické informační zdroje v oblasti české lingvistiky dostupné na WWW. *IKAROS. Elektronický časopis o informační společnosti*, XI, č. 12, [citováno 2011-03-13]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4453>>.

Svoboda, A. (2004): Úvodem k elektronickému časopisu *philologica.net*. *Philologica.net. An Online Journal of Modern Philology* [citováno 2011-03-13]. Dostupný na World Wide Web: <<http://philologica.net/studia/20040113000001.htm>>.

*doc. PhDr. Miroslav Černý, Ph.D.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Ostravské univerzity*

Mehrsprachige Kommunikation in einer Gesundheitsanlage im tschechisch-österreichischen Grenzgebiet

Kommunikationsproblematik mit Ausländern im Landeskrankenhaus Gmünd

Die langjährige Koexistenz von Tschechen und Deutschen hat zu einer wechselseitigen Beeinflussung der tschechischen und der deutschen Sprache geführt. Die Sprachkoexistenz nahm im 12. Jh. während der ersten deutschen Kolonisierung des Königreiches Böhmen ihren Anfang. Die Wechselwirkung beider Sprachen war beträchtlich. Belege dafür sind z. B. deutsche Wortübernahmen im Tschechischen. So stammt beispielsweise der tschechische Begriff *forman* vom deutschen Wort *Fuhrmann* (Glück, Helmut: 2002, 354). Diese Wechselbeziehungen sind durch Ereignisse des 20. Jhs. (Erster und Zweiter Weltkrieg, kommunistisches Regime 1948–1989) unterbrochen worden.

Nach 1989 wurde die Koexistenz der tschechischen und der deutschen Sprache nicht im gleichen Maße wie vor dem Ersten Weltkrieg erneuert. Die Kooperation zwischen Tschechien und den deutschsprachigen Staaten begann sich nach 1989 auf der Basis der Europäischen Union zu konstituieren, die gewisse Dispositionen für das Aufleben der Wechselbeziehungen im wirtschaftlichen, politischen, touristischen und Schulbereich festlegte. Zurzeit befürwortet die Europäische Union das Erlernen der Nachbarsprache im Rahmen der grenzüberschreitenden Kommunikation. Diese Kooperation stützt sich auf die Formel „1 Muttersprache + 2 Fremdsprachen“¹. Diese Formel prägt das Programm *Europäische territoriale Zusammenarbeit (ETZ) Österreich – Tschechische Republik 2007 – 2013*¹⁸², an dem bisher 54 niederösterreichische und 45 tschechische Kindergärten mit 5 400 Kindern teilgenommen haben. Dieses Programm wird vom Europäischen Fonds für regionale Entwicklung mitfinanziert. Die Nachbarsprache wird durch zahlreiche Projekte unterstützt, an denen sich auch verschiedene Schulinstitutionen beteiligen. Hier ist z. B. das Friedrich-Schiller-Gymnasium in Pirna zu nennen, das zahlreichen Schülern Austauschaufenthalte am Prager Jan-Neruda-Gymnasium und am Pierre-de-Coubertin-Gymnasium in Tábor gewährt. Ein bedeutendes tschechisch-österreichisches Projekt ist das Programm *AKTION*³, das seit 1992 Studierenden und Wissenschaftlern Studien- und Forschungsaufenthalte anbietet.

---

¹ <http://www.noe-lak.at/projekt-microsites/noe-sprachenoffensive/sprachenoffensive-auf-einen-blick/erwachsenenbildung.html> (12.11.2012)

² <http://www.wien.gv.at/wirtschaft/eu-strategie/eu-foerderung/etz/> (12.11.2012)

³ http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=290& (12.11.2012)

Die Nachbarsprachenunterstützung ist das Ziel des Projektes *EDU.REGION*⁴, das den Wirtschafts- und Arbeitsraum der beiden Nachbarländer verbindet und Schulabgängern neue Arbeitsmöglichkeiten ermöglichen kann. Ein wichtiges Projekt für das Erlernen und Verbreiten der Nachbarsprachen in Niederösterreich heißt *Sprach-Kompetenzzentrum*⁵. Dieses Projekt wurde im Jahr 2006 primär als eine Servicestelle für tschechische Sprachdienstleistungen gegründet. Es spezialisiert sich nicht nur auf Tschechisch, sondern auch auf Slowakisch. Das Sprach-Kompetenzzentrum unterstützt die Aneignung von Nachbarsprachen bei Vorschulkindern, Schülern und auch bei Erwachsenen. Seit 2006 haben ca. 15 000 Kinder, 140 niederösterreichische Schulen und viele Erwachsene an diesem Projekt teilgenommen. Das Sprach-Kompetenzzentrum gibt einige thematische Lehrbücher für Vorschulkinder und Schüler heraus, z. B. *Schritt für Schritt durchs Jahr*, *Mein erstes Tschechisch Lernspielbuch*, *Čeština*. Es trägt bedeutend zum Erlernen der Nachbarsprache unter Erwachsenen bei. Für Erwachsene veranstaltet das Kompetenzzentrum Sprachkurse im Gesundheitswesen, Sicherheitswesen sowie in der Tourismusbranche und gibt Sprachführer Tschechisch für das Gesundheitswesen, das Sicherheitswesen, die Tourismusbranche, die Wirtschaft heraus. Die Sprachkurse wurden am Projektanfang sowohl für österreichische, als auch für tschechische Interessenten veranstaltet. Wegen der Konkurrenz für andere Sprachschulen hob das Sprach-Kompetenzzentrum die Sprachkurse für tschechische Interessenten auf. Zurzeit werden die Sprachkurse nur Österreichern angeboten. Das größte Interesse an Sprachkursen registriert das Sprach-Kompetenzzentrum bei der Feuerwehr. An zweiter Stelle stehen Gesundheitseinrichtungen. Das geringste Interesse zeigt sich in der Tourismusbranche.

Die Unterrichtsmethoden der Sprachkurse (kommunikativer Ansatz, Gruppenarbeit, authentische Lernumgebung usw.) basieren auf der schnellen und effektiven Übergabe der Fremdsprachkenntnisse an die Kursteilnehmer. Dieses Ziel wird durch Konversationsübungen in verschiedenartigen Modellsituationen und durch die Vermittlung der grammatischen Kenntnisse auf Niveau A1 erreicht. Nach dem Absolvieren des Kurses sind die Teilnehmer imstande, kurze Dialoge zu führen und spontan in einfachen Alltagssituationen zu reagieren. Das Sprach-Kompetenzzentrum stellt den Kursteilnehmern die Sprachführer kostenlos bereit, in denen die relevanten Begriffe und Wortverbindungen der Allgemeinsprache (*Hallo! / Guten Tag! / Wie heißen Sie? / Wie geht es Ihnen?* usw.) und branchenspezifische Begriffe

---

⁴ http://www.noelak.at/fileadmin/Benutzerdateien/bilder/microsites/eduregion/FolderEDURegion_HP.pdf (12.11.2012)

⁵ <http://www.sprachkompetenz.at/meta-navi/vorwort/> (12. 11. 2012)

(Ausrüstung/Krankheitsmerkmale usw.) zur Verfügung stehen. Alle Begriffe werden um die korrekte tschechische Aussprache ergänzt, die auf Deutsch verzeichnet wird: *Guten Abend.* → *Dobrý večer.* [*dobrii we.tscher*]. Die Daten für die Sprachführer werden in Schulungen, Übungen und Workshops des konkreten Interessenbereichs gewonnen. Außerdem werden Fotos der Ausrüstung bzw. Maschinen gemacht, konkrete Kommunikationssituationen aufgenommen und Listen der am häufigsten benutzten Ausdrücke und Wendungen erstellt.

Im *Sprachführer Tschechisch für das Gesundheitswesen* ist Wortschatz zu wichtigen Akutzuständen, dem Bereitschaftskoffer oder zum Leisten der ersten Hilfe zu finden. Das Landeskrankenhaus Gmünd ist eine der niederösterreichischen Gesundheitseinrichtungen, in denen das Sprach-Kompetenzzentrum seine Sprachkurse veranstaltet. Diese sind für das Landeskrankenhaus eine der Lösungen, um Kommunikationsprobleme mit Ausländern zu bewältigen. Das Landeskrankenhaus definiert drei wichtige Fremdsprachlergruppen, mit denen es in Alltagssituationen häufig konfrontiert wird: Tschechisch, Türkisch und andere Sprachen. Tschechische und türkische Patienten werden im Landeskrankenhaus hospitalisiert, während die dritte Sprachgruppe für diese Einrichtung zurzeit nicht mehr aktuell ist. In den Jahren 2003 und 2004, in denen das Landeskrankenhaus sogar als Anlaufstelle für tschechische Flüchtlinge galt, verlief die Kommunikation ausschließlich über professionelle Dolmetscher. Die Kommunikation mit der dritten Fremdsprachengruppe wurde vom Landeskrankenhaus vorwiegend als sehr problematisch bewertet.

Das Türkische nimmt eine Sonderstellung im Landeskrankenhaus ein. Die türkischen Patienten sind – im Gegensatz zu den tschechischen – österreichische Bürger und haben oft mindestens Grundkenntnisse der deutschen Sprache. Sofern ein türkischsprachiger Patient kein Deutsch oder Englisch beherrscht, wird er von einem Familienangehörigen mit Deutschkenntnissen in das Landeskrankenhaus begleitet. In anderen Fällen werden *Dolmetscher* verschafft. Das Landeskrankenhaus stellt auch einige *Personen mit türkischen Grundkenntnissen* an. Die Kommunikation mit türkischsprachigen Patienten variiert und ist geschlechtsspezifisch. In der Kommunikation mit türkischen Männern gibt es keine Besonderheiten, während in der Kommunikation mit türkischen Frauen immer ein Familienangehöriger anwesend ist, der die Rolle des Dolmetschers auch trotz der Anwesenheit eines internen bzw. externen Dolmetschers übernimmt. Türkisch ist zwar ein relevantes Thema im Landeskrankenhaus, jedoch nicht im gleichen Maße wie Tschechisch.

Tschechisch wird für das Hauptthema in der Kommunikationsproblematik mit Ausländern im Landeskrankenhaus gehalten. Nach den gewonnenen Daten haben sich Tschechen in deutschen und englischen Sprachkenntnissen in den letzten 20 Jahren verbessert. Die Fähigkeit, sich in einer Fremdsprache zu verständigen, kann aber situationsbedingt sein. So können z. B. Ausländer ihre Fremdsprachkenntnisse wegen eines Schockerleidens bei einem Unfall vergessen. In dieser Situation wirkt die Kommunikation mit den Verletzten in ihrer Muttersprache auf diese beruhigend. Die Kenntnisse der tschechischen Sprache sind sowohl bei Notfalleinsätzen im österreichisch-tschechischen Grenzgebiet wünschenswert, als auch in der internen Kommunikation direkt im Landeskrankenhaus. Um Kommunikationsprobleme mit tschechischen Patienten zu minimalisieren, führte das Landeskrankenhaus folgende Maßnahmen ein: a. Im Landeskrankenhaus arbeiten viele *tschechische Muttersprachler* und *Personen mit tschechischen Grundkenntnissen*, die oft als Dolmetscher funktionieren. Sie werden z. B. zu Notfalleinsätzen geschickt, bei denen ein Dolmetscher nicht aufzutreiben ist. b. Das Landeskrankenhaus veranstaltet für seine Angestellten auch freiwillige *Sprachkurse*. Das Sprachkursangebot betrifft nur Tschechisch, obwohl auch Türkisch erforderlich wäre. Das Landeskrankenhaus schult pro Jahr ca. 40 Personen im Grundkurs und ca. 20-30 Personen in fortgeschrittenen Kursen.

Für alle Ausländer verschafft das Landeskrankenhaus *Dolmetscher* nach Bedarf. Dolmetscher werden immer vom Landeskrankenhaus verlangt, nie von Patienten. Die Angestellten des Landeskrankenhauses vertreten oft die Rolle der Dolmetscher, deshalb werden externe Dolmetscher nur ca. zehn Mal pro Jahr gefordert. Für alle Patienten führte das Landeskrankenhaus sog. *Checklisten*⁶ ein, die die Patientensicherheit erhöhen und mögliche Risiken bei operativen Eingriffen auf ein Minimum reduzieren sollen.

Für das Landeskrankenhaus ist jedoch auch das Englische von Bedeutung. Auf Englisch werden sowohl Sprachkurse als auch alle Verhandlungen mit tschechischen Gesundheitseinrichtungen geführt. Die Verhandlungen mit tschechischen Versicherungsgesellschaften erfordern kein Englisch, weil das Landeskrankenhaus nicht direkt mit diesen in Kontakt tritt. Das Landeskrankenhaus diskutiert alle Versicherungsfälle mit der österreichischen Zentralversicherung, die mit der konkreten tschechischen Versicherungsgesellschaft in Kontakt steht und alle Probleme professionell löst.

Für den Umgang mit ausländischen Patienten gibt das Landeskrankenhaus keine offiziellen Anweisungen heraus. Man behandelt Ausländer nach allgemeinen Anweisungen für den

---

⁶ <http://www.holding.lknoe.at/presse/aktuelle-meldungen/gmuend/pa-gmuend-checklisten.html> (12.11.2012)

Umgang mit Patienten, die der Grundbestandteil der fachlichen Ausbildung für Ärzte (bzw. Krankenschwester oder Rettungssanitärer) sind. Die Basis für die Kommunikation mit allen Patienten bilden klare Instruktionen, die ihnen verständlich sein müssen.

Dem Landeskrankenhaus gelang es, die Kommunikationsprobleme mit Ausländern mithilfe der eingeführten Maßnahmen zu bewältigen. Die gewonnenen Daten wurden aufgrund des Sprachmanagementprozesses analysiert, dessen Stadien (*deviation, noting, evaluation, adjustment design, implementation*)⁶⁷ im Kommunikationsprozess mit Ausländern im Landeskrankenhaus nachzuweisen sind. Es wurden überwiegend Daten zu Kommunikationsproblemen auf der Makroebene (Maßnahmen des Landeskrankenhauses) gesammelt. Die Kommunikationsprobleme auf der Mikroebene (Grammatik- und Aussprachefehler) konnten nur aufgrund der Erfahrungen des Interviewten analysiert werden. Aus der Sicht des Interviewten wurde die gesamte Kommunikation mit Ausländern untersucht. Diese Untersuchung ist nur ein bloßes Fragment in soziolinguistischen Recherchen, die sich auf die Kommunikationsproblematik in Gesundheitsanlagen konzentrieren.

Die Untersuchung der Kommunikation mit Ausländern im Landeskrankenhaus lässt sich folgendermaßen zusammenfassen:

In der interaktiven Kommunikation des Landeskrankenhauses ist nach dem Englischen die zweitwichtigste Fremdsprache Tschechisch. Es wurde festgestellt, dass fast keine Kommunikationsprobleme mit tschechischen Patienten auftreten. Es gelang dem Landeskrankenhaus, diese Probleme durch eingeführte Maßnahmen auf Minimum zu reduzieren. Im Landeskrankenhaus arbeitet eine Menge von Tschechisch sprechenden Angestellten, die auch als Dolmetscher für Tschechisch einzusetzen sind. Das Personal des Landeskrankenhauses hat auch die Möglichkeit, sich Tschechisch in Sprachkursen, die von dem niederösterreichischen Sprach-Kompetenzzentrum veranstaltet werden, anzueignen. Was die türkische Sprache betrifft, wird sich das Landeskrankenhaus ihrer Relevanz bewusst. Sofern irgendwelche Kommunikationsprobleme mit türkischsprachigen Patienten auftreten, verlangt das Landeskrankenhaus Dolmetscher. Andere Fremdsprachen (Bulgarisch, Rumänisch, Tschetschenisch) sind für das Landeskrankenhaus nicht mehr aktuell. Als diese Fremdsprachen aktuell waren, verlief die Kommunikation mit dieser Fremdsprachengruppe über

---

⁷ Normabweichung, Bemerkungen, Evaluation, Korrektur, Implementierung

Dolmetscher. Diese Kommunikation wurde jedoch als sehr problematisch gefunden. Das Landeskrankenhaus suchte keine Lösung für die Verbesserung der Kommunikation mit dieser Fremdsprachengruppe. Das Landeskrankenhaus befolgt keine speziellen Regeln in der Kommunikation mit Ausländern, sondern nur allgemeine Regeln für den Umgang mit Patienten.

Jana Chrtová

absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Jazykový management učitelů českého jazyka na středních školách a jejich podíl na utváření podoby spisovné češtiny

V následujícím příspěvku bych ráda nastínila východiska, metodologii a závěry své sociolingvisticky orientované diplomové práce. Jejím cílem této bylo zjistit, do jaké míry se shoduje spisovná varieta českého jazyka prezentovaná při výuce učiteli s varietou uváděnou v kodexech či jiných autoritativních zdrojích.

Teoretická báze

Ve své práci jsem vycházela ze tří hlavních teoretických konceptů, z nichž v českém lingvistickém prostředí je pravděpodobně nejznámější teorie jazykového managementu (dále JM; Language Management Theory, dále LMT) J. V. Neustupného a B. Jörnudda. K méně známým konceptům pak patří model sociálního silového pole U. Ammona (soziales Kräftefeld der Standardvarietät) a inovativní pojetí jazykové normy v podání K. Gloye. LMT se zaměřuje na existenci jazykových problémů v rámci diskurzu a na to, jak s nimi mluvčí nakládají. Jako jazykový problém je přitom označována taková odchylka od komunikačních očekávání posluchačů, která je hodnocena negativně. Ne každá odchylka totiž v rámci komunikace musí být hodnocena, a i v případě, že hodnocena je, nemusí být toto hodnocení vždy negativní. Proces jazykového managementu se tak skládá ze čtyř na sebe navazujících fází: *povšimnutí* (noting), *hodnocení* (evaluation), *plánu úpravy* (adjustment design) a *implementace* (implementation) (Jörnudd 2000:194). Spouštěčem celého procesu jazykového managementu¹ je vznik odchylky od komunikačního očekávání posluchače resp. čtenáře. Dojde-li k tomuto odchýlení, posluchač ho zpravidla nějak hodnotí (v převážné většině případů negativně, hodnocení ale může být i neutrální, či dokonce pozitivní). Následně může posluchač mluvčímu navrhnout opravu zaznamenané odchylky, kterou mluvčí buď vezme na vědomí a ve své budoucí jazykové produkci ji prakticky aplikuje (úspěšná implementace), nebo tak neučiní a i nadále používá svou variantu.

U. Ammon vychází ve své představě sociálního silového pole z dynamického pojetí tvorby norem a z přesvědčení o důležitosti sociálních rolí a rozdělení moci ve společnosti. Zaměřuje se přitom především na fázi tvoření jazykové normy, přičemž dochází ke specifické

---

¹ dále označovaného zkratkou JM

klasifikaci rozhodujících instancí, které konstituují normu spisovného jazyka. Podle Ammona (2005:32) rozhodují o tom, co je a co není normativní, čtyři zásadní skupiny mluvčích. Jedná se o kodifikátory (Kodifizierer), normové autority (Normautoritäten), tvůrce modelových textů (Modellsprecher/-schreiber) a jazykové experty (Sprachexperten). Tyto čtyři instance pracují na pozadí páteho důležitého elementu, kterým je většinové obyvatelstvo (Bevölkerungsmehrheit) – tedy běžní mluvčí daného jazyka. *Normové autority* se vyznačují tím, že mají moc posuzovat jazykové jednání ostatních mluvčích a rozhodovat o tom, zda je toto jednání v souladu s normou, či nikoli. Jejich moc přitom může být dána buď oficiálně (např. pozice učitelů ve škole), nebo vzniknout ad hoc, např. tím, že se na daného mluvčího obrátí jiný mluvčí s žádostí o radu. Úkolem *modelových mluvčích a pisatelů* je produkovat modelové texty. Aby mohl být text označen jako modelový, musí splňovat minimálně jeden základní předpoklad, a to ten, že ho uživatelé jazyka považují za vzorový. Mohou se tedy na takový text odvolat v případě, kdy si nejsou jisti správností nějaké varianty nebo kdy narazí na rozpor mezi různými instancemi. Do skupiny modelových mluvčích a pisatelů začleňuje Ammon např. televizní hlasatele, herce, žurnalisty či spisovatele, tedy „prominentní mluvčí a pisatele z povolání“ (2005:33). Obecně jde o vyškolené mluvčí s citem pro správnost a kultivovanost jazyka, kteří mohou sloužit ostatním jako vzor. *Jazykové kodexy* jsou podle Ammona (2005:34) „autoritativní příručky pro užívání spisovného jazyka“. Pod tímto pojmem jsou zahrnuty slovníky, gramatiky, pravidla pravopisu a jiné jazykové příručky. Není přitom podstatné, zda kodexy vytvořili jazykoví odborníci či nikoli, důležité je, že se jimi mluvčí při užívání jazyka řídí. Poslední instancí jsou *jazykoví experti*. Jedná se o odborníky z řad lingvistů, jejichž úkolem je rozhodovat ve sporných případech o normativnosti resp. nenormativnosti určité varianty. Jazykoví experti musí mít (na rozdíl od ostatních instancí) jazykové vzdělání – to je základní vlastnost, která je odlišuje. Mezi jednotlivými instancemi přitom může vznikat řada přechodů, protože jazykový expert může být zároveň i kodifikátor (podílí se na tvorbě slovníků či mluvnic), autor modelových textů (píše odborné články) i normová autorita (vyučuje na vysoké škole). Vždy záleží na konkrétní sociální situaci. Stejně tak se nedá objektivně říci, která z daných instancí má na normu spisovného jazyka největší vliv – vždy je třeba vycházet z konkrétní jazykové interakce.

Pojetí jazykové normy u K. Gloye se vyznačuje tím, že normu chápe jako „obsah vědomí aktuálně jednající osoby, který má regulativní funkci“ (1975:20). Jazykové normy jsou podle něj „očekávání a/nebo explicitní stanovení modálních okolností, která mají na základě svého obsahu regulovat tvoření, účel použití, užití a hodnocení jazykových jednotek různého stupně složitosti“ (1987:121). Normy přitom nejsou předem objektivně dány, ale vytvářejí se na

základě sociálního jednání, v rámci interakcí mezi mluvčími. Jsou tedy ve své podstatě dynamické – vznikají, zanikají a přetvářejí se v důsledku naší sociální a jazykové interakce s okolím.

Zdroje dat

Jako zdroj dat byly využity autentické testy, vyplněné padesáti studenty nejmenované střední odborné školy a následně opravené osmi gymnaziálními učiteli českého jazyka, dále tzv. follow-up (následná) interview vedená s těmito vyučujícími, a dotazníky. Třístránkové testy obsahovaly 6 cvičení a 3 témata na samostatnou slohovou práci. Cvičení byla zaměřena na nejrůznější jazykové jevy, od čistě ortografických, přes morfologické a syntaktické, až po stylistické. Jediným pokynem pro vyučující bylo provádět opravy tak, jako to dělají obvykle: cílem tohoto bylo, aby výsledky byly co nejvíce autentické. Poté, co vyučující provedli opravy, byla s nimi vedena follow-up interview. Introspektivní metoda *follow-up interview* (dále FI) byla v rámci sociolingvistického bádání vyvinuta v 70. letech 20. stol. na *Monash University* v Melbourne. Její průkopník, J. V. Neustupný, se pomocí této metody snažil zpětně analyzovat jednotlivé fáze JM, tak jak probíhaly v autentické komunikaci. Následné interview se tedy „zakládá na otázkách adresovaných účastníkům o vědomých procesech, které probíhaly jako součást ‘výchozí promluvy’ (VP)“ (1999:14). V rámci FI vedených s vyučujícími byly tedy jednak zodpovězeny případné nejasnosti ohledně korektur testů, jednak bylo úkolem zjistit, proč resp. jak (ne)opravovali vybrané varianty. K absolvování FI interview dali svolení pouze čtyři vyučující; i tento počet lze považovat za značný úspěch, protože ochotu podrobit se nahrávání, které bude poté analyzováno, zpravidla projevuje málokdo.

Posledním zdrojem dat využitým v diplomové práci byly dotazníky. Otázky v nich obsažené se zaměřovaly na jedné straně na pozici učitelů českého jazyka coby normových autorit v rámci sociálního silového pole, na straně druhé pak na praxi jednotlivých vyučujících při korekturách (psaných) textů. Širší záběr těchto otázek umožnil zaměřit se v rámci FI pouze na konkrétní varianty a nezdržovat se obecnými informacemi. Vyplněné dotazníky poskytlo sedm z osmi vyučujících.

Průběh a výsledky výzkumu

Na základě zmiňovaných zdrojů byla zkoumána jednak teorie jazykového managementu v praktickém provedení, jednak představa jednotlivých vyučujících o normě spisovného jazyka. Tato představa byla porovnána s představou ostatních instancí sociálního silového pole. V případě nejasností byly informace doplněny z FI a dotazníků.

Jako první byl zkoumán průběh JM v praxi. Jak se dalo předpokládat, ve většině případů (cca 95 %) si vyučující odchylek od normy spisovného jazyka², kterých se studenti v rámci vyplňování testů dopustili, povšimli. To se v testech projevilo formou různých označení, např. křížků, zaznamenáním počtu sražených bodů, podtržením apod. Zhruba v 5 % případů k zaznamenání odchylky nedošlo. To bylo způsobeno buď tím, že vyučující chybu studenta přehlédl (zpravidla z nedostatku času a soustředění), nebo danou odchylku za chybu nepovažoval. V případě, vyučující chybu registroval, následovalo vždy hodnocení. V 85 % případů se jednalo o hodnocení negativní, ve zbylých 15 % o neutrální – žádný případ pozitivního hodnocení zaznamenané odchylky nebyl nalezen. Negativní hodnocení se zpravidla odrazilo v odečtení bodů a ve snížení známky. K neutrálnímu hodnocení docházelo v situaci, kdy vyučující danou variantu označil jako odchylku od normy, ale bodové hodnocení za ni nesnižoval. To se dělo převážně v případech, kdy hodnocená varianta byla sporná (různé jazykové instance se v názorech na její správnost liší) nebo kdy se student dopustil chyby v problematice, na kterou v daném cvičení nebyla zaměřena primární pozornost (např. pravopisná chyba ve cvičení zaměřeném na deklinaci). Plán úpravy, spočívající v uvádění správného řešení, realizovali vyučující pouze ve zhruba polovině případů. To je však z didaktického hlediska poněkud nevhodné, protože se jedná se o fázi, která je v rámci zpětné vazby pro studenty nejdůležitější. Díky ní totiž nejen zjistí, jaké chyby v testech udělali, ale i jak je opravit. Fáze implementace nebyla v rámci diplomové práce zkoumána, protože ke zjištění toho, zda si studenti správné řešení osvojili a aktivně ho užívají, by bylo třeba delšího časového období.

V průběhu zkoumání opravených testů také vyšlo najevo, že ne všechny v testech provedené zásahy lze vměstnat do pojmů a jednotlivých fází JM. Jedním z těchto případů je uvádění dalších spisovných variant, které navrhuje vyučující. Nejedná se o plán úpravy, i když by se to tak mohlo na první pohled zdát, protože původní uvedená varianta je taktéž spisovná

---

² Vzhledem ke skutečnosti, že za spisovné varianty bývají v rámci výuky považovány varianty kodifikované, jsou i v této práci označovány za normativní (resp. „správné“) ty varianty, které se nacházejí v autoritativních kodexech (Pravidla českého pravopisu, Mluvnice češtiny aj. – jejich kompletní seznam se nachází na konci DP).

a nedošlo tedy k odchylce od normy. Dalším zajímavým případem, který se v analyzovaných testech vyskytoval, je management již provedeného managementu. K tomu dochází v případě, že vyučující opraví svou předchozí korekturu. To je následkem váhání nebo dohledání správné varianty v jiném zdroji. Dále se ukázalo, že hodnocení nalezených odchylek není pouze negativní, neutrální, nebo pozitivní, nýbrž že se pohybuje na celé škále mezi těmito póly. Častým jevem je rozlišování mezi „velkými“ a „malými“ chybami, které se promítá ve výsledném hodnocení. Posledním specifickým případem, který se v analyzovaných testech vyskytoval, byla situace, kdy se JM nedal provést. Cyklus JM se totiž nemůže rozběhnout, pokud není vyučující schopen identifikovat podobu předkládaných variant. To se často stává v případech, kdy je studentovo písmo nečitelné. Pak už záleží pouze na vyučujícím, zda tuto skutečnost nehodnotí, nebo ji hodnotí negativně³.

Ve druhé části praktického výzkumu byly analyzovány konkrétní jazykové varianty uvedené v testech a to z hlediska toho, jak se k jejich (ne)správnosti staví jednotlivé instance Ammonova sociálního pole (s důrazem na to, jak se názor vyučujících coby normových autorit shoduje, resp. neshoduje s názorem ostatních instancí). Konkrétně se jednalo o problematiku psaní cizích slov (*akvárium, analýza, citronový, expertiza*), skloňování neuter vzoru město (*hnízdo, divadlo*) a interpunkci v okolí vsuvek (*prosím*).

Pokud jde o psaní cizích slov, vykazují normové autority podobnou benevolenci jako jazykové kodexy (které také většinou využívají k ověření správného řešení). Často tedy umožňují psaní různých variant (tedy jak varianty zastaralé, kodifikované před r. 1993, tak i varianty nové). V některých případech sankcionují volbu starší varianty stržením půlbody, v jiných pouze označí danou variantu jako nenormativní, ale body za ni nestrhávají. Jazykoví experti⁴ jsou v otázce pravopisu cizích slov nejstriktnější, ve většině případů považují za normativní pouze jednu pravopisnou variantu. Největší uvolněnost naopak panuje v rámci modelových textů, což je ale do značné míry způsobeno tím, že byly v potaz brány nejen texty vzniklé po reformě pravopisu, ale i některé starší⁵.

Problematika deklinace neuter vzoru město (konkrétně 6. p. sg. – *hnízdo, divadlo*) se ukázala být o něco jednoznačnější. Na tom, jak se daná slova skloňují, se shodla jak většina kodexů, tak i jazykoví experti a modeloví pisatelé. U slova *divadlo* umožňovali v zásadě pouze tvar *divadle*, v případě slova *hnízdo* pak rozlišovali objektové a adverbniální užití (*o hnízdu/na hnízdě*). Jedinou instancí, která se s ostatními třemi neshodovala, byly zkoumané

---

³ Toto ale svým způsobem také spadá do JM, protože jedním z očekávání, která vyučující má, je to, že bude schopen studentovy odpovědi identifikovat – pokud tomu tak není, dochází k odchylce od jeho očekávání.

⁴ Experti z řad Ústavu pro jazyk český AV ČR.

⁵ Jako zdroj modelových textů byl použit korpus SYN2010.

normové autority. Nejen, že většina z nich (s výjimkou dvou) nerozlišuje, zda slovo *hnízdo* vystupuje ve větě jako objekt, nebo příslovečné určení, ale u slova *divadlo* uvádí celá polovina jako správnou nejen variantu *divadle*, ale i *divadlu*, a jeden dokonce výslovně pouze variantu druhou.

Při zkoumání interpunkce v okolí vsuvek (*prosím*) se ukázalo, že stejně jako ostatní tři instance se normové autority staví i k této problematice značně nejednotně. Tři zkoumaní vyučující vyžadují pouze psaní *prosím* bez čárek, stejný počet umožňuje psaní bez čárek i s nimi. Dvě ze zkoumaných normových autorit pak uznávají pouze variantu bez čárek.

Posledním bodem praktické části diplomové práce bylo vyhodnocení dotazníků, které vyplnili vyučující. Z nich vyplynulo především to, že není možné se při empirických výzkumech spoléhat pouze na údaje uváděné respondenty v dotaznících, ale je třeba si jejich pravdivost ověřovat v praxi. Jako jedna z ukázek této skutečnosti může sloužit fakt, že pozitivní odpověď vyučujících na otázku, zda uvádějí v opravách testu i správná řešení, se často neshodovala s realitou zaznamenanou v opravených testech. V zásadě se dá říci, že většina vyučujících (alespoň podle vlastního tvrzení) buď uvádí opravy přímo v testech, nebo se jim věnuje v dalších hodinách. K problematickým jevům a okruhům, které z testů vyplynou, se vracejí ve výuce všichni, opětovně je vykládají a následně testují. Pokud jde o znalost variant, vyžadují ji na studentech spíše jako pasivní vědomost (tzn., že student by měl vědět, že jsou obě varianty správné, při testu ale stačí, když uvede jednu). V případě nejasností se vyučující obrací v první řadě na své kolegy, dále na jazykové příručky (zejména Pravidla českého pravopisu a „Akademickou mluvnici“) či na odborníky z Ústavu pro jazyk český. Při opravování diferencují téměř všichni mezi chybami pravopisnými, morfologickými a jinými. Hodnocení stylistické bývá přitom vyučujícími označováno jako nejvíce subjektivní – pro ostatní si zpravidla již před začátkem oprav zvolí jasná měřítko.

Závěr

Ze zkoumaných dat vyšlo najevo, že ve většině případů se norma prezentovaná vyučujícími shodovala s normou předkládanou kodifikátory i jazykovými odborníky. Normové autority přitom byly většinou v připouštění variant o něco méně tolerantní než ostatní instance. Modelové texty v zásadě vykazují tak velkou variabilitu, že se s normou učitelů vždy alespoň částečně překrývají. Jejich zkoumání se tedy ukázalo ne zcela relevantní. Dále se potvrdil předpoklad, že si vyučující sice jsou vědomi toho, že by měli provádět konsekventní jazykový management, z různých důvodů tak ale nečiní. Přitom je velice důležité, aby učitelé ze své

pozice normových autorit nejen studenty na chyby upozorňovali a předkládali jim správná řešení, ale dohlíželi i na jejich implementaci. Co se týká konceptu sociálního silového pole, při výzkumu se prokázalo, že je skutečně funkční. Vyučující se v případě pochyb obrací právě na další instance tohoto pole, které jsou podle nich povolány k řešení jazykových problémů. Jediná instance, na kterou se obrací spíše výjimečně, jsou modelové texty. Jazykoví experti a kodifikátoři představují tedy pro učitele normové authority, a to authority vyššího stupně než oni sami. Proto zpravidla nezpochybňují jejich názory, nýbrž je přebírají. V neposlední řadě se také ukázalo, že teoretická tvrzení, uváděná jako odpovědi v dotaznících, ne vždy souhlasí se skutečnou praxí vyučujících. Proto je třeba v rámci sociolingvistického výzkumu využívat pro získání reálných dat nejen kvantitativních, ale především kvalitativních metod.

Literatura

Ammon, Ulrich. Standard und Variation: Norm, Autorität, Legitimation. In *Standardvariation. Wie viel Variation verträgt die deutsche Standardsprache?* IDS Jahrbuch. Eichinger, Ludwig M. – Kallmeyer, Werner (eds.). Berlin – New York : Walter de Gruyter, 2005. s. 28–40.

Gloy, Klaus. Norm. In *HSK Soziolinguistik*, Bd. 3.1, Berlin – New York : Walter de Gruyter, 1987. s. 119–124.

Gloy, Klaus. *Sprachnormen I: Linguistische und soziologische Analysen*. Stuttgart-Bad Cannstatt, 1975. s. 19–37.

Jernudd, Björn H. Language Management and Language Problems (Part 1). *Journal of Asian Pacific Communication*. Vol. 10:2, 2000. s. 193–203.

Cannstatt, 1975. s. 19–37.

Jernudd, Björn H. – Neustupný, Jiří V. Language planning: for whom? In *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Québec : Les Presses de l'Université, 1987. s. 69–84.

Neustupný, Jiří V. Následné (follow-up) interview. *Slovo a slovesnost*, 60, 1999. s. 13–18.

Mgr. Jana Olivová
absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Früh übt sich, wer ein Lexikograph werden will...

Zur Einbeziehung der Germanistikstudierenden in ein korpusbasiertes Projekt

Eine langjährige Einbeziehung der Studierenden in die lexikographische Arbeit am Institut für Germanische Studien¹ an der Karls-Universität Prag baut seit ihren Anfängen auf der Kooperation mit dem IDS² und zielt auf die Ausbildung des lexikographischen Nachwuchses ab³. Seit mehreren Jahren werden die Themen fast alle der Hausarbeiten in Linguistik (vor allem in Lexik, Grammatik und Soziolinguistik) mithilfe des Mannheimer DeReKo und der CCDB bearbeitet. Die Wahrnehmung der Korpora und der bestehenden analytischen Methoden (SOM, CNS) macht das linguistische Studium attraktiver (vgl. Šemelík et al. 2011); mehr theoretisch ausgerichtete Seminare in der Master-Phase und vor allem im Rahmen des Doktorandenstudiums erlauben außerdem, die Gegenüberstellung der einheimischen strukturalistischen Tradition mit neuen korpuslinguistischen Zugängen zu thematisieren (Marková 2012).⁴ Die Chance, als erfolgreicher Student Forschungsgeld für eigenes Projekt in einem fakultäts- bzw. universitätsinternen Wettbewerb zu erlangen⁵, stimulierte auch die beiden Magisterstudierenden und Koautoren dieses kurzen Reports dazu, sich mit korpusbasierter Phraseologie (*Alžběta Bezdíčková*) und mit reihenbildenden adjektivischen Grundmorphemen (*Tomáš Koptík*) auseinanderzusetzen – jeweils aus der Perspektive der Übersetzungslexikographie.

1. Eines der vorrangigen Ziele des Großen akademischen Wörterbuchs Deutsch-Tschechisch (GAWDT⁶) ist eine korpusbasierte Bearbeitung der Phraseologie: Die bisherige Praxis in der bilingualen Lexikographie (Printwörterbücher Deutsch-Tschechisch) kann angesichts der heutigen Anforderungen der Wörterbuchbenutzer nicht gerade als zufriedenstellend bezeichnet werden. Ein Beispiel: Wenn man z. B. das Phrasem *sich Asche aufs Haupt streuen* im deutsch-tschechischen und tschechisch-deutschen Teil des Wörterbuchs von Hugo Siebenschein et al. (Neubearbeitung 2006) sucht, kann man an drei verschiedenen Stellen

---

¹ <http://german.ff.cuni.cz/?ln=de&q=de>

² Vgl. dazu die Jahresberichte des IDS seit 2003. Das langjährige Forschungsprojekt des Großen akademischen Wörterbuchs Deutsch-Tschechisch (Leitung Marie Vachková, s. <http://lexarchiv.ff.cuni.cz/lexikograficka-sekce/>) setzt korpuslinguistische, meist kontrastiv angelegte Vorarbeiten voraus, die bei dessen Erarbeitung angeregt werden. Die neu entwickelte elektronische Datenbank des Wörterbuchs umfasst heutzutage an 80 000 Einträge, die ab 2013 schrittweise im IntraNet der Karls-Universität zugänglich sind.

³ Die aktuell vorbereiteten Buchveröffentlichungen der Lexikographischen Sektion: Martin Šemelík(2013): Wortbildung im Übersetzungswörterbuch Deutsch-Tschechisch, Diss., Věra Hejhalová (2013): Zur Aufnahme der Phraseologie in ein allgemeines Wörterbuch Deutsch-Tschechisch (Diss.).

⁴ Vgl. auch die Bibliographie unter <http://www.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/bib.html>

⁵ Dieser Beitrag entstand im Rahmen des Projekts GAUK 566912 (finanziert von der *Charles University Science Foundation*) am Institut für Germanische Studien der Philosophischen Fakultät der Karls-Universität in Prag.

⁶ <http://lexarchiv.ff.cuni.cz/lexikograficka-sekce/>

auch drei verschiedene Formen finden, wobei auch die Übersetzungsäquivalente ebenfalls variieren und auf intuitive, nicht empirisch begründete Bearbeitungsweise deuten (s. Anlage, vgl. auch Bezdíčková 2011). Das bei C.H. Beck 2010 erschienene *Deutsch-tschechische Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen* füllt sicher eine Lücke in diesem Bereich, weist jedoch sowohl formale, als auch inhaltliche Mängel auf (vgl. Rezensionen von Šemelík 2010 und Šichová 2011), vor allem werden jedoch Übersetzungen der Beispielsätze bemängelt: Das umfangreiche Werk (2612 Seiten) ist somit primär auf den deutschsprachigen Adressatenkreis gerichtet.

2. Die offene online-Datenbank des GAWDT erlaubt es, die Phraseme in deren Dynamik (vor allem Modifikationen) aufzuzeichnen und jedes Informationssegment metasprachlich zu kommentieren. Dies ist jedoch mit einer Reihe von Dilemmas verknüpft. Zum einen liegen im Zentrum unserer Aufmerksamkeit die Restriktionen im Gebrauch, zum anderen bemühen wir uns um umfangreichere Kommentare, die vor allem die Pragmatik betreffen. Außerdem wird auf treffende Beispielsätze (eingerrichtete Korpus- und Internetbelege) Akzent gesetzt. Die Phraseme werden nicht nur in einem Wörterbuchartikel (WBA) etwa zum nicht in allen Fällen einfach zu bestimmenden Kernwort des Phrasems untergebracht, sondern unter allen an dem jeweiligen Phrasem beteiligten Autosemantika, weil von der Annahme ausgegangen wird, dass der Benutzer nicht immer genau weiß, welche Phrasemkomponente er sucht. Die Verweisform, wie wir sie aus dem Printwörterbuch Duden 11 kennen, diene bei den Konzeptionsarbeiten als Anregung: Die Phraseme sollen in GAWDT unter allen autosemantischen Komponenten beschrieben werden.

3. Außer den deutschen Korpora wird das Parallelkorpus Intercorp⁷ herangezogen, um die häufigsten Formen der Phraseme ermitteln zu können, wobei die Korpusdaten mit den Internetrecherchen relativiert werden. Bei substantivischen Komponenten werden z. B. Artikelgebrauch (unbestimmter/bestimmter/Nullartikel), Numerus (Singular/Plural), Verbformen (erstarrte Form/ die auf die Infinitivform zurückführbare Form), die einzelnen Komponenten (verschiedene Partikeln, oder auch mehrere Varianten der Autosemantika, konkurrierende verbale oder substantivische Formen usw.) ausgewertet. Formale Varianz ohne Kontext zu bewerten wäre verfehlt. Deswegen nehmen wir auch die Umgebung des Phrasems in Betracht, was nicht nur zur korrekten Interpretation, sondern auch zur Erwägung des passenden stilistischen Markers verhilft. Die Betrachtung der semantischen und formalen Varianz der Phraseme lässt tatsächlich die dynamische Stabilität eines Phrasems

---

⁷ <http://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/>

nachvollziehen, gleichzeitig kann sie zu weiteren, manchmal schwierigen Entscheidungen bei der Aufnahme der Varianten in den WBA führen.

4. Die Übersetzung von Phrasemen stützt sich auf die hier erwähnten Quellen, die stets kritisch auf die angebotenen Äquivalente geprüft werden müssen: Nicht immer entsprechen diese den aus den Korpusrecherchen resultierenden Übersetzungsvorschlägen. Das Parallelkorpus Intercorp, in das seit einem Jahr neue Paralleltex-te aus dem Server Presseurop⁸ einfließen, spielt im Hinblick auf eine überaus breite Übersetzungsvarianz eine wichtige Rolle. Andere mögliche Übersetzungen und Varianten der tschechischen Phraseme, die als Übersetzungsäquivalente in Frage kommen dürften, werden meistens durch die neueste Auflage des größten tschechischen phraseologischen Wörterbuchs von František Čermák (2009) angeregt. Der Reichtum an umgangssprachlichen Ausdrücken wird an literarischen Werken mit hohem Anteil der direkten Rede geprüft. Die Recherchen im Gebrauch vulgärer und abwertender Phraseme sind auf den Bereich der Chats und Blogs zu richten, diese Texte sind aber wegen ihres nicht selten niedrigen repräsentativen Werts nur mit großer Behutsamkeit heranzuziehen.

5. Zusammenfassend kann festgehalten werden: Die Phraseme sind unter allen in ihnen vorkommenden Autosemantika zu behandeln. – Alle Daten sind mithilfe der Korpora (bzw. des Internets) objektiv zu überprüfen. Keine unbestätigten Daten werden ins Wörterbuch eingetragen. – Die einfachste belegte Form ist zu beachten (Nullartikel, Singular, Nominativ bei Substantiven; Infinitivform bei Verben) – Beispielsätze zur Demonstration der eventuellen alternativen Formen und Varianten sind zu benutzen. – Falsche, obwohl in den Quellen vorhandene Äquivalente sind zu vermeiden. – Andere kontextuelle Übersetzungsäquivalente sind anhand von aussagekräftigen Beispielsätzen zu präsentieren. – Falls sich das deutsche mit dem tschechischen Phrasem semantisch nicht/nur teilweise deckt, bzw. bei Uneindeutigkeiten ist die Bedeutung des betreffenden Phrasems metasprachlich zu erklären.

6. Das zweite Projekt, das die reihenbildenden adjektivischen Grundmorpheme untersucht, stellt eine Vorarbeit zur Problematik der reihenbildenden Morpheme aus kontrastiver Sicht dar. Das morphematisch-strukturell angelegte Standardwerk von Fleischer/Barz, das nominationstheoretisch basiert ist, ist jedoch durch parole-orientierte Sicht zu ergänzen, d. h. die Wortbildungsaktivität von häufigen Wortbildungsmorphemen ist in den bestehenden Korpora nachzuweisen und dann bei der Einarbeitung in das GAWDT zu berücksichtigen.

---

⁸ www.presseurop.eu/de

Unser Ziel ist, in absehbarer Zeit ein kleines Nachschlagewerk der deutschen Wortbildungsmittel für tschechische Lerner und Übersetzer zusammenzustellen. Für einen tschechischen (bzw. slawischen) Muttersprachler ist die Übersetzung der "schweren Wörter", zu denen Wortbildungsprodukte mit adjektivischen Affixoiden zählen (wie Berglová 1994, S. 97f. erörtert), mit Problemen behaftet. In den tschechischen Nachschlagewerken ist dieses Thema bis jetzt (im Unterschied zur deutschen einsprachigen Lexikographie) fast nicht behandelt worden (eine Ausnahme bildet die tschechische Mutation des Duden 10, die aber nur noch mit einem reduzierten Äquivalentteil vorliegt), obwohl theoretische Arbeiten und eingehende Analysen zum Teil bereits vorliegen (vgl. z. B. Vachková 1998), wo die typologisch bedingten Kontraste im Bereich der reihenbildenden Elemente erfasst werden.⁹

7. Die Liste der zu untersuchenden Suffixoide wurde aufgrund des Duden 10 erstellt. Deren Bearbeitung stützt sich sowohl auf die Standardwerke (DUW, LGWDaF, Siebenschein, Duden-Reihe) als auch auf die Korpusrecherchen (DeReKo, CCDB, Das tschechische nationale Korpus [ČNK], InterCorp).

In meisten Fällen erfolgt die Übersetzung ins Tschechische durch eine Umschreibung, so z. B. mithilfe eines Relativsatzes:

ein reparaturbedürftiges Gebäude - budova, kteřá potřebuje opravit/kteřou je zapotřebí opravit/kteřou je třeba opravit

oder oft auch mithilfe eines Rektionskompositums:

ein alkoholabhängiger Mensch - člověk závislý na alkoholu

Eine Wort-für-Wort-Übersetzung ist nur in raren Fällen möglich, jedoch nicht ausgeschlossen:

eine schmerzfreie/schmerzlose/schmerzarme Behandlung - bezbolestné ošetření

Bei der Bearbeitung solcher Lemmata für das GDTAW muss der Autor vor allem mit seiner Kompetenz in der tschechischen Sprache (Muttersprache) arbeiten, wobei ihm bei der Bearbeitung auch das InterCorp (Parallelkorpus Deutsch-Tschechisch) zur Verfügung steht. Hier zeigt sich nicht nur seine Größe (z. Z. 12004831 deutsche und 10232435 Textwörter) Textwörter sondern auch seine Zusammensetzung problematisch: die Mehrheit der

---

⁹ Der kontrastiven Sicht Deutsch-Tschechisch liegt die Auffassung des Übergangsbereichs zwischen adjektivischer Komposition und Derivation bei Eichinger 2000, S.157 nahe, wo ihm eine gewisse Eigenständigkeit zugeschrieben wird (im Unterschied zur Argumentation bei Fleischer/Barz 2007, S. 27).

belletristischen Texte erweist sich als Nachteil. Die Evidenz der Übersetzungsprobleme ist die Amtssprache und die Pressesprache ergiebiger (InterCorp: *reparaturbedürftig* - 3Treffer (DeReKo 972), *alkoholabhängig* - 0 Treffer (DeReKo 2172 Treffer; öffentlicher Zugang, Zugriff am 28. 11. 2012).

Während der Übersetzungsarbeiten muss man sich oft mit sehr feinen Schattierungen eines tschechischen Äquivalents auseinandersetzen: dabei erweisen sich Kollokationen als überaus hilfreich. Deswegen werden die deutschen einsprachigen Wörterbücher kritisch unter die Lupe genommen, wobei häufig Kollokationen bemängelt werden. Oft muss man sich nur mit einer synonymischen Umschreibung begnügen, vgl.

DUW:

al|ko|hol|ab|hän|gig <Adj.>: alkoholsüchtig.

blitz|ar|tig <Adj.>: sehr schnell, rasch.

aber

re|pa|ra|tur|be|dürf|tig <Adj.>: in einem Zustand, der eine Reparatur nötig macht: ein -es Haus.

© Duden - Deutsches Universalwörterbuch, 6. Aufl. Mannheim 2006 [CD-ROM]

Bei der Bearbeitung der Wortbildungsmorpheme werden Kollokationen (in der CCDB und im DeReKo) gesichtet. Schwierigkeiten wegen Belegmangel (*reisebereit*) kommen seltener vor. Das Morphem *-bereit* wird sowohl im DUW, als auch im Duden 10 lemmatisiert, in beiden Fällen kommt es aber ohne Kollokationen vor. Solche Tatsachen deuten auf die manchmal problematische Bestimmung der Produktivität. Wie kann man zuverlässig bestimmen, ob das Suffix sehr, begrenzt oder gar nicht (mehr) produktiv ist? Hier zeigt sich als relativ zuverlässige Quelle das LGWDaF, wo bei jedem Suffixoid konsequent auch die Frequenz angedeutet wird (was weder im DUW noch im Duden 10 der Fall ist). Es steht wohl an, diese Angaben mit empirisch gewonnenen Korpusdaten zu vergleichen und die Produktivität auf der Basis des DeReKo zu ermitteln.

Bei den Recherchen gilt es, Wortbildungsmorpheme aus der paradigmatischen Sicht zu untersuchen, was die CCDB (durch die Funktion Related Collocation Profiles) erlaubt. Der Autor ist also nicht nur auf seine sprachliche Kompetenz hingewiesen, was die Distribution von Synonymen und Antonymen betrifft, die große Ähnlichkeiten in den Kookkurrenzprofilen aufweisen. Aufschlussreiche, jedoch leider lückenhafte Informationen zu relevanten konkurrierenden Affixen sind zum Teil im Duden 10 zu finden, vgl. dort z. B. unter *-freundlich*: <adj. Suffixoid> /Ggs. *-feindlich*/ (sinnverwandte Ausdrücke fehlen) oder

ebenda unter *-artig* sinnv.: *-ähnlich*, *-al/ell*, *-esk*, *-haft*, *-ig* (antonymische Suffixoide fehlen). So werden sinnverwandte Suffixoide zu *-freundlich* in der Datenbank ergänzt, vgl. zu *-freundlich* (sinnverwandte Suffixoide: *-verträglich*, *-orientiert*, *-gerecht*, antonymische Suffixoide: *-schädlich*, *-unfreundlich*). Als nächster Schritt gilt es, die aufgefundenen paradigmatischen Beziehungen auf der Kollokationsebene und kontextgebunden zu evidieren und zu übersetzen.

Die beiden kurz vorgestellten Projekte, die thematisch mit Magisterarbeiten der Koautoren zusammenfallen, stellen unter Beweis, dass der Sprachvergleich als hochaktuelles Desiderat der korpuslinguistischen Sprachbeschreibung, diesmal in die Lexikographie eingebettet, attraktive Forschungsarbeit anregen kann.

Literatur

Berglová, Eva (1994): Das Problem der sog. schweren Wörter. In: AUC, Germanistica Pragensia XI., S. 97–102.

Bezdíčková, Alžběta (2011): Asche zu Asche. Zur Berechtigung der bisherigen lexikographischen Praxis im Bereich der Phraseologie. Seminararbeit. Institut für Germanische Studien. Philosophische Fakultät der Karls-Universität in Prag.

Burger, Harald (1999): Phraseologie – Die Situation des Faches (aus germanistischer Perspektive). *Revista de Filología Alemana* 7, S. 185–207.

Eichinger, Ludwig M. (2000): Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. Tübingen: Narr, (narr studienbücher)

Fleischer, Wolfgang – Barz, Irmhild (³2007): Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer.

Marková, Věra (2012): Synonyme unter dem Mikroskop. Eine korpuslinguistische Studie. Tübingen: Narr.

Šemelík, Martin (2010): Karel Heřman / Markéta Blažejová / Helge Goldhahn et al. Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen. In: *International Journal of Lexicography*. Nr. 4. Oxford University Press, S. 486–491. (Rezension)

Šemelík, Martin / Marková, Věra / Vachková, Marie (2011): Parallelkorpora in universitärer Lehre und Forschung. In: *Zeitschrift für mitteleuropäische Germanistik* 2, Jg. 1, S. 131–150.

Šichová, Kateřina (2011): Karel Heřman/Markéta Blažejová/ Helge Goldhahn et al. Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen. In: *Journal for Modern Philology*, 93, 2. S. 126–130. (Rezension)

Vachková, Marie (1998): Deutsche adjektivische Privativa in konfrontativer Sicht. In: *Germanistica Pragensia XIII. Gedenkschrift Pavel Trost. AUC Philologica 2.* 1996. Univerzita Karlova. Praha, S. 105–114.

Vachková, Marie (2002): Wortbildung und zweisprachiges Wörterbuch. In: Barz, I. / Fix, U. / Lerchner, G.: *Das Wort im Text und im Wörterbuch. Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse. Band 76. Heft 4.* Verlag der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. S. Hirzel Stuttgart/Leipzig, S. 119–126.

Wörterbücher

Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen. Německo-český slovník frazeologismů a ustálených spojení (2010): Heřman, K. – Blažejová, M. – Goldhahn, H. a kol. 1. Aufl. Praha, C.H.Beck.

DUW = Duden-Deutsches Universalwörterbuch, 6. Aufl. Mannheim 2006 [CD-ROM]

Duden 10 = Bedeutungswörterbuch. 2., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Hrsg. von W. Müller et al. Dudenverlag Mannheim/Wien/Zürich, 1985.

Duden 11 = Duden Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2008): 3. Auflage. Mannheim/ Leipzig/ Wien/ Zürich: Dudenverlag.

LGWDaF (2003) = Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Hrsg. von D. Götz, G. Haensch, H. Wellmann. Berlin und München: Langenscheidt KG.

Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání (2009): Čermák, František a kol. Praha: LEDA.

Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné (2009): Čermák, František a kol. Praha: LEDA.

Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné (2009): Čermák, František a kol. Praha: LEDA.

Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy větné (2009): Čermák, František a kol. Praha: LEDA.

Velký česko-německý slovník (2006): Siebenschin, Hugo a kol. Voznice: LEDA.

Velký německo-český slovník (2006): Siebenschin, Hugo a kol. Voznice: LEDA.

Internetquellen:

<http://corpora.ids-mannheim.de/ccdb/>

<https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/>

<http://www.korpus.cz/intercorp/?lang=de>

*Bc. Alžběta Bezdičková,
Bc. Tomáš Koptík,
doc. PhDr. Marie Vachková, Ph.D.
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta Univerzita Karlovy, Praha*

IV.

ROZHLEDY

K předpokladům sémantické analýzy: synchronní korpusová lingvistika ve službě filologicko-teologické reflexe¹

1. Lingvisté občas pomáhají svým kolegům z jiných oborů při sémantických analýzách překládaných pojmů. Uplatňují tak své odborné znalosti především z odborné i všeobecné lexikografie, teoretické lexikologie, lingvistiky textu atd., a to jak ze synchronního, tak z diachronního pohledu. Velkou roli v terminologické tradici hraje nejen stupeň resp. nesouměrnost úrovně jazykové kultury a lexikografické vyspělosti té které země, ale i bohatost odborné literatury v překladech.

2. Překlad diskutovaného termínu by měl být nejen v souladu s ústrojností jazyka, tj. systémový z hlediska utvářenosti, ale zároveň i funkční, to jest adekvátní odbornému diskursu, v němž je používán (srv. Sager 1990, 57). Problémy s jednoznačností termínu narůstají od přírodovědných oborů s relativně pečlivě reglementovanými nomenklaturami směrem k oborům humanitním. Ty oplývají velkým množstvím dobově podmíněných teoretických koncepcí; jejich vzájemné překrývání a vázanost na tradici či určitý badatelský směr resp. osobnost či vědeckou školu se mísí s mezinárodními aspekty výzkumu včetně kritiky. Proto se již začínajícím překladatelům doporučuje sledovat u srovnávaných jazyků nejen lexikografii, ale především paralelní nebo alespoň tematicky shodné či podobné texty. I z tohoto důvodu se velké pozornosti těší souběžné či paralelní elektronické korpusy.

3. Nejen překladatelé, ale i rodilí mluvčí mají potíže s odborným jazykem i v oblasti teologie, a proto snad vzniká další přechodový obor, který si je vědom potřebnosti jazykové analýzy teologických textů, tzv. teolingvistika (Theolinguistik), o jejíž rozvoj usilují např. Elzbieta Kucharska-Dreiß či Albrecht Greule.² Jejím úkolem má být výzkum náboženského jazyka v nejširším slova smyslu, zvláště pak ale analýza komunikace v oblasti náboženského života. Je zřejmé, že se nový obor asi těžko bude moci vyhnout mezioborovým diskusím o teologických otázkách. V tomto ohledu autorka vyjadřuje značnou skepsi ohledně

---

¹ Tento příspěvek je stručnou verzí přednášky pronesené na semináři Teologické fakulty Jihočeské univerzity dne 6. 12. 2007 na téma Konference o dialogu mezi teologií a filologií.

² Viz <http://www.theolinguistik.de/> (1. 12. 2012)

profesionální zdatnosti lingvistů na poli samotné teologie, jíž se asi sotva budou moci v potřebné míře (chtít) věnovat. Zatím převažují studie vztahující se k různým textovým druhům (modlitba, duchovní píseň, kázání, církevní dokumenty atd.), a to jak z jednojazyčného, tak i z kontrastivního hlediska. Iniciátorům theolingvistického výzkumu jde o to, aby v centru zájmu byly především problémy komunikace v rámci církví i duchovních společenství. Diachronní studie, jež dokládají proměny jazyka sakrálních textů, vznikají již po staletí v rámci historicky orientované lingvistiky a teologických oborů samotných – filologický rozbor zůstává předpokladem teologické reflexe, obojí je nerozlučně spjato.³

4. Konsultace jazykových jevů, které se týkají sémantiky náboženských pojmů, jsou pro lingvistu velmi pracné již z toho důvodu, že se mu musí dostat alespoň základního teologického poučení. Jde často obvykle o slova, která žijí podvojným životem: vyskytují se jak ve víceméně běžné slovní zásobě (jejím centru), tak v odborné terminologii (periferii). Názorně dokládá takový problém stať Jiřího Skoblíka „O terminologické rutině“, z níž ocituji její úvod:

„Zeptal se mě známý, který chodí do kostela tak jednou, dvakrát za rok, co myslel kněz větou Bůh tak miloval svět, že dal svého jednorozeného syna, kterou slyšel při velikonočních bohoslužbách. Velmi rychle jsem pochopil, že vysvětlit v oné větě smysl zdánlivých samozřejmostí je velice těžké, až nemožné. Přitom u tazatele nešlo o zlou vůli, ale poctivou neschopnost pochopit, co klade do úst kléru i laikům cosi jako terminologická rutina. Tehdy jsem si uvědomil (nejen) svou formulační bezstarostnost až bezmyšlenkovitost, a to nejen ke škodě druhých, protože na mnohokrát opakovaných slovech, která nijak neznepokojují, usedá pomalu izolující vrstva prachu. To se týká také jiných „velikonočních“ vět: (1) třetího dne vstal z mrtvých, (2) byl vzkříšen v oslaveném těle a (3) vstoupil na nebesa. Význam těchto slov pro nás nepředstavuje žádný problém proto, že žijeme ve výrazovém ghettu, a to i tehdy, když opustíme kostely a pokoušíme se rozvinout svůj „apoštolát“ na profánní scéně. Jsme nesrozumitelnější, než tušíme.“ http://ktf.cuni.cz/~skoblik/komentare/index_k.htm, 1. 3. 2009)

5. Historické práce s četnými formálními i sémantickými analýzami pojmů (viz výběr literatury) nám odkrývají nejen jejich formální utvářenost, ale i rozdílné představové východisko nominačního procesu a v důsledku toho i rozlišné sekundární konotace, srov. něm. *Demut* versus čes. *pokora*:

---

³ Srov. Ratzinger, Josef (2007): *Eschatologie – Tod und ewiges Leben*. V kapitole *Die Klärung der Formel "Auferstehung des Fleisches"* in den ersten drei Jahrhunderten se seznámíme s interpretacemi spojení "vzkříšení těla", které vychází z terminologického rozporu (srov. text přístupný na adrese http://www.benedictusxvi.ru/eschatologie/3_kapitel-b_die_klaerung_der_formel_auferstehung_des_fleisches_in_den_ersten_drei_jahrhunderten.htm). Srov. též práci Josefa Piepera (1989): *Sprache, Terminologie, Jargon*. Schwabenverlag in Ostfildern bei Stuttgart. (3.1.2013)

De|mut, die; - [mhd. demu(o)t, ahd. diemuoti, zu: diomuoti= demütig, dionon (dienen) u. muoti (Mut), also eigtl. = Gesinnung eines Dienenden]: in der Einsicht in die Notwendigkeit u. im Willen zum Hinnehmen der Gegebenheiten begründete Ergebenheit: wahre, christliche D.; etw. in/mit D. [er]tragen; voll D.

© Duden - Deutsches Universalwörterbuch. 4. Aufl. Mannheim 2001. [CD-ROM].

pokora, -y ž. 1. (poníženě) podřizování se někomu plynoucí z uznávání vlastních nedostatků, projev (přílišné) zdvořilosti z pocitu vlastní nedokonalosti: zdravít s uctívou p-ou; v p-ře se sklánět; farizejská p.; otrocká p. před pány zast. 2. obřad, při kt. provinilec prosil za prominutí: podrobit se p-ře; musel vrah p-u činiti (Pal.)

Slovník spisovného jazyka českého. Academia – 1. vydání 1960–1971, 2. vydání 1989

Taková srovnání je možno podnikat nejen na bázi slovníkových synopsí, ale i na bázi paralelních textů. Možnou nevýhodou porovnání heslových statí je, že se jedná již o předpřipravený a nutně velmi zestručněný materiál, který prošel kritickým výběrem autora heslové statě, byl zhotoven na základě malého objemu materiálu, zastarává, nemapuje aktuální úzus světa/světů (diskursů), v nichž se pohybujeme a které spoluvytváří naše chápání slov, zachycuje pouze některé kolokace a nechává mnoho otevřených otázek: Ta hlavní se týká problému, jak se pomocí nových možností vymanit ze schematického popisu významu a proniknout do asociačního světa současných mluvčích; cílem je oddělit od sebe co možná nejpřesněji terminologické jádro od nánosů, které na sebe termín navazuje, pokud je užíván nesprávně (jak po formální, tak významové stránce). Po formální stránce se uživatel zorientuje snadněji, protože jsou k dispozici normované prameny a i jiné pomůcky (srov. Šimandl et al. 2004): televizní komentátor si již nebude plést oslovení papeže *Jeho Svatost* a pojem *svátost*, naučí se skloňovat – *byl na křtu*, a nikoli **křestu*, nebude informovat diváky, že *protestující*, a nikoliv *protestant* vylezl na stožár, nebude hovořit o nedostatku *knězů*, ale *kněží*. Po pojmové stránce se současní mladí mluvčí orientují daleko hůře. Termín je třeba analyzovat v kolokacích, terminologizovaných spojeních a rozlišovat časové vrstvy i mezi nositeli úzu. Předpokladů k porozumění je pro současníka někdy mnoho, jde o objevování nových světů.

6. Následující řádky se nebudou zabývat teologicko-lingvistickou analýzou. Poukáží pouze na fakt, že při překladu - interpretaci termínu je pro lingvistu (ale i teologa) důležité udělat napřed jeden krok z onoho výrazového ghetta směrem k adresátům textu, totiž zmapovat jeho

existenci v současném jazyce, tj. dotknout se bohatství konotací a asociací. Vzhledem k technickým a materiálovým předpokladům, které vytváří internet a současná korpusová lingvistika, jsou zde i hermeneutické nástroje, jejichž pomocí je možno přiblížit se k lexikálně-syntaktickým strukturám⁴ jejichž frekvenční hodnoty, míra koheze jejich prvků a rekurentní povaha mohou prozradit, jakým způsobem jazyka používáme, co a proč si nejvíce pamatujeme, jak se formuje náš mentální slovník apod.

Současné kognitivní vědy (kognitivní psychologie, psycholingvistika, kognitivní lingvistika atd.)⁵ obohacují naše vědění o tom, jak je slovo zakořeněno v našich asociačních strukturách (*entrenchment*) a hovoří o slovní zásobě mj. jako o samoorganizujícím se celku. Protože všechny psané texty zachycují náš svět, lze z nich pomocí matematicko-statistických metod získat množiny výrazů, které se navzájem podobají co do syntaktických okolí, v nichž se vyskytují. Nejde tedy o to, jak hledat introspektivně či na množině textů například terminologická synonyma, ale o to, jak vystopovat hlavní asociační sféry (*diskursy*), v nichž se sledované slovo vyskytuje, a vyhodnocovat vázanost slova na specifické syntaktické řetězce.

Sémiotická interpretace těchto „kondensátů úzu“, tzv. kookurenčních profilů, dovoluje zhruba zmapovat představové oblasti současného úzu (srov. Vachková/Belica 2008).

Tak například slova, jejichž kookurenční profily vykazují navzájem velké podobnosti ke kookurenčnímu profilu slova *Demut*, jsou tato (seřazeno sestupně dle míry podobnosti):

*Bescheidenheit Ehrfurcht Dankbarkeit Frömmigkeit Aufrichtigkeit Nächstenliebe Tapferkeit Gehorsam Tugend Ehrlichkeit Güte Treue Toleranz Askese Barmherzigkeit Klugheit Selbstdisziplin Gelassenheit Geduld Respekt Pflichterfüllung Verachtung Wahrhaftigkeit Redlichkeit demütig Trauer Anstand Mitgefühl Humanität Großzügigkeit*⁶

---

⁴ Autor lexikálních map (Self Organizing Maps) Cyril Belica komentuje toto přechodové pásmo následovně: „Die in Korpora aufgezeichneten Resultate von Kommunikationsprozessen werden dabei als empirische Grundlage sowohl für die explorative Analyse als auch für die induktive, auf Theoriebildung zielende Generalisierungsstrategie verstanden. *Obwohl dieser Ansatz von lexikalischen Einheiten und deren Kontexten ausgeht, sind hier die lexikalische, syntaktische und semantische Ebene nicht voneinander getrennt: Eine fundamentale Rolle im postulierten Lexikon-Syntax-Kontinuum fällt dabei dem mit Hilfe von mathematisch-statistischen, musterorientierten Methoden in empirischen Sprachdaten operationalisierten und um Varianz und Vielgliedrigkeit erweiterten Begriff der Kookurrenz zu.* [Kursiva M. V.] Diese Herangehensweise bezweckt das Aufdecken präferenzrelationaler Gesetzmäßigkeiten, die unter anderem dadurch gekennzeichnet sind, dass sie in Abhängigkeit von pragmatischen, sprachlichen und außersprachlichen Faktoren nicht primär regelbasiert variieren. Es können außerdem auch subtile sprachliche Strukturen aufgespürt werden, die dem Sprachgefühl individueller Sprachteilnehmer unzugänglich sind und erst durch die Analyse großer Datenmengen erschlossen werden können.“ (<http://www.ids-mannheim.de/kl/>) (1. 12. 2012).

⁵ Srov. též studii od Schwanenflugel/Gaviská 2005 a zde uvedenou literaturu.

⁶ Belica, Cyril: Kookurrenzdatenbank CCDB. Eine korpuslinguistische Denk- und Experimentierplattform für die Erforschung und theoretische Begründung von systemisch-strukturellen Eigenschaften von

Taková množina prvků shromažďuje pochopitelně různé slovní druhy, ale i různé sémantické vztahy, které signalizují např. hodnotící souvislosti.

7. Výrazy, které jsou obtěžkány staletými teologickými spory (*Rechtfertigung*), se velmi těžko vysvětlují těm, kdo žijí v postkřesťanské době. Termín *ospravedlnění* v našich slovnících není. Religiózní význam slova je sice naznačen v PSJČ, ale v SSČ je vynechán, exemplifikace chybí (přestože existují cenná excerpta), srov.

ospravedlniti dok. (co n. koho) odůvodniti správnost něčeho, omluviti něco; dokázati, vysvětliti, odůvodniti náležitost chování n. jednání něčí. Vysvětlí tento list příhody mé a ospravedlní pomstu mou. Mácha. Nutnost věci ospravedlní kroky mé v očích císaře. Vrch. Jsem věru dychtiv, jak to ospravedlníte. Zey. Bránila Jaroslava a sama při vši své snaze ho nedovedla ve svých očích ospravedlnit. Jan. Poskytl mu příležitost, aby se ospravedlnil. Herrm. D Náb. (katol.) spravedlivým učiniti; (evang.) za spravedlivého uznati, prohlásiti. [podtrženo M. V.]

Příruční slovník jazyka českého, elektronická verze, zadání

<http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/search.php?word=ospravedl&full=2&psjc=1>

ospravedlniti dok. (3. mn. -i) (koho, 4. p.) zbavit podezření, nařčení, odůvodnit spravedlnost, správnost něčího jednání; (co) dokázat správnost, náležitost, vhodnost něčeho: o. domnělé viníky; o. se z nařčení; o. své jednání, svou činnost; ned. ospravedlňovati

Slovník spisovného jazyka českého. Academia – 1. vydání 1960–1971, 2. vydání 1989

Slovní zásoba vztahující se k teologii se za totality z pochopitelných důvodů vytratila z českých všeobecných slovníků téměř zcela, z překladových německo-českých děl též. Její zapracování do vznikajícího Velké německo-české lexikální databáze⁷ probíhá za konzultace expertů. Na zdrojový slovník Duden Universalwörterbuch se v tomto ohledu nelze zcela spolehnout. Periferní významy z náboženské oblasti (*Rechtfertigung*, *Rechtfertigungslehre*), totiž i zde často úplně chybí., přestože jde o významné duchovní „reálie“ a patří do kookurenční databanky (CCDB) vybudované na 220 000 nejfrekventovanějších německých slovech.

Kohäsionsrelationen zwischen den Konstituenten des Sprachgebrauchs. © 2001-2007 Institut für Deutsche Sprache, Mannheim. v Další informace na <http://www.ids-mannheim.de/kl/projekte/methoden/>. Srov. i projekt <http://www.ids-mannheim.de/kl/dokumente/flyer-vicomte.pdf>. (1. 12. 2012)

⁷ Projekt s výzkumným zázemím na Ústavu germánských studií FF UK v Praze, srov. též příspěvek Martina Šemelíka, Edity Čonosové a Věry Markové Substantiva ve Velkém německo-českém akademickém slovníku a nové korpusové nástroje v ročence KMF na http://www.kmof.cz/docs/rocenka_23.pdf

recht|fer|ti|gen <sw. V.; hat> [mhd. rehtvertigen= ausfertigen; von Schuld befreien; vor Gericht verteidigen; bestrafen, hinrichten, zu: rehtvertic= gerecht, gut, eigtl.= gerecht, gut machen]: 1. a) etw. gegen einen Einwand, Vorwurf verteidigen, als berechtigt hinstellen: sein Handeln [vor jmdm.] r.; etw. ist durch nichts zu r. (zu entschuldigen); b) <r. + sich> sich gegen einen Vorwurf verteidigen; sich verantworten: sich vor jmdm. wegen etw. r. müssen. 2. als berechtigt, begründet erscheinen lassen, erweisen, zeigen: er hat sich bemüht, das in ihn gesetzte Vertrauen zu r.; der Anlass rechtfertigt den Aufwand.

Recht|fer|ti|gung, die: 1. das [Sich]rechtfertigen: er hatte nichts zu seiner R. vorzubringen. 2. das Gerechtfertigtsein; Berechtigung: diese Maßnahme entbehrte völlig der R.

© Duden - Deutsches Universalwörterbuch. 4. Aufl. Mannheim 2001. [CD-ROM].

K opomíjení části náboženského lexika ve všeobecných slovnících dochází ještě dnes mj. také proto, že redakční pracovníky nepoutá k danému lexiku žádný vztah. Přestože používají k mapování lexika elektronických databank s miliardami slovních výskytů, zdají se jim tyto výrazy natolik periferní, že jim vykazují místo v odborných teologických příručkách, ostatní pak přebírají ze starších slovníkových vydání. Je to vývoj, který jde částečně proti dnešním požadavkům na moderní lexikografii, jež by se měla orientovat na syntézu jazykových (Sprachwissen) a všeobecných znalostí (Welt- und Sachwissen) (srov. Adamska-Sałaciak 2006, str. 47nn.). Oba zmíněné výrazy jsou přitom v současných novinových textech pořád dost frekventované a také živé: V již miněné CCDB najdeme řetězce jako např.

...Die "Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre" (1999) war ein Meilenstein .....

... die Rechtfertigungslehre Martin Luthers, die ...

... "ein Konsens in Grundwahrheiten der Rechtfertigungslehre" bestehe ...

...."Gemeinsamen Erklärung zur Rechtfertigungslehre" zwischen Vatikan und Lutherischem Weltbund .....

...die lutherische und die katholische Rechtfertigungslehre...

...lange diskutiertes Abkommen um die "Rechtfertigungslehre"

... eine Einigung erzielt, sodass die Rechtfertigungslehre heute nicht mehr kirchentrennend ist atd.

Na příkladu, který proti sobě staví dva informační zdroje, totiž tištěný slovník a elektronický korpus, je vidět, že korpus může suplovat navigátora v historických událostech a motivovat

k dalšímu pohodlnému vyhledávání v encyklopedických zdrojích. Na rozdíl od velmi rychle zastarávajícího slovníku reflektuje současné dění a spojuje jazykové vědění s obecnými vědomostmi. V generované asociační síti ke slovu *Rechtfertigungslehre* (viz příloha) se tak shlukují blízké kookurenční profily těchto slov, jež již ve své syrové a neinterpretované podobě obsahují celou řadu brizantních témat starších i současných církevních i světských dějin:

lutherisch Lutheraner reformatorisch Weltbund Konfession Reformation Kirche theologisch anglikanisch Christenheit Orthodoxie Protestantismus Vatikan Amtskirche Theologe Freikirche Ökumene Katholik Glauben Staatskirche Glaube Bekenntnisschrift Eucharistie Baptist Christentum Protestant Theologie orthodox Synod Synode Abendmahl Glaubensgemeinschaft Konzil calvinistisch Schlussdokument Glaubensbekenntnis altkatholisch Kirchenrecht Reformationstag Schwangerenberatung konfessionell reformiert Reformierte konvertieren konvertiert Liturgie Priester Religion Sakrament Klerus Gotteshaus uniert Katechismus.

Velký kvantitativní rozdíl mezi „katolickým“ a „evangelickým“ lexikem zastoupeným ve standardním německém výkladovém slovníku (viz příloha) poukazuje jakoby na záměr vysvětlit především „slova cizího původu“. Ten se tak stává důležitějším kritériem než snaha vysvětlit lépe teologickou dimenzi u významu slov domácích. Je to stav do jisté míry pochopitelný, protože narážíme na samotnou hranici možností výkladové lexikografie a vnitřní disproporce slovníku lze najít u každého díla.

8. Lingvistům nepřísluší komentovat teologické koncepce, ale mohou poskytnout teologům nové prostředky tehdy, chtějí-li se při oslovování „lidí zvenčí“ (a tedy i při překládání) vžít do jejich asociačních vazeb, které mohou signalizovat nejrůznější typy sémantických změn, jež si teolog či překladatel ve své (částečně nezaviněné) izolovanosti nemusí vždy uvědomit. V korpusově založené lexikografii a v nástrojích, které pomáhají organizovat data z korpusových zdrojů, lze tak již teď vytušit další tematiku, jíž by se theolingvistika (za nutné spolupráce se vzdělanými teology) mohla zhostit. Zakončeme své poznámky pomocí již výše citované Skoblíkovy úvahy, která zde načrtnuté problémy stručně, ale výstižně exemplifikuje:

"Minus věrného opakování spočívá ovšem v nebezpečí vzdalovat se atmosféře doby (jak dnes mohou lidé modlící se Otčenáš chápat slova 'jenž jsi na nebesích?'). „Amatérské (někdy i profesionální) aggiornamento při formulaci poselství evangelia sebou skutečně nese riziko redukce bohatství tradované látky (jak například soudil Pavel VI., odmítající nabídku termínů transsignifikace (trans = přes, signum = znamení; přeznačení) či transfinalizace (trans =

přes, finis = cíl, účel; ve smyslu použít k jinému účelu) místo dosud užívané transsubstanciace (přepodstatnění), aby se současným lidem srozumitelněji prezentovalo eucharistické tajemství.

Čemu dát přednost? Je větší riziko v možném posunu, nebo v obtížné srozumitelnosti? Teoretik by se asi přiklonil k věrnosti vůči vybroušenému a stabilizovanému vyjádření, praktik asi k odvaze přeformulovat, dává li dobrou naději sdělnosti. To je ovšem ryze papírová úvaha, protože realisticky viděno nepřecizností, jdoucích až k nesprávnostem (i když jsou řečeny s nejlepším úmyslem!) je při předávání poselství mnohem více, než by si leckdo myslel. Už ve Skutcích [apoštolských, součást Nového Zákon, pozn. M.V.] museli obratného kazatele Apolla poučit, protože dobře neznal, o čem mluvil.“

Literatura ve výběru

Adamska-Sałaciak, Arleta (2006): Meaning and the Bilingual Dictionary. Polish Studies in English Language and Literature. Hg. Jacek Fisiak. Peter Lang.

Günther, Veronika (1945): „Fromm“ in der Zürcher Reformation. Eine wortgeschichtliche Untersuchung.

Meisinger, Othmar (1932): Vergleichende Wortkunde. Beiträge zur Bedeutungslehre. München.

Paul, Hermann (10 2003): Deutsches Wörterbuch.

Raumen, Rudolf von (1845): Einwirkung des Christentums auf die althochdeutsche Sprache. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Kirche. Stuttgart.

Schwanenflugel, Paula J./Gaviská, David C.(2005): Psycholinguistic Aspects of Word Meaning. In: Cruse, Alan D./ Hundsnurscher, Franz/Job, Michael/ Lutzeier, Peter (Hrsg.): Lexikologie. Lexicology. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen. 2. Halbband. Handbücher für Sprache und Kommunikation. HSK 21.2 S. 1735-1748. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Sčur, Georgij, S. (1977): Feldtheorien in der Linguistik. Düsseldorf. Sprache der Gegenwart, sv. 42.

Skoblík, Jiří (2007): O terminologické rutině. Srov. text na adrese http://ktf.cuni.cz/~skoblik/komentare/malomocn_46.htm (1. 2. 2013)

Šimandl, Josef - Mádr, O. - Bartoň, Josef - Hlavsová, J. (2004): Jak zacházet s náboženskými výrazy. Pravopis, výslovnost, tvary, význam. Praha. Academia.

Tschirch, Fritz (1964): Probeartikel zum Wörterbuch der Bibelsprache Luthers. Göttingen

Weise, Oskar (1925): Wanderungen auf dem Gebiete der deutschen Sprachgeschichte und Wortbedeutung. Jena

Maurer, Friedrich/Stroh, Friedrich (1943): Deutsche Wortgeschichte. Band I.

Maurer, Friedrich/Stroh, Friedrich (1959): Deutsche Wortgeschichte. Zweite, neubearbeitete Auflage. Band II.

Maurer, Friedrich/Stroh, Friedrich (1960): Deutsche Wortgeschichte. Zweite, neubearbeitete Auflage. Band III. Register.

Sager, Juan C. (1990): A Practical Course in Terminology Processing.

Schönefeld, Doris (2001): Where Lexicon and Syntax Meet. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Vachková, Marie/Belica, Cyril (2009): Self-Organizing Lexical Feature Maps. Semiotic Interpretation and Possible Application in Lexicography. In: IJGLSA 13, 2 [Interdisciplinary Journal for Germanic Linguistics and Semiotic Analysis, Rauch, Irmengard and Seymour, Richard K., (eds.). – Berkeley: IJGLSA/University of California Press], 223-260.

Vachková, Marie (2011): Zur Erforschung und Erfassung der diskursgebundenen semantischen Kontraste auf der Grundlage des SOM-Modells. In: Tématické číslo Germanistica Pragensia XX. AUC Philologica 2. Praha. Karolinum, 193-208.

Slovníky

DUW – Duden Universalwörterbuch. Elektronická verze. 4. vyd. Mannheim.Dudenverlag 2001

PSJČ - Příruční slovník jazyka českého (PSJČ), elektronická verze, zadání <http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/>

SSČ – Slovník spisovného jazyka českého. Academia. 21989

Elektronické zdroje: Belica, Cyril: Kookkurrenzdatenbank CCDB. Eine korpuslinguistische Denk- und Experimentierplattform für die Erforschung und theoretische Begründung von systemisch-strukturellen Eigenschaften von Kohäsionsrelationen zwischen den Konstituenten des Sprachgebrauchs. © 2001-2007 Institut für Deutsche Sprache, Mannheim. (<http://corpora.ids-mannheim.de/ccdb/>)

Příloha 1. : Podíl slovní zásoby v DUW 2001.

"christl. Rel." gefunden: 116

Suchbereich: DUW

Suchoptionen: Volltext (inkl. Stichwörter)

Advent Agnus Dei Akklamation auffahren Auffahrt Ausgießung Baptisterium Beichte beichten benedeien Benedictus Bergpredigt Blut Botschaft Chiliasmus Dekalog Distributionsformel dreieinig Dreieinigkeit ehern eingeboren Epiphantias Epiphanie Epistel Erbsünde Erlöser Erscheinung Erscheinungsfest evangelikal evangelisch Evangelist Evangelium Frieden Gebenedeite Geist Gekreuzigte Gerechtigkeit Gericht Heiland Heimsuchung Herr Hexaameron Hexateuch Himmel Himmelreich Himmelsfürst Höllenfahrt hosianna Hosianna Hypostase Immanuel Katechese Katechet katechisieren Katechismus Katechumene katholisch Kredo Kreuz kreuz- Lamm Leben Leidensgeschichte Madonna Magd Martyrium Menschensohn Menschwerdung Neophyt neuapostolisch Parusie Passion Pastoralbrief Pentateuch Regel Sakrament Säulenheilige schmerzenseich Seelenheil Sohn Soter Spiritus Sanctus Stylit Sündenfall Taufe Testament trinitarisch unbußfertig Versucher weihen Wiedergeburt Würgengel Denomination Gemeinde Glaube Gnosis Kirche Kult Mystik Religion Vorstellung Apostasie Bekenntnis Bibel Christ Endzeit Gebot Heide Konfession Mission Pfingstbewegung Theologie Christenlehre Christenmensch Christentum Symbol

"ev. Kirche" gefunden: 53

Suchbereich: DUW

Suchoptionen: Volltext (inkl. Stichwörter)

Abendmahl Abendmahlsfeier Abendmahlsgerät Abendmahlskelch Agende Bußtag Buß- und ettag Diakon Diakonie Diakonisse Estomihi Ewigkeitssonntag Gemeindediakon Gemeindegelder Gemeindepflege Jubilate Judika Kantate Kirchenälteste Konsistorialrat Konvent Kybernetik Landesbischof Lätare Liturgie Mette Misericordias Domini Okuli Ordination ordinieren Palmarum Pfarrvikar Prälat Präses Predigerseminar Presbyter presbyterial Presbyterialverfassung presbyterianisch Presbyterium Propst Quasimodogeniti Reformationstag Reformationstag Synode Totenfest Totensonntag Trauspruch Vikar EKD Kirchenpfleger Landeskirche Ratsvorsitzende

"kath. Kirche" gefunden: 388

Suchbereich: DUW

Suchoptionen: Volltext (inkl. Stichwörter)

*Ablass Absolution Abstinenztag Administrator Adoration Agnus Dei Akolyth allein
Allerheiligen Allerheiligste Allerseelen Amt Angelus Anniversar apostolisch Assumption
aussetzen Ave-Maria Beichtstuhl bekreuzen bekreuzigen Benediktion benedizieren
beschaulich Betbank Betpult Bittgang Bittprozession Bitttag Brevier Buße Bußgottesdienst
Bußtag Bußübung Caritas Chorfrau Chorgebet Chorherr Chorherrenstift Christkönigsfest
Christmesse Corpus Christi Definition Demerit diözesan Diözesan Diözese Dogma Domherr
Domkapitel Ehesakrament Ehrwürden ehrwürdig Eisheiligen Emerit Eminenz Englamt
Episkopalismus Epistolar Erstkommunion Erzbischof erzbischöflich Erzbistum Erzdiözese
Eucharistie eucharistisch Exequien Exkommunikation exkommunizieren Exorzist Expositur
Expositus Fasten Fastenzeit firmen Firmling Firmung Fra Frater Fraternität Fronleichnam
Fronleichnamsfest Fronleichnamsprozession Frühmesse Fußwaschung Gabenbereitung
Gebet Gebetsordnung Gelübde Gesang Graduale Handkommunion Häresie Häretiker
häretisch heilig Heilige Heiligsprechung Heilsnotwendigkeit Herz-Jesu-Verehrung
Hilfsgeistliche Hirtenamt Hirtenbrief Hirtenstab Hochamt Hochgebet Hostie Hyperdulie
Index indizieren Indult infallibel Jubeljahr Jungfrau Jurisdiktion Kanon Kanonisation
kanonisch Kaplan Kardinal Kelchkommunion Ketzer Ketzerei ketzerisch Kirchenbann
Kirchenlehrer Kommemoration Kommunikant Kommunion Kommunionbank kommunizieren
Komplet Kongregation Konklave Konsekration konsekrieren Konsistorium Konstitution
Konveniat Konvent Konventuale Konzelebrant Konzelebration konzelebrieren Konzil
Konzilsvater Kredo kreieren Kreuzweg Kreuzwegstation Kreuzzeichen Kurat Kurialismus
Laienbruder laisieren Laisierung lässlich Latrie Legat Lehramt lesen Levit Licht Lichtmess
liturgisch Magnifikat marianisch Marienfest Martyrologium Memento Mensa Messdiener
Messopfer Messwein Metropolit Ministrant ministrieren Mitra Mittfasten Monstranz
Motuproprio Mundkommunion Mutterkirche Namenstag None Novendiale Novize Novize
Noviziat Obedienz Oblate Oblation Offertorium Officium divinum Offizial Offizium
Ohrenbeichte Oktav ökumenisch Ölung Opfergang Option Oration Ordinariat Ordinarium
Ordination ordinieren Ordo Missae Osterkerze österlich Osternacht Pallium Papabili
Papalismus Papstfamilie Papstname Papstwahl Partikel Passionssonntag Pastorale
Pastoraltheologie Patriarch Patronatsfest Patrozinium Pax Peterspfennig Pfarrgemeinderat
Pfarrvikar Pluviale Pontifex maximus pontifikal Pontifikalamt Pontifikale Pontifikalhandlung*

*Pontifikat Postkommunion Postulant Postulat Prälat Präsentationsrecht Präses Presbyter
Presbyterium Priesterseminar Prim Primas Primat Primiz Prior Profess Profess Proprium
Propst Prostration Provision Purifikation Quadragese, Quadragesima Quatember
Quinquagesima Reduktion Regular Regularkleriker Rektor Reliquiar Reliquie Requiem
Ritualbuch Rituale römisch- atholisch Rorate Rosenkranz Rosenkranzmonat Rota Sakrament
salben Sanctus Sanktuar Schematismus Schlüsselgewalt Sedisvakanz Seelenamt Seelenmesse
Segen selig Selige Seligsprechung Sext Simonie Societas Jesu Sodale Sodalität Spiritual
Station Sterbeablass Sterbeamt Sterbesakramente Stigma Stigmatisation Stigmatisierte Stola
Stuhl Subdiakon Suffragan Sündenregister Superior Superiorin Synode Tabernakel Tedeum
Terz Titelkirche Titularbischof Todsünde Tonsur Totenamt Totenfest Totenmesse Translation
Transsubstantiation Tumba Una Sancta Unfehlbarkeitsglaube[n] unieren
Unterlassungssünde urbi et orbi Vater versehen Vesper Viatikum Vigil Vikar Motivbild
Motivgabe Motivkerze Motivmesse Motivtafel Wegzehrung Weihbischof weihen Weihgabe
Weihling Weihwasser Weihwasserbecken Weihwasserkessel Weihwasserwedel Weltgeistliche
Wittum Zelebrant Zelebration zelebrieren Ziborium Kathedralentscheidung Katholik
Episkopalkirche gallikanisch katholisieren Weg Apostolat Bischofskollegium
Bischofskonferenz Bischofssynode Dignitar, Dignitär Gedächtnis Gegenreformation
Heiligenverehrung Hierarchie Hochaltar Hora Inquisition Investitur Kirchenlatein
Klerikalismus konvertieren Kulturkampf Marienverehrung Missal Monsignore Oblate
Ostkirche Palmbuschen Papst Papsttum Romanist Sonntag Troparium Vatikan Vatikanum
Weihe*

Příloha 2. : Výraz Rechtfertigung a jeho pozice v současných asociačních vazbách

© Cyril Belica: Modelling Semantic Proximity - Self-Organizing Map (version: 0.21, init tau: 0.04, dist: uncentered Pearson, iter: 5000)

Rechtfertigung

Verherrlichung verbrecherisch brutal barbarisch Einschüchterung ächten Unmenschlichkeit nationalsozialistisch	Unterdrückung mörderisch blindwütig Vergeltung Angriffskrieg blutig Repression Zivilperson	völkerrechtswidrig fortdauern Afghanistan Irak Schutzschild Jugoslawien Zielscheibe Vergeltungsschlag	Vorwand Druckmittel legitim propagandistisch Machtpolitik Abschreckung islamisch Machtmittel	Zweck Disziplinierung machtpolitisch Zwecke Feigenblatt Gegnerschaft Indoktrination Profilierung
Sühne abscheulich Verschleierung bezhichtigen Verhinderung bezhichtigt Verfolgung Vertuschung	androhen	Sinnlosigkeit legitimieren unilateral Bedrohung sofortig Falle Völkergemeinschaft Intervention	Doktrin Unfreiheit Auflehnung	Verblendung Bekehrung Selbstvergewisserung Läuterung Instrumentalisierung Verklärung Gemeinwohl
Freibrief Verurteilung Ahndung verwerflich Ungeheuerlichkeit Strafbarkeit Bestrafung Vorwurf	rechtfertigen Billigung Distanzierung Ächtung Wiedergutmachung Aufarbeitung Schuld Mitverantwortung	Legitimierung Legitimität Relativierung Legalität Automatismus	moralisch Logik impliziert implizieren herleiten Triebfeder ökonomisch Eindeutigkeit	Überzeugung Richtschnur theologisch Überhöhung Universalismus Atheismus sittlich Motiv
gerechtfertigt rechtfertigend Rechtswidrigkeit Befürworter Rechtfertigungsgrund Verwerflichkeit Rechtmäßigkeit	Zulässigkeit Ablehnung Handhabe Ermächtigung	Legitimation Notwendigkeit Berechtigung Wahrheitsfindung Absicherung Handlungsweise	Beweggrund Verantwortung	Maßstab Orientierung Diskurs Imperativ Fundierung Überbau Maxime Skrupel
Entschuldigung Gegenargument Ausrede triftig stichhaltig plausibel Beleg Alibi	Argument Begründung Erklärung Richtigkeit Entscheidungsgrundlage Untermauerung Entscheidungshilfe Beweisführung	Grundlage Einwand Argumentation Abwägung Analyse Darlegung Basis Erklärungsmuster	Fragwürdigkeit Belehrung Bedenken Beurteilung Erörterung Verpflichtung Auseinandersetzung Grund	Erwägung Dimension Relevanz Implikation Fragestellung Aspekt Deutung Grundsatzfrage

*doc. PhDr. Marie Vachková, Ph.D.
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze*

V.

Přehled přednáškové činnosti KMF podle poboček

2010

ČESKÉ BUDĚJOVICE:

10. 2. 2010: Miroslava Aurová: Spekulativní gramatika vrcholného středověku - od metafyziky k jazyku a zpět
15. 4. 2010: Milan Malinovský: Učí se Američané cizím jazykům?
29. 4. 2010: Francesco Cicone: The Emergence and the Reanalysis of the Pro-form in the Early Italo-Romance Vernaculars
13. 12. 2010: Martin Procházka: Early American Utopias: Equality and the Individual Self

PRAHA:

11. 1. 2010: Alena Kadlecová: Wittgenstein a Austin: mezi dvěma vlnami obratu filozofie k jazyku
1. 10. 2010: Jan Radimský: Verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem v češtině - návrh přístupu
3. 12. 2010: Marie Vachková: K současnému pojetí paradigmatické lingvistiky: kognitivní lingvistika, konstrukční gramatika a korpusová lingvistika

HRADEC KRÁLOVÉ:

19. 10. 2010: Jaromír Kadlec: Jazyková situace a postavení francouzštiny a angličtiny v bývalých belgických koloniích v Africe
3. 11. 2010: Bohuslav Mánek: První čeští překladatelé Shakespearových Sonetů
24. 11. 2010: Bohuslav Mánek: Česká recepce ossianské poezie

OSTRAVA:

3. 3. 2010: Jiří Černý: Sémiotika – tradice a současnost
28. 4. 2010: Jarmila Tárnyiková: Bags of talent, a touch of panic, and a bit of luck: nečíselné vágní kvantifikátory v angličtině

PARDUBICE:

13. 5. 2010: Milan Malinovský: Prostředky vyjadřování větné modalit v angličtině a v češtině

2011**OSTRAVA:**

23. 2. 2011: Kamenická, R.: Překladatelská manipulace explicitnosti v literárních textech (výsledky vlastního výzkumu v kontextu současné translatologie)

10. 3. 2011: Čermák, F.: Kombinace a kolokace v jazyce

31. 3. 2011: Veselá, J.: Los verbos pronominales en español desde el punto de vista sincrónico

14. 4. 2011: Dušková, L.: Česká anglistika v Kruhu moderních filologů a Časopise pro moderní filologii

23. 11. 2013: Heczková, J.: Reporting Trauma: Antjie Krog's

7. 12. 2011: Polická, A.: Neologie a dynamika šíření identitárních neologismů mezi mládeží

ČESKÉ BUDĚJOVICE:

17. 3. 2011: Prokop, J.: Původ okcitánských trubadúrů (10. – 11. století)

31. 3. 2011: Medová, L.: Konstrukce s reflexivními klitiky a antipasivum

14. 4. 2011: Prokop, J.: Mystifikátor Jehan Nostredame (16. století)

12. 5. 2011: Prokop, J.: Frederic Mistral a Felibritge (19. – 20. století)

PRAHA:

27. 5. 2011: PhDr. Vít Dovalil, Ph.D. : Rovnost jazyků v současné Evropské unii

11. 11. 2011: Starý, J.: Lingua obscura? Staroseverský kenning jako poetický, stylistický a lingvistický fenomén

12. 12. 2011: Hejhalová, V.: Možnosti a meze korpusového výzkumu frazémů na německém referenčním korpusu DeReKo

HRADEC KRÁLOVÉ:

10. 11. 2011: Vachková, M.: Vzpomínkový večer na germanistu PhDr. Eduarda Beneše, CSc.

6. 12. 2011: Fondanèche, D.: Úvod do paraliteratury

19. 12. 2011: Mánek, B.: Shakespearovy Sonety a jejich světová recepcce

2012

PRAHA:

12. 4. 2012: Dovalil, V.: Metodologie výzkumu jazykového práva
11. 5. 2012: Štichauer, P.: Tradiční pojem analogie ve světle současné lingvistiky
17. 5. 2012: Flanderková, E.: Čeština v afázii a zobrazovací metody neurolingvistiky
7. 12. 2012: Maroszová, J.: Podivuhodná setkání na Šumavě. O jednom zázraku a odkazu z pohledu filologie
11. 12. 2012: Hejhalová, V.: Elektronické korpusy z pohledu výuky němčiny jako cizího jazyka

HRADEC KRÁLOVÉ:

- 14.5.2012: Malinovský, M.: Morfologické zvláštnosti některých anglických výrazů
5. 12. 2012: Kunešová, K.: Kanadská literatura v českých překladech
12.12.2012: Mánek, B.: Dílo H. W. Longfellowa a jeho česká recepcce

OSTRAVA:

4. 4. 2012: Kudrnáčová, N.: Verbal meaning as semantic potential (the case of "walk" and "run")
18. 4. 2012: Smolka, V.: Word order as factor of FSP in English and in Czech
10. 12. 2012 : Malá, M.: English copular verbs: a contrastive corpus-supported view

ČESKÉ BUDĚJOVICE:

12. 11. 2012: Kyloušek, P.: Indiánský mýtus o Orfeovi a jeho odraz u Leonarda Cohena a Jacquese Ferrona.

XXIV. ročenka Kruhu moderních filologů

Obnovená edice – 2010

Vydavatel: Kruh moderních filologů, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

Ústav germánských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Odpovědná redaktorka: doc. PhDr. Marie Vachková, Ph.D.

Vydání první

Náklad 200 ks

81 stran

Tisk: Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o. Pelhřimov

ISSN 0577-3768